ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

21 ЛЮТОГО 2023 РОКУ

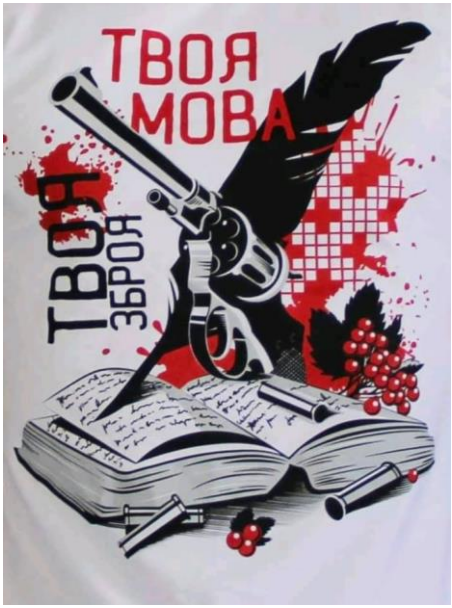

Львів 2023

«Мова — кордон національної безпеки»: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 21 лютого 2023 року. Львів: ЛДУ БЖД, 2023. 135 с.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Василь ПОПОВИЧ, доктор технічних наук, професор;
Василь КАРАБИН, доктор технічних наук, доцент;
Ірина БАБІЙ, кандидат педагогічних наук;
Тетяна БОТВИН, доктор філософії;
Лідія ВЕРБИЦЬКА, кандидат філологічних наук;
Тетяна КОНІВІЦЬКА, кандидат педагогічних наук;
Галина ХЛИПАВКА, кандидат педагогічних наук;
Ольга ШЕЛЮХ, кандидат філологічних наук, доцент.

Збірник укладено за тезами доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мова — кордон національної безпеки» 21 лютого 2023 року.

Матеріали друкуються українською, польською та англійською мовами.

Збірник містить матеріали таких тематичних секцій:

Секція 1. Мова і національна психологія. Мова як інструмент гібридної війни.
Секція 2. Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. Українська мова у світі.
Секція 3. Актуальні проблеми викладання української мови у вищій школі.

За точність наведених фактів, самостійність наукового аналізу та нормативність стилістики викладу, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідають автори матеріалів та їхні керівники.

©ЛДУ БЖД, 2023

СЕКЦІЯ 1

МОВА І НАЦІОНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

УДК 811.161.2:808.5

СУЧАСНИЙ МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ УКРАЇНЦІВ

кандидат педагогічних наук Ірина БАБІЙ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мовленнєвий етикет є важливим маркером культурного простору кожного народу, оскільки акумулює і передає сформовану систему цінностей від одного покоління до іншого, міцно закорінений в морально-етичну сферу, забезпечуючи певну культурну тяглість [2]. Така багатовимірність етикету робить його об'єктом міждисциплінарних досліджень. В українському мовознавстві різноаспектому вивченню мовленнєвого етикету присвячені праці М. Білоус, О. Миронюк (лінгвістичний), С. Богдана (етнографічний), М. Стахів (лінгводидактичний), В. Горобець, В. Франчук, Ю. Олешко, (діахронний) та ін.

Мовленнєвий етикет є системою, що характеризується стабільністю й традиційністю, однак діахронний аналіз засвідчує безперервне оновлення якісного і кількісного складу етикетних формул, що пов'язано передусім з паралінгвальними чинниками, адже мовленнєвий етикет, як і більшість мовних явищ, неможливо аналізувати поза культурним, соціально-політичним контекстом. Підкреслимо, що нові етикетні формули не десемантизувались і виконують не лише фатичну, а й інформаційну та ідетифікаційну функцію. Зокрема репертуар українських вітань поповнився фразою «Доброго вечора, ми з України!», яка стала маркером на означення свій-чужий. Гасло має свій день народження: 29 жовтня, коли

збільшувалася кількість московитського війська поблизу кордону з Україною, музиканти з Кременчука Артем Ткаченко та Максим Мокренко (відомі як PROBASS & HARDI) випустили трек «Доброго вечора», у якому поєднали електронну музику та українські фольклорні мотиви, додавши єдину фразу на початку – «Доброго вечора, ми з України». Поширенню фрази сприяв також голова Миколаївської ОВА Віталій Кім, який із цих слів розпочинав кожне своє відеозвернення.

Досі у мовленні українців разом з традиційним, давнім та універсальним вітанням «Добрий день», паралельно вживається скалькована з російської мови фраза «Доброго дня», що порушує етикетну вітальну традицію українців. Зокрема, у «Російсько-українському словникові» за редакцією Агатангела Кримського (1924-1933), московитську фразу «жела́ть до́брого дня» відтворено українськими відповідниками «на день до́брий (на добри́день) дава́ти», «на добри́день поклони́тися», причому казали і кажуть це вітальне гасло безвідносно до частини доби [1].

Найпомітніших змін зазнають вітальні та прощальні етикетні формули, які творять так звану комунікативну рамку, зокрема, у репертуарі прощальних формул великої популярності серед українців набули бажальні фрази «Гарного дня», «Гарного вечора», які активно уживаються останні п’ять років і з’явилась, очевидно, під впливом англійської мови. Сьогодні фраза «Гарного дня» виконує власне фатичну, ритуальну функції, тобто увічливо завершує інформаційну комунікацію. Тоді як фрази «Спокійного дня», «Мирного дня», яку допасовуємо до традиційного «До побачення» й активно вживаємо з початком повномасштабної війни, окрім фатичного призначення, має важливе смислове навантаження, що дозволяє констатувати: етикетна мовленнєва система оперативно відреагувала на воєнні реалії. Окремо слід виділити прощальну фразу «Все буде Україна», яка з’явилась ще у далекому 2014 році, а її творцем стала українська патріотка Олена Степова, що проживала на Луганщині. З’явилось гасло під час тривалих ворожих обстрілів, на

противагу поширеному тоді в регіоні «Все буде Донбас!», відтак Олена написала книжку «Все буде Україна!», а патріотичне гасло ширилось серед українців й зараз не просто завершує вербальну комунікацію, а звучить у воєнний час особливо життєствердно.

Сучасний зріз етикетних формул засвідчує активну взаємодії української та англо-американської мовноетикетної традиції. Зокрема, сьогодні у мовленні українців побутує етикетний вислів «Я Вас/тебе почув/ла», однак фраза, яку фахівців з ефективної ділової комунікації рекомендують для спілкування без агресії та непорозумінь, має зворотну дію на співрозмовника в україномовному просторі й у багатьох викликає роздратування, агресію, сприймається як прояв неповаги. Скалькована з англійської мови (I hear you) фраза має нетипову для української мови структура, відтак вимовляючи її, комунікант знецінює роль свого співрозмовника, натомість вивищує свій статус і важливість своєї уваги та часу. Мовознавці пропонують альтернативні фрази: зрозумів / зрозуміла; я зрозумів, мені треба над цим подумати. Це вкотре підкреслює, що структура мовленнєвого етикету кожної нації формується передусім на питомій мовній основі під впливом різнотипних психологічних, соціально-політичних, культурологічних чинників, тому вживання чужомовних етикетних висловів може призвести до комунікативних невдач.

Отже, формули мовленнєвого етикету відображають не лише емоційно-вольовий стан мовця, його належність до певної соціальної групи, а й репрезентують його як представники певного національного культурного простору. Український мовленнєвий етикет постійно розвивається, оновлюється, водночас є суто національним явищем, оскільки належить рідній (материнській) мові та відображає національний характер українця, його самобутній спосіб мислення і світосприйняття. Мовець завжди співвідносить себе з певним соціокультурним середовищем, тому, незважаючи на вплив чужомовний вплив, пильнуймо питомо українські етикетні традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Російсько-український словник / за ред. А. Е. Кримського. Т. 1. 1924. С. 299. – Режим доступу : https://archive.org/details/192433/page/299/mode/1up?view=theater. Дата перегляду: 03.03.2023.

2. Федик О. Каталізатор взаємин / О. Федик, М. Кіяновська // Слово. 1991. № 12. С. 20-24.

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНО-ЗАКОНОДАВЧИЙ МОВНИЙ ФРОНТ

кандидат філологічних наук Лідія ВЕРБИЦЬКА
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В умовах збройної агресії сучасна Україна є полем бою, або ж фронтом, на якому культурно багата європейська держава виборює своє право БУТИ СОБОЮ на своїй землі. Дбаючи про забезпечення найновішою військовою технікою, наданою в тому числі закордонними партнерами завдяки дипломатичній роботі, українська влада починає активніше працювати й на мовному фронті. Довоєнна інертна мовна політика стала одним з каталізаторів воєнних проблем. Але ж з усіх різновидів зброї мова – наймогутніший засіб впливу (ще за М. Рильським: «Слово – зброя»; а зараз В. Шкляр: «Наймогутніша зброя – мова» тощо). І дійсно, «коли офіційна мова не стає чинником національної безпеки, мовні відносини в країні перетворюються на чинник загрози цілісності держави» [6, 40]. Цікаво, що коли у 2017 році в Празі презентували нове дослідження провідних аналітиків країн Вишеградської четвірки щодо захисту проти гібридних загроз Росії, то один зі спікерів Даніел Барта зауважив: «… для Росії російська мова є інструментом номер один, на який вона може покластися в Україні» [2]. Це «найм'якший» спосіб окупації і водночас чи не найскладніший у боротьбі з ним, адже мовна зброя працює на всіх фронтах і в усіх суспільних сферах. Тому й

формування мовної політики і мовного законодавства – це зокрема й унесення змін до численних законодавчих актів щодо функціонування державної мови в освіті, на телебаченні, в інтернет-просторі, у сфері обслуговування, судочинства, оборони тощо.

Наприклад, у період 2013-2014 років в Автономній Республіці Крим було 7 шкіл з українською мовою навчання (у Севастополі 1) і не було жодного виключно україномовного театру (ще 16 серпня 2012 року Севастопольська міська рада надала російській мові статус регіональної). На Донбасі ситуація теж не була задовільною в цей період: у Донецькій області 50,4% учнів від загальної кількості навчалися українською (жодного виключно україномовного театру), у Луганській області – 45,7% (1 театр, який працював лише українською) (16 серпня 2012 року Донецька обласна рада, а 17 серпня 2012 року Луганська обласна рада надали російській мові статус регіональної на території областей). Зрештою, зважаючи на вищенаведені цифри, не дивуємося, що окупація цих територій України не забарилася (2014 рік). Тому й причинно-наслідково звучали припущення, зокрема, Вікторії Власенко у 2015 році: «Адже після анексії Криму та війни на Донбасі, яка почалася з гасла про захист «рускоязичного насєлєнія», освіту можна зарахувати до сфери національної безпеки [*Л.В.* – до цієї сфери освіту треба було зарахувати хоча б з 1991 року]. І якщо українську мову терміново не повернути до столичних храмів науки, то за кілька років, можливо, Путін прийде «визволяти й захищати» Київ» [3]. Це й сталося 24 лютого 2022 року. Такі факти доводять необхідність цілеспрямованої, наполегливої, потужної, «агресивної» (за О. Пономарівим) боротьби на мовному ґрунті, бо ж уже ні в кого немає сумнівів, що єдина державна мова – один із ключових чинників національної безпеки та об’єднання. До речі, Закон України «Про основи національної безпеки України» (2003 рік), що втратив чинність ще 2018 року, передбачав захист національних інтересів від потенційних загроз, зокрема визначаючи серед таких інтересів розвиток і функціонування «української мови як державної у всіх сферах суспільного життя на всій території України» (ст. 6). Дивно, що в чинному Законі України «Про національну безпеку України»

(2018 рік) в переліку національних інтересів не виведено окремим пунктом державну мову, лише сказано, що «національні інтереси України - життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [5].

З часу прийняття Акту проголошення незалежності України (24 серпня 1991 рік) до 1996 року на території нашої держави діяла Конституція УРСР 1978 року. Згідно з новою Конституцією України від 28 червня 1996 року статею 10 державною мовою в Україні є українська, проте врегулювання мовного питання все ж вимагало прийняття відповідних законів та внесення змін до чинних, а ми й далі жили за Законом «Про мови в Українській РСР» (1989 рік). Перший власне мовний закон за часів незалежности України, а точніше законопроект, який, на щастя, завдяки тиску громадськості не був включений до порядку денного парламенту, – це «Про мови Україні» (2010 рік, президент В. Янукович). Тут було запропоновано офіційну українсько-російську двомовність, а в ст. 7 цю двомовність навіть названо «важливим надбанням українського народу, потужним чинником консолідації багатонаціонального українського суспільства» [7]. Після Помаранчевої революції (2004 рік) гострою була потреба в законодавчому врегулюванні мовного питання, проте той закон, який таки прийняли 2012 року («Про засади державної мовної політики»; скандально відомий закон Колісніченка – Кивалова), викликав хвилю обурення, що, поряд з іншими важливими причинами, стала поштовхом до нової революції, яка таки кардинально змінила державу й націю загалом – Революції Гідности (2013 – 2014 рік). Цей закон (визнаний 2018 року Конституційним Судом України неконституційним) та воєнні події змусили владу замислитись над масштабною боротьбою на політично-законодавчому мовному фронті.

Сьогодні функціонує Інститут української мови та Інститут мовознавства ім. О. Потебні НАНУ. Завдяки роботі таких інституцій маємо оновлений український правопис 2019 року, який попри всі суперечки щодо його недосконалості й реальну потребу в

доопрацюванні таки є, і це вже позитивно. У кожному українському університеті (і не лише українському) є кафедри україністики, де науково-педагогічний склад працює над питаннями вивчення, розвитку та популяризації державної мови. Проте все це науково-освітня діяльність. У руслі мовної політики на державному рівні теж є тектонічні зрушення. Ідеться про закони, президентські укази та урядові постанови. Згадаємо лише кілька аспектів, які стосуються саме мовного питання після визнання неконституційним закону Колісніченка-Кивалова:

- *Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України» (2018 рік)* (оголошено десятиліття української мови);

- *Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019 рік)* (найважливіший крок, зроблений в мовній політиці за всі роки незалежности; Україна має свій мовний Закон, у статті 3 якого державна (тобто українська) мова визначена як інструмент «об'єднання українського суспільства», засіб «зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежної державності і національної безпеки» (п. 3) [4]. До речі, імплементація цього Закону зумовлює низку інших важливих політично-законодавчих мовних подій, перелічених нижче);

- *Стратегія популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» (2019 рік)* (тут всебічний розвиток і функціонування української мови неодноразово названо гарантією національної безпеки і суверенітету України, а одне із завдань цієї Стратегії – «формування сприйняття української мови серед населення України як елемента національної безпеки» [8]);

- *Уповноважений із захисту державної мови (2019 рік* – доктор філол. н., проф. Тетяна Монахова, 2020 рік – канд. філол. н., доц. Тарас Кремінь і відповідно створено Секретаріат Уповноваженого; здійснює контроль за застосуванням державної мови згідно із Законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної»; у квітні-травні щороку

Уповноважений назагал презентує громадськості розширений річний звіт (маємо вже за 2020 та 2021 роки) з пропозиціями подальшої роботи);

- *Національна комісія зі стандартів державної мови (2019 рік*; напрацьовує й затверджує стандарти державної мови, вимоги до рівня володіння нею для набуття громадянства України та для держслужбовців, розробляє, затверджує завдання та організовує іспити для визначення цього рівня);

- *Концепція Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року (2021 рік)* (у концепції вкотре підкреслено мовний вимір національної безпеки);

- *Асоційоване членство в Європейській федерації національних мовних інституцій (2022 рік)* (федерація об'єднує національні мовні інституції країн-членів ЄС, контролює виконання мовного законодавства, стоїть на захисті державних мов тощо).

Цей список законодавчо-політичної роботи на мовному фронті можна поповнювати іншими законодавчими актами, що зазнали змін в контексті мовного чинника (зокрема, ідеться про Закон «Про освіту», «Про телебачення та радіомовлення» тощо), чи різноманітними рішеннями Конституційного Суду щодо тлумачення тих чи інших законів, проте вже перелічене свідчить про те, що інертна мовна політика потрохи перелаштовується в активну фазу політичної боротьби за національне буття остаточно «свого» на «своїй» землі (у планах Державна програма сприяння опануванню державної мови, закон, який визначатиме порядок та особливості застосування української жестової мови у різних сферах суспільного життя та інше). І коли нарешті завдяки продуманій активній мовній політиці «не буде російської мови в Україні – не буде рецепторів, за які чіплятиметься вірус «руського міра» [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрович О. Про мовне питання в Україні. URL: https://censor.net/ua/resonance/3214449/pro_movne_pytannya_v_ukrayini

2. Барта Д. «Російська мова – інструмент номер один» для поширення впливу Кремля в Україні. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/28886288.html

3. Власенко В. Мовна диверсія. URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/movna-diversiya/

4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text

5. Закон України «Про національну безпеку України» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241**).** URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

6. Макарець Ю. С. Мовний вимір національної безпеки України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острог, 2017. – Вип. 68. – С. 37–44.

7. Проект закону «Про мови в Україні». URL: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=38474.

8. Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» від 17 липня 2019 р. № 596-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text

УДК 811.161.2’01’’367.622’366.521-024.26:[81’373.613+81’366.54]“15/16”

ПОДВІЙНІ ФОРМИ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

кандидат філологічних наук Тетяна ВИСОЦЬКА
Львівський національний університет ім. Івана Франка

Пам’ятки української мови XVII ст. засвідчують паралельні форми відмінювання іменників.

Слушними є міркування науковців про те, що морфологічна варіантність характерна українській мові в різні періоди її розвитку (І. Керницький, І. Матвіяс, В. Мойсієнко, І. Царалунга та ін. [1, 3, 4, 5]), особливо це спостерігаємо в писемних і друкованих текстах XVI–XVII ст. Такі дублетні вживання, зокрема серед іменників, зумовлені, окрім внутрішніх законів мови, й іншими чинниками: впливом живого мовлення, запозиченням, а також відсутністю кодифікації мовних норм (останнє, на думку І. Царалунги, є однією з причин такої «розбалансованості на рівнях мовної системи» [5]).

У староукраїнській мові XVI–XVII ст. виявлено використання подвійних форм іменників чоловічого роду. Передовсім це слова на позначення осіб чоловічої статі, що займають керівні посади у Церкві, або ті, які мають відношення до проповідництва, або ж є безпосередньо управлінцями держави.

Виявлені лексеми є запозиками, проте час їхньої фіксації в українській мові неоднаковий. Із давньогрецької мови запозичено слова *патріарх* (ЕСУМ, Т. IV, с. 316-317), *монарх* (ЕСУМ, Т. ІІІ, с. 506), із старопольської – *казнодій* (Sstp).

Найдавнішою є поява лексеми патриархъ, про що свідчать тексти давньоукраїнської мови (Срезн., Т. 2, с. 889), ділового письменстві XIV–XV ст. (ССУМ, Т. 2, с. 130). Первинно історичний матеріал демонструє відмінювання слова патриархъ, як іменника чоловічого роду з основою на *-ŏ (Срезн., Т. 2, с. 889). В українських пам’ятках XVI–XVII ст. під впливом польської мови

(*patryjarcha*/*patryjarch*) ((Sstp, Т. 6, 53–54)) лексема патриархъ приймає закінчення іменників і з основою на *-ā (патриарха), що зумовлює побутування подвійних форм: Пор.: Н.в.одн. > «так и патриарх …. Посвятив» (Перест.); «Патриарха константинопольський» (Зах.Коп.); «Кгди пришов патріарха до панства.., учинив...» (Перест); Р.в.одн.> «…патрархи антохийського» (Зах.Коп.), «Патриархи константинопольского» (Гал.); «Од патриархи приихавши» (Перест.); О.в.одн.> «Фотиєм-патриархою» (Зах.Коп.).

Характерно, що така традиція відмінювання слова патриархъ в українській мові – за двома типами – тривала до ХХ ст. (Б. Грінченко подає паралельні форми (Гр., Т. 4, с. 102)). У сучасній українській мові залишилася нормативною форма *патріарх* (СУМ, Т. 6, с. 96), на відміну від польської, де збережена форма на -а (*patryjarcha*) (SJP).

Щодо слова монарх, то його використання засвідчене з 1642 р. у формі монарха з закінченням –а, як іменників з основою на *-jā (ЕСУМ, Т. 3, с. 506). Така часова реалізація лексеми передовсім викликана знову ж таки за підтримки старопольської мови. Монарх – слово грецького походження, потрапило через посередництво латинської мови у старопольську, а згодом в українську у період пізнього Середньовіччя: Н.в.одн. > «Монарха розгнивався» (Гал.) Р.в.одн. > «На востоку преславутого монарху» (Зах.Коп.) Р.в.одн. > «В святом крещеній Василя, монархи великого» (Зах.Коп.); Дав.в.одн.> «Обицяв монарсѣ» (Гал.).

Прикметно, що слово монарха фіксує І. Ужевич поряд із такими іменниками чоловічого роду, як воевода і злочинца, що закінчуються на –а (Уж., с. 11).

Засвідчене це слово і в українських лексиконах пізнішого часу, зокрема Є. Желехівського (Жел, Т.І, с. 452), а от у словнику за ред. Б. Грінченка зафіксовано вже у двох формах – *монарх* і *монарха* (Гр.,

Т.І, с. 980) [1]. У сучасній українській літературній мові закріпилася форма з нульовим закінченням – *монарх* (СУМ, Т. 4, с. 794).

Веслав Томаш Стефанчик зауважує, що в польській мові для іменників чоловічого роду з формантом на –*archa*, що є грецького походження на –αρχος, і дотепер властиве використання закінчення –а (*патріарха, монарха* та ін.) як нормативного (SJP) [с. 33-34].

Натомість лексема казнодий/казнодия (особа, що читає /проповідує/ казання, або проповідник) потрапила в українську мову у XVI ст. із польської (*kaznodziej/ja*), у якій засвідчена ще з XIV ст. (Sstp, Т. 3; SP). Якщо в сучасній польській мові це слово функціонує з закінченням на –(j)a, натомість в українських історичних джерелах спостерігаємо використання двох типів відмінювання, як іменників з основами на *-jŏ ,*-jā: Н.в.одн.> «Казнодия мает того спостерігати» (Гал.); Р.в.одн. >Кгды былъ одъ ойца казнадея прошоный… (СУМ, Вип. 14, с. 16), Р.в.мн. > «Читай казання розмаитих казнодийов» (Гал.) – закінчення *–ов* за аналогією до іменників на *-ŭ; «Бо святий Іоанн Златоустий мудрий бив казнодия» (Гал.); З.в.одн. > «И Стефана Зизанего, дидаскала школьного и казнодию обезчестилесьте ... аж, през комин витиснувшися, утик з Вильни» (Перест.).

Щодо часу поширення, то це слово обмежується лише українськими пам'ятками XVI–XVII ст. (СУМ$^{\text{XVI- I пол. XVIIст}}$, Вип. 14, с. 13-14), у сучасній українській мові не збереглося.

Таким чином, спостереження над словозміною запозичених іменників чоловічого роду в українській мові свідчать, що на сьогодні у словнику літературної мови внаслідок процесів нормування закріпилася лише одна з подвійних форм – *монарх, патріарх*, а слово *казнодій* вибуло з ужитку.

ДЖЕРЕЛА

[1] На нашу думку, потребує уточнення припущення Т. Коць, яка вважає, що запозичені іменники з грецької і латинської мов, зокрема паралельні форми *монарх* і *монарха*, «проіснували в мові досить короткий проміжок часу» [2, с. 46-47]. За історичними джерелами історія слова *монарха* сягає періоду староукраїнської мови.

Гал. Галятовський Іоаникій. Наука, альбо способ зложення казання. *Ключ розумэнія, священником, законником и ляиком належачій. З поправою й придатками, от недостойного ієромонаха Іоаникіа Галятовского, ректора и ігумена братства кієвского*. Львів, др-ня Михайла Сльозки, 1665.

Зах.Коп. Копистенський Захарія. Палінодія (1621–1622). Фрагменти. — Подається за вид.: Русская историческаа библиотека, т. IV. Памятники полемической литературы Западной Руси, кн. 1 Спб., 1878.

Перест. Пересторога зэло потребная на потомные часы православным христіаном. Львів, 1605-1606. Акты, относящиеся к истории Западной России. Спб., 1851, т. 4, № 406, с. 203 — 236; *Возняк М.* Письменницька діяльність Івана Борецького на Волині і у Львові Львів, 1954.

ЕСУМ Етимологічний словник української мови: в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Наук. думка, 1982 – 2013. Т. I–VII.

Жел. Желеховський Є., Недільський С. Малоруско-німецкий словар. Львів, 1886. Т. 1-2.

СУМ Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; [за ред. І. К. Білодіда]. Київ, Наук. думка, 1970 – 1980. Т. I–XI.

СУМ $^{\text{XVI- I пол. XVIIст.}}$ Словник української мови XVI – I пол. XVII. Львів, 1994 - 2013. Вип. 1-16.

Гр. Грінченко Б. Д. Словарь української мови : У 4 т. Київ, 1907-1909.

Срезн. Срезневский И. И. Материалы для Словаря древнерусского языка по письменным памятникам. СПб. : Типограф. Императ. акад. наукъ, 1893–1911. Т. I–III.

SP Słownik Polszczyzny XVI wieku. Wrocław, 1966-. URL: https://spxvi.edu.pl/

Уж. Ужевич І. Грамматыка словенская. Париж. 1643. 71 с.

SSP Słownik staropolski : tomy 1–10 / red. S. Urbańczyk i in.. – Warszawa : Polska Akademia Nauk, 1960-1962. – T. III. (I–K). URL : https://pjs.ijp.pan.pl/Sstp/t3.pdf

SJP Słownik języka polskiego / red. Witold Doroszewski. – Warszawa : PAN, 1958–1968. – T. I–X. URL: https://sjp.pwn.pl/

ЛІТЕРАТУРА

1. Керницький І. М. Система словозміни в українській мові. На матеріалах пам'яток XVI ст. Київ : Наук. думка, 1667. 288 с.

2. Коць Т. Варіантність морфологічних форм іменника в прескрипціях і мовній практиці в другій половині XX ст. *Мовознавство*. 2016. № 2. С. 45-50.

3. Матвіяс І. Варіанти української літературної мови. Київ : Велес, 1998. 162 с.

4. Мойсієнко В. М. Варіативність у староукраїнській літературно-писемній мові (на прикладі текстів північноукраїнського ареалу XVI ст.). *Волинь – Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. Житомир, 2010. 22. Т.1. С. 114 – 125.

5. Царалунга І. Б. Варіативність староукраїнської мови у творах Г.Смотрицького. URL: http://eprints.zu.edu.ua/18269/1/Царалунга_32.pdf (дата звернення: 20.01.2023)

6. Stefańczyk Wiesław Tomasz. Kategoria rodzaju i przypadka polskiego rzeczownika : Próba synchronicznej analizy morfologicznej. Kraków : Wyd-wo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2007. 180 p.

МОВА МІСТА – ЯК СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ МАРКЕР МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

кандидат філологічних наук, доцент Мар'яна ГДАКОВИЧ
Львівський державний університет внутрішніх справ

Так коли ж наше слово, люде,
Заговоре над рідним містом.
(Микола Холодний. На могилі Шевченка, 1969)

Українська соціолінгвістична наука багато уваги присвятила проблемі зросійщення українства і дослідженню різних аспектів мовної асиміляції. Мовну політику Москви щодо української мови розкривають студії О.Демської, Л.Масенко, Р.Кіся, І.Фаріон, Ю.Шевельова, також статті та есе О.Забужко, І.Лосєва, О.Пахльовської, М.Рябчука та ін. Однак, попри численні й різні підходи до осягання цієї соціолінгвістичної проблеми, залишається поза увагою проблема кореляції розширення/звуження мовного ареалу і мови міста.

В економічній, політичній чи культурній організації нації місто завжди відігравало першорядну роль, урбанізація XX ст. лише посилила значення міст. Урбанізаційні процеси нині неоднорідні, проте сталою залишається тенденція постійного зростання великих міст; Україна – не виняток: у скрутних економічних умовах працездатне населення репродуктивного віку відтікає з сіл до міст. Антиномія місто/село – не нова, але в українській ситуації вона посилюється не тільки цивілізаційною, а й мовною проблемою.

Свого часу Дмитро Донцов, звертаючись до Франкового образу «народу-паралітика», основну причину бездержавності українців вбачав у відсутності «свого міста», «органу, що виконує одну з найважніших функцій національного життя» [1]. Донцов у цій статті зазначає, що українці де-факто не володіють власними містами. Село завжди належало українцям, а місто – ні: «Міста як такі, лишалися чужинецькими острівцями серед нашого моря, але

острівцями, що над тим морем панували» [1]. При цьому автор підкреслює, що саме місто визначає культурний та економічний рівень країни, в містах сконцентровані фінанси та промисловість, університети та академії наук, нарешті місто визначає політичну думку країни й державотвочу /чи антидержавну діяльність влади. Якщо місто й село – однонаціональні, то влада буде діяти в інтересах нації й країни, якщо в містах переважає елемент, що представляє не корінне населення країни чи не питому національну культуру, то країна перебуватиме в колоніальному становищі, влада втілюватиме колонізаторську політику: «коли місто є чужонаціональне, тоді його зверхність стає зверхністю чужої метрополії; тоді панування над селом – стає пануванням над цілою чужою нацією, тоді культурна зверхність служить денаціоналізації, а політичний і економічний провід – вироджується в економічний і політичний колоніальний визиск» [1].

Стаття Д.Донцова «До міст!» вперше була опублікована в 1929 році, вона розкривала ситуацію колонізованого українського народу в Російській імперії. Політика Москви щодо українців в СРСР (що був тією ж російською імперією тільки у формі совєтського тоталітаризму) була ще жорстокішою, а в наступне десятиліття у 30-ті роки Москва Голодомором, колективізацією, репресіями остаточно «вирішила» національне питання, звівши українців до безпаспортної нації селян, замкнутих у своїх селах-гетто, а більшість контактів з цивілізацією – офіційні установи, вища освіта, професійна освіта могла реалізовуватися чужою російською мовою. Варто вказати на ще один аспект Голодомору 1933 р. – геноциду українців, який супроводжувався розтягненим у часі лінгвоцидом: у сам період Голодомору 1932-33 років загинули, насамперед, селяни – а це українці, носії мови (близько 7 мільйонів українців убитих голодом), але й ті селяни, хто утік від Голодомору з україномовних сіл до міст (переважно російськомовних чи з невизначеною мовною традицією), воліли зректися своєї мови як найважливішого чинника, який прирік на смерть їхніх колишніх односельців.

Становище українців в СРСР у повоєнні 50-60-ті роки ХХ ст. точно описав у В.Стус у доповіді «Дещо з думок наших попередиків про національне питання на україні та про її сьогоднішнє буття» (1968): «Загальновідомо також, що у всіх вузах України (за дрібним винятком деяких) навчання проводиться російською мовою, що у вузах своєї республіки діти корінного українського населення складають лише 55 %, тобто на 21,8 % менше від норми, виходячи з розрахунку, що українці в складі населення України становлять 76,8 % (Доповідь міністра вищої освіти УРСР т.Даденкова на республіканській нараді ректорів вузів 1965 р.). Як і до революції, в республіці корінне українське населення в порівнянні з російським та єврейським (що живе у містах), тримається в темряві, нормальний культурний розвиток української нації всіляко гальмується і консервується. Сільське українське населення, колгоспники не мають фактично доступу до міста, не можуть вливатися в міське населення і виносити за межі села українську мову. Колгоспники приречені на постійне, безвиїзне проживання тільки в селі. Не маючи паспортів, вони фактично закріпачені за конкретними колгоспами. Вище офіціантки, двірника, прибиральниці, муляра, чорнороба кар'єра українця, що вирвався якимось побитом із села, в українському місті й не піднімається. У юнака чи юнки, поки вона пройде крізь частокіл різних бюрократично-крутійських державних перепон до міста, поки доб'ється прописки в місті, просто не вистачає далі енергії на те, щоб якось краще влаштувати свою долю: піти вчитися у вуз чи технікум» [2].

Навіть у відносно спокійні часи – як от на позір «тихі» 70-80-ті рр. ХХ ст. російщення посилювалося, бо, як зауважив О.Мотиль: «Основні переваги націй імперського центру (як-от росіян у СРСР) були культурними, мовними та ідеологічними. Позаяк російська мова й культура домінували в Радянському Союзі, росіяни і русифіковані представники інших національностей могли вважати всю імперію «своєю», а себе – господарями «свого дому»» [3].

Внаслідок системних русифікаторських заходів (відсутність або мізерна кількість україномовних шкіл, викладання у вищій школі російською, відсутність україномовних гуртків для дітей, ЗМІ, побутове знущання з україномовних – «разгаварівай на чєловєчєском язикє») у великих містах Сходу, Півдня України українська мова (при чисельній перевазі українців) зведена до мови меншин.

Парадоксально, що ані з проголошенням Незалежности, ані з початком російсько-української війни у 2014 р. українізація, чи радше дерусифікація так і не стала провідним культурним трендом в Україні. Невтішну тенденцію розкриває, зокрема, соціолінгвістична мапа міст і містечок України за 2015-2017 рр. [4], укладена експертом О.Курінним, – міста Центру поверталися до української мови (однак не міста-«мільйонники»), міста Південного Сходу інтенсивно російщилися й далі. Ситуацію на користь української мови не вдалося «переламати» акціями громадських активістів, судовими позовами свідомих громадян щодо порушення прав української мови, публікаціями у ЗМК, мовними квотами на ТБ і радіо. Гірко визнавати, але щойно повномасштабне російське вторгнення в Україну у лютому 2022 р. стало чинником, який призвів багатьох зросійщених українців до розуміння чужості російської культури, декого спонукав перейти на українську, аби не мати спільного культурного поля з московським окупантом.

На нашу думку, ключем до розуміння й, водночас, розв'язку мовної ситуації в Україні є трактування мови великих міст як соціокультурного маркера мовної політики в нашому суспільстві, як також і показником мови самої влади (так би мовити, владної верхівки). Ніякі численні «точкові» дії не змінять мовної мапи без усебічної постійної державної підтримки української мови; так само – пересічні зрусифіковані містяни не перейдуть на українську, якщо представники влади (усіх рівнів) без жодних винятків (!) не уживатимуть української мови в усіх сферах суспільного життя (йдеться про постійну україномовну комунікацію, а не про окремі мовленнєві акти українською мовою на публічних заходах). Філософ

І.Лосєв зауважив цей зв'язок: «Є ще й кадрова політика, яка повинна посилювати політику національної ідентичності, а не підривати її. Приміром, призначення на високу посаду особи, яка не володіє чи погано володіє державною мовою, має такий великий виховний ефект зі знаком мінус, що він суттєво нівелює всі зусилля у сфері відродження української мови й знецінює українську ідентичність, де-факто говорячи, що українська є чимось абсолютно несуттєвим»[5].

Отож мова великих міст найточніше демонструє гуманітарну політику держави, є безпомильним показником мовної політики у державі, а відтак – і соціолінгвістичним маркером мови самої влади. Витіснення російської мови з публічної сфери великих українських міст та столиці свідчитиме про зростання сили власне української влади й про проведення дерусифікації в інформаційно-культурній царині. Це передбачає впровадження системної державної політики підтримки української мови, утвердження її реального (а не декларативного) статусу як державної мови. Стан української мови в українських містах також сигналізує про розуміння владою консолідуючого впливу мови, адже саме мова є важливим інструментом державного будівництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донцов Д. До міст. URL: http://dontsov.info/index.php?option=com_content&view=article&id=214:dmytro-doncov-qdo-mistq&catid=31:tvorcha-spadshchyna&Itemid=46 (дата звернення: 12.02. 2023).

2. Стус В. Дещо з думок наших попередиків про національне питання на україні та про її сьогоднішнє буття. URL: https://stus.center/p/deshcho-z-dumok-nashikh-poperednikiv-pro-natsionalne-pitannia-na-ukrayini-ta-pro-641093 (дата звернення: 12.02. 2023).

3. Мотиль О. СРСР як Російська імперія. Чим була радянська Україна?. *Тиждень*. 2012. URL: https://tyzhden.ua/srsr-iak-rosijska-imperiia-chym-bula-radianska-ukraina/ (дата звернення: 12.02. 2023).

4. Мовна мапа: міста центру України повертаються до української мови. URL: https://uainfo.org/blognews/1492171737-movna-mapa-mista-tsentru-ukrayini-povertayutsya-do-ukrayinskoyi.html (дата звернення: 12.02. 2023).

5. Лосєв І. Межа дискусії. *Тиждень*. 2019. URL: https://tyzhden.ua/mezha-dyskusii/ (дата звернення: 12.02. 2023).

УДК316.48:355.01

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ ВОЄННИЙ ТА ВІЙСЬКОВИЙ ЗЛОЧИН

Зоряна ГОНТАР
кандидат наук з державного управління, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Незаконне вторгнення росії в Україну - беззаперечний злочин. Однак, варто розібратися за який саме воєнний чи військовий злочин буде нести відповідальність агресор. Різниця між цими двома поняттями у юридичній площині досить суттєва. Не дивлячись на деяку лінгвістичну співзвучність двох слів, у юридичній площині вони мають зовсім інші значення.

Воєнний злочин - порушення законів та звичаїв війни. Воєнні злочини належать до сфери виключно міжнародного кримінального права.

Першим Міжнародним нормативно-правовим актом в цій сфері виступала прийнята перша Женевська конвенція «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях», яка була підписана у 1864 році представниками 16 європейських країн, саме вона дала поштовх для розвитку всього міжнародного гуманітарного права, та регламентації правил ведення бойових дій і відповідно до закріплення понять «Закони війни» та «Воєнні злочини».

Загальний перелік воєнних злочинів закріплений у Статуті Міжнародного кримінального суду (Римський статут). Міжнародним правом встановлена не тільки особиста відповідальність за воєнні злочини, а також командна відповідальність. Командир певного військового об'єднання несе відповідальність за порушення його підлеглими норм міжнародного гуманітарного права у тому випадку, якщо він володів інформацією про можливість вчинення ними правопорушень, проте не приклав зусиль для їх попередження чи припинення згідно статті 86 І протоколу до Женевських конвенцій 1949 року.

Термін давності не застосовується до воєнних злочинів та злочинів проти людства та людяності, що закріплено у Конвенції ООН «Про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства» від 1968 року та Конвенції держав-учасниць Ради Європи «Про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів» [1].

Воєнні злочини під час війни росії проти України мали місце від самого початку війни 24 лютого 2022 року. Зафіксовані чисельні випадки руйнувань житлової інфраструктури, вбивств мирних жителів та мародерства з боку російських військових на захопленій українській території.

Тобто, якщо підсумувати інформацію про «Воєнні злочини» то можна сказати, що ними виступають неправомірні дії (як правило свідомі), які порушують встановленні людством правила, принципи та закони ведення бойових дій, які знаходять своє практичне закріплення у міжнародних-правових актах.

Військовий злочин - суспільно небезпечне винне діяння при несенні служби у конкретній армії конкретної країни.

Відповідно до Кримінального кодексу України (розділ XIX) військові кримінальні правопорушення - це кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені

військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

До особливих ознак вказаних злочинів, ми можемо віднести: об'єкт - є встановлений законодавством України порядок несення або проходження військової служби, який закріплений у Конституції, у військових статутах та окремих законах та суб'єкт - військовослужбовці ЗСУ та інших державних органів.

У XIX розділі Кримінального кодексу (статті 402-433) вказано 9 груп військових кримінальних правопорушень: проти порядку підлеглості та військової честі; проти проходження військової служби; проти порядку користування військовим майном та його збереження; проти порядку експлуатації військової техніки; проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб; проти встановленого порядку збереження військової таємниці; військові посадові кримінальні правопорушення; проти порядку несення служби на полі боя та в районі військових дій; кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями.

Отже, військовими злочинами, є злочинні діяння передбачені саме Кримінальним кодексом України.

Відповідно до Кримінального кодексу України за військові злочини несуть відповідальність військовослужбовці: Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, інші особи, визначені законом.

Підсумовуючи інформацію, можна сказати, що воєнні злочини - вчиняються виключно на війні, а військові злочини - вчиняються виключно у війську. За злочини вчинені під час війни рф проти України, країна-агресор понесе відповідальність саме за воєнні злочини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів. *Закон N 130-VI (*130-17*) від 06.03.2008*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text (дата звернення 10.02.2023).

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25—26. Ст. 131. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-1 4 (дата звернення 12.02.2023).

УДК 811.161.2:316.472.4:004(043.2)

МОВА УКРАЇНСЬКОЇ БЛОГОСФЕРИ НА БАЗІ ВІРТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА МЕРЕЖІ ІНСТАГРАМ

кандидат філологічних наук Соломія КОВАЛІВ
Національний університет «Львівська політехніка»

Сьогодні все більше осіб стають елементами віртуальної спільноти. З огляду на це, побут сучасної людини важко уявити без соціальних мереж, які водночас виконують функції плацдарму для обміну думками різних верств населення та впливають на культурний і суспільний розвиток українських інтернет-споживачів.

Платформу Інстаграм варто виділити з-поміж інших інформаційних систем як простір, де можуть бути зреалізовані дві форми мови: усна та писемна. Дотримання літературних норм на різних мовних рівнях української блогосфери розглянули у своїх працях С. Зайцева, Н. Левун. Питання мовної ситуації в Інтернеті дослідили І. Девтеров, О. Дзюбіна, Ю. Маковецька-Гудзь.

Хоч Інстаграм є системою переважно візуальної парадигми, де під фотографією користувач може поділитись описом або

міркуваннями на обрану тему. Проте додаток постійно оновлюється, тож тепер інтернет-споживачі мають можливість записувати відеозвернення у режимі онлайн і таким чином пришвидшувати комунікацію із підписниками.

Проаналізувавши український блоговий простір, ми можемо виокремити такі жанри інстаграм-сторінок: політичні, освітні, культурні, приватні, професійні.

О. Михайлова зауважує, що «можливості вільного висловлення, які надає Інтернет, є набагато потужнішими, ніж ті, які може надати громадянському журналістові навіть найбільш незалежне ЗМІ» [1, с. 130]. Цими перевагами активно користуються блогери, які ведуть свою інстаграм-сторінку у формі щоденника, в якому діляться із користувачами спостереженнями, порадами, побутовими та професійними роздумами. О. Зернецька слушно підкреслює, що «блогосферу можна вважати віртуальною громадською ареною початку XXI століття…її включають до нових соціальних медіа, які поступово починають відігравати роль у спілкуванні людей, груп, громад з найрізноманітніших тем» [2, с. 15]. Порівняно зі ЗМІ блогосфера має перевагу у перспективі миттєвого інформування споживачів. Саме швидкісний доступ та мобільність дають можливість користувачам оперативно обмінюватися ідеями та детально аналізувати думки.

Приватні блоги, які мають статус соціально та політично неупереджених, до яких дослуховуються підписними, мають можливість продукувати та розповсюджувати альтернативну інформацію користувачам, що свідчить про «вплив глобальної блогосфери на громадську свідомість та потребу розглядати її як одне з онлайнових інформаційно-комунікаційних джерел» [2, с. 16]. У цьому також вбачаємо і негативні перспективи, оскільки легкість публікації несе певні наслідки: блогер надає суб’єктивну, почасти неперевірену або перекручену інформацію. Однак зворотній зв’язок та відкритість спілкування залишають можливості для діалогу, способи знайти порозуміння між блогером та його читачем.

З огляду на це, постає актуальне питання функціонування української мови у соціальній мережі Інстаграм та ризики, з якими вона зіштовхується.

1. Порушення мовної норми приватними блогами є частою тенденцією комунікації у спільноті Інстаграм. Це стилістичні, пунктуаційні, лексичні, морфологічні, словотвірні, орфографічні нормативні порушення, які проявляються у письмовій формі. Також «процес розширення комунікативного простору і збагачення структурних функцій в онлайн-виданнях спричиняє появу оказіоналізмів, як невід'ємного елементу публікацій. Джерелом їх поповнення є передусім розмовний словотвір» [4, с. 62], а також вживання обсценної лексики в усній формі, поширення комп'ютерного сленгу. Переважно такі мовні огріхи трапляються у приватних блогах. Низький рівень культури вживання української мови в інстаграм-просторі натомість ми не побачимо у професійних, культурних, освітніх блогах, де дотримуються загальноприйнятих правил та норм української мови.

2. Проблема українсько-російського білінгвізму. Згідно з даними опитування компанії Gradus Research, з початку повномасштабного вторгнення Російської Федерацію в Україну «42 % українців стали спілкуватись українською більше, а 14% повністю перейшли на державну мову» [3]. Щодо зростання частки української мови у соціальній мережі Інстаграм, то можемо запропонувати дані, які підготувала телеграм-спільнота UA War Infographics «Виявилось, що найбільш україномовна соціальна мережа – Інстаграм, можливо тому, що більшість користувачів тут переважно молоді люди, які навчалися вже за часів Незалежності та які добре володіють українською. 71,5% постів в українському Інстаграмі написані державною мовою. Після початку гарячої фази війни частка користувачів, які свідомо перейшли на мову, суттєво зросла. З 16% у жовтні 2020 року до 37% у червні 2022 року. Це якщо говорити про усі пости, включаючи пости компаній та бізнесів» [5]

Зважаючи на це, можемо зробити висновок, що питання українсько-російського білінгвізму в інстаграм-просторі поступово вичерпує себе. Ці дані, безумовно, є позитивним показником для українського сегменту мережі Інстаграм. Проте ще більший відсоток як приватних, так і професійних блогів зобов'язані перейти на спілкування державною мовою.

На злобу дня можемо виокремити декілька інстаграм-сторінок, які популяризують рідну мову та поглиблюють знання з неї:

- блог доктора філологічних наук Ірина Фаріон, в якому вона у форматі прямих трансляцій проводить курси з культури української мови;
- Андрія Шимановського та його мовного марафону та підтримку ЗСУ;
- блог Данила Гайдамахи;
- освітній проєкт «Мова –ДНК нації»;
- блог редакторки Юлії Мороз та її мовних порад.

3. Вживання англіцизмів. Глобалізація, намагання інтегруватися зі світовою культурною спільнотою та вийти на англомовного користувача призводить до того, що блогери перенасичують своє мовлення англіцизмами. На прикладі мовлення декількох блогерок-стилісток пропоную ознайомитись із вибіркою найбільш розповсюджених слів, які глибоко проникли у систему української мови: aesthetic (красивий у даному контексті), family look (сімейний образ), look of the day (образ дня), total look (загальний вигляд), mood (настрій), content (зміст, матеріал), trip (візит, подорож), gym (гімнастика, фізична активність), recycling (переробка). Таке невимушене втручання у лексичний склад мови призводить до домінування англійських слів та витіснення питомих українських із нашої системи мовлення.

Отже, надалі є потреба у комплексному дослідженні мови українських блогерів мережі Інстаграм, виявленні позитивних та негативних мовних елементів у висвітленні їхніх матеріалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайлова О. Блогосфера як інструмент соціокультурних трансформацій у сучасній Україні // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. 2014. №4-5 (72-73). С. 130-141.

2. Зернецька О. Глобальна політична блогосфера – нова арена політичної комунікації // Політичний менеджмент. 2009. №2. С. 13-26.

3. Скільки українців перейшли на українську або стали більше спілкуватись нею? [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://life.pravda.com.ua/society/2022/10/20/250940/

4. Мартиненко Я., Ольховик М. Мовні девіації у текстах засобів масової інтернет-комунікації // Слова у контексті часу: зб. наукових праць. Т. 1. 2014. С. 56-63.

5. Українська мова у соцмережах. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mezha.media/2022/07/25/ukrainska-mova-u-sotsmerezhakh-cherven-2022-r/

УДК 81'373.46"XX"(043.2)

«ІДЕОЛОГІЧНЕ ШКІДНИЦТВО» В ТЕРМІНОГРАФІЧНИХ ПРАЦЯХ ПОЧАТКУ XX СТ.

кандидат філологічних наук, доцент Оксана ЛИТВИН
Національний університет «Львівська політехніка»

Термінологія є складовою частиною літературної мови, яка піддається свідомому втручанню і в своєму формуванні переходить зі стадії природного розвитку до наукового впорядкування.

У 20-ті роки XX ст. формувався простір функціонування української літературної мови, а «зміна мовного коду України – заступлення російської мови українською у визначальних сферах спілкування – виростала із задекларованого знесення офіційних

заборон й утисків використання української мови і водночас із практичної діяльности широких кіл інтелігенції, об'єднаної організаційно й інтелектуально навколо ідеї побудови україноцентричної держави» [3, с. 64]. Найважливіша риса тогочасної доби – намагання нормалізувати мову – виявилась у центрі термінологічної роботи. У цей час укладали термінологічні словники різних галузей знання, бо «йшлося не тільки про створення відповідної технічної літератури українською мовою, а на порядку денному стояла підтримка пориву широких народних мас до української мови і культури» [4, с. 4]. Майже всі лексикографічні праці, що вийшли протягом 1925–32 рр., були російсько-українськими або українсько-російськими. Укладаючи термінологічні словники, автори подавали оригінальні українські терміни, народні назви й неологізми, здатні цілком замінити скальковані, а то й запозичені найменування, чужі духові української мови, наприклад: *підшипник, насос, болт, юпка* тощо; синоніми, щоб користувачі могли вибрати зручний, гнучкий термін, який надалі буде вживатись у тій чи іншій галузі знання, наприклад: *тумба – бовванець, стовпчик, підставка, стовпець* [6].

Укладачі вважали свої термінографічні праці підготовчими, бо пропоновані терміни повинні були обговорюватись на одному із Всеукраїнських термінологічних з'їздів, тому в 1925–33 рр. термінологічні словники переважно виходили з підзаголовком «Проєкт». Як зазначає Ю. Шерех, «усна професійна мова з тих термінів засвоювала небагато, якщо взагалі їх засвоювала. Це був наслідок загального характеру українізації» [9, с. 338].

Політика початку 30-х рр. XX ст. порушила природний розвиток технічної термінології: у періодиці з'явилась гостра критика термінологічних словників ІУНМ, а згодом і звинувачення їх авторів у націоналізмі та національному шкідництві. У журналі «Мовознавство» за 1934 р. опубліковано низку доповідей про «велике національне шкідництво в питаннях словотвору української мови», де було проаналізовано понад 15 словотвірних моделей,

характерних для української мови й кодифікованих у лексикографічних працях 20-х – 30-х рр., вилучено з тавром «проявів націоналістичного шкідництва» й замінено російськими словотвірними моделями [5, с. 16], напрям розвитку наукової мови народів СРСР був вимушено російськовекторним, у зв'язку з чим підлягав «інтернаціоналізації» [8]. Варто зазначити, що відповідно до декрету Раднаркому за вживанням термінів у підручниках та інших виданнях пильно слідкували.

У 1934–35 рр. вийшли сумнозвісні Термінологічні бюлетені, завданням яких було «викоренити націоналізм у термінології». Як зазначає Л. Масенко, питомі українські терміни назвали «шкідницькими й націоналістичними», «спрямованими на відрив української мови від російської» [7, с. 14]. «Виробничий термінологічний бюлетень», надрукований за постановою Наркомосвіти УРСР 1935 р., відзначає: «…творення української термінології було спрямоване на фальсифікацію української мови і водночас на відрив української мови від російської способом запровадження вигаданих слів, діалектизмів, застосуванням слів в іншому значенні замість слів спільних» [1, с. 5]. Трагізм тих дій у тому, що нищення української наукової терміносистеми здійснювали часто самі українці в Інституті мовознавства спочатку УАН, а потім АН УСР, який стільки зробив для відродження національної термінології. Борючись із так званим «українським буржуазним націоналізмом», планомірно наближали українську мову до російської – вербальний фонд, правописні норми, мовну практику загалом. Зближення здійснювали грубим вилученням термінів із лексикографічних праць, використанням позначок «застаріле», «діалектне» тощо. Термінологічні бюлетені ІУНМ запровадили прямі кальки з російської мови. Протягом лише 1934–35 рр. Інститут вилучив і замінив понад 14,5 тис. термінів [2, с. 87], наприклад: *топлення – плавлення, тужавий – в'яжучий, пасовий – ремінний, повідний – привідний, помпа, смок – насос, паля – свая, оливо – свинець, мосяж – латунь, защільник – сальник, обвідний – окружний,*

мастило – змазка, вальниця, підчіпник – підшипник, валець – ролик, линва – трос, терпуг – напилок, панцер – броня, шмергелевий – наждачний, клинуватий – клиновидний, уземлення – заземлення, злучення – з'єднання, прогонич – болт, масний – жирний, вальцьований – прокатний, тяговий – ведучий, устава – установка, черевик – башмак, обіжний – бігаючий, гострозубці – кусачки, лютування – паяння, лютар – паяльник, повзький – повзучий, корбовий – кривошипний, надвірний – зовнішній, острішок – юбка, карбування – рублення.

Отже, «ідеологічне шкідництво» україномовної науки, жорстка централізація термінологічної діяльности та реорганізація ІУНМ, нападницькі статті, партійні резолюції, дія «Виробничого термінологічного бюлетеня», вилучення з бібліотек українських словників, створених на національній основі, зумовили занепад українського термінотворення у 30-50-их рр. У 60-80-ті рр. XX ст. у галузевих термінологічних словниках і в технічній літературі фіксують інтерфереми, які функціонують у ролі термінів, що є результатом чужомовних (російськомовних) впливів. Лише з настанням Незалежности Української держави відбувається поступове повернення термінологічних номінацій на словотвірну платформу національної літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виробничий термінологічний бюлетень : друкується за постановою Наркомосвіти УРСР. Київ, 1935. 79 с.

2. Вовк А. Наукова мова і політика: 55 років української термінології в УРСР. Сучасність. Нью-Йорк, 1979. Ч. 7–8. С. 87–95

3. Гриценко П. Ю. Стратегії сучасних лінгвістичних досліджень і завдання академічної лінгвоукраїністики (за матеріалами наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 18 квітня 2018 року). *Вісник НАН України*. 2018. № 6. С. 64–74.

4. Гриценко П., Бріцин В. Цінне джерело формування української наукової мови [передмова]. Словник технічної

термінології (загальний) / І. Шелудько, Т. Садовський. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2019. С. III–XX.

5. Масенко Л. Мовна політика в УРСР: Історія лінгвоциду. *Урок української*. 2005. № 9–10. С. 13–18

6. Словник технічної термінології : Електротехніка : проект / уклад. І. Шелудько. Київ : ДВУ, 1928. 248 с.

7. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду : док. і матеріали / упоряд. : Л. Масенко та ін. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. 399 с.

8. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз : [монографія] / М. О. Вакуленко. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 361 с.

9. Шерех Ю. Поза книжками і з книжок / упор. Р. Корогодський. Київ : Час, 1998. 456 с.

УДК 81’37:811.161.2(045)

ПАТРІОТИЧНІ СЛОГАНИ Й АФОРИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ПОЧ. XXI СТ.

кандидат філологічних наук, доцент Світлана ЛИТВИНСЬКА
кандидат філологічних наук, доцент Галина ЗЕМЛЯНА
Національний авіаційний університет

Українську мову називають визначальним чинником національної ідентичності українського народу. Відновлення української державності і надання українській мові статусу державної сприяло стрімкому розвитку як самої мови, так і мовознавчих досліджень. Аналізуючи дослідження науковців, стверджуємо, що українську мову досліджували багатоаспектно. Комплекс особливостей мови, державну мовну політику, визначальне значення мовних чинників для збереження національної

ідентифікації, проблеми мовної і мовленнєвої культури, шляхи та перспективи розвитку і функціонування української мови в Україні розглядали Л. Азарова, Н. Артикуця, М. Баган, С. Бибик, І. Вихованець, К. Городенська, А. Грищенко, П. Дудик, Т. Дячук, М. Зарицький, С. Єрмоленко, А. Коваль, Т. Коць, С. Литвинська, Г. Лукаш, Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Пономарів, В. Русанівський, Х. Стецик, Г. Сюта, О. Тараненко, Л. Халіновська, С. Харченко, С. Шевчук, Н. Ясакова та інші.

Пишучи про мову як головну ознаку ідентичності нації, Л. Азарова зазначає: «Мова є стрижневим елементом на кожному з етапів виникнення та розвитку держави. Становлення народу тісно пов'язане з формуванням його мови. Жодне суспільство, на якому б рівні воно не було, не може існувати без мови» [1, с. 24]. Вважаємо, що цю думку авторки потрібно розширити ще й вказівкою на етап збройного захисту державності від зовнішніх і внутрішніх ворогів, коли мова функціонує як зброя проти ворога і міцна броня для українських захисників і народу загалом. У цьому й полягає *актуальність* дослідження.

Метою нашої розвідки є вивчення патріотичних слоганів й афоризмів, що з'явилися в українській мові під час російсько-української війни й активно використовуються як духовна зброя українців проти загарбників.

Щодня з медіаресурсів (марафон «Єдині новини»; ютуб, фейсбук тощо) українські громадяни і весь цивілізований світ дізнається правду про хід війни, мужню оборону держави її захисниками. Телеведучі, журналісти, відомі державні діячі, військові експерти, письменники, артисти, блогери колоритними засобами української мови підтримують і возвеличують наших мужніх воїнів, об'єднують українських громадян і підтримують їхню віру в обов'язкову перемогу, а також засобами сатири висміюють рашистських загарбників.

Щодня ми чуємо вже відомі на всю країну мудрі, влучні, дотепні вислови. Це допомагає не занепадати духом, вірити у

перемогу. Воєнні реалії відобразилися у мові українців. Виникли нові слова, фрази, цитати, або по-новому було переосмислено традиційні вислови. Нові слогани й афоризми лаконічно та влучно передають ставлення українців до подій на фронті й у тилу, віру в перемогу, а до ворогів – ненависть, зневагу й глузування.

Слоган – (від англ. slogan) лозунг, гасло – висловлена в стислій формі ідея, впадає в очі, добре запам'ятовується [2, с. 1345]. Наприклад, поширені патріотичні слогани з марафону «Єдині новини» такі*: «Go в АЗОВ!», «Закрийте небо!», «Мовчання вбиває», «Переборемо! Пересилимо! Переможемо!», «Ми сильні разом», «Разом переможемо», «Вистоїмо! Переможемо! Помстимся!», «Глядачі, вистоїмо! Поширюйте, коментуйте, лайкайте. Ми – сила!», «Перехопимо. Переграємо. Переможемо!», «Перев'яжемо, перебинтуємо, переможемо!», «Наближаємо перемогу разом!», «Світло переможе темряву», «Віримо в ЗСУ»*. А от вислів *«Добрий вечір! Ми з України»* Віталія Кіма, голови Миколаївської ОДА, є особливо популярним серед українців. Наразі створено багато похідних висловів, наприклад: *«Добрий вечір! Ми з марафону «Єдині новини»*.

Афоризм (грец. – означення, вислів) – короткий, дуже влучний, оригінальний вислів, що виражає узагальнену думку у виразній, легкій для запам'ятовування формі, яка згодом неодноразово відтворюється іншими людьми [2, с. 48]. Широко відомі створені у 2022 році вислови, а саме: «*Керамічний півник вистояв*» (символ нескореності), «*В Україні відсутня слабка ланка*» (жінки нарівні з чоловіками захищають Батьківщину від окупантів), «*Я не стомився захищати Україну!*» (бійці вже рік захищають, а не сидять вдома на дивані й скиглять), «*Буде тобі, враже, як Залужений скаже*» (про головнокомандувача ЗСУ України), «*ЗСУ зупиняють раз і назавжди*» (стрімка деокупація українських міст і сіл), «*Як би важко не було, але вже не буде соромно*» (про тяжку війну), «*Волонтерському роду нема переводу*» (про масовий волонтерський рух), «*Краще одна важка зима в Україні, ніж усе життя з росією*» і

«*Країна дегенератів не може перемогти країну генераторів*» (про обстріли, руйнування й відсутність електропостачання) тощо.

Отже, під час російсько-української війни наша рідна мова потужно виявила свою ідентифікаційну функцію й стала зброєю і символом нескореності українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л. Є. Мова як визначальний чинник ідентичності української нації. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2018. Вип. 292. С. 24–32.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 слів / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1440 с.

УДК 821.161.2:323.1 Донцов

ОМОВЛЕННЯ ІДЕЙ Д. ДОНЦОВА ЯК СИЛА ДЛЯ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА

кандидат філологічних наук, доцент Оксана МИКИТЮК
Національний університет «Львівська політехніка»

Об’єктом розгляду є постать Д. Донцова – політика, мислителя, ідеолога, що створив покоління вісниківства, впливав на формування діячів ОУН-УПА, ставив за завдання відновити сильну державу та показав небезпеку для України з боку Росії. Мова його творів – це не просто називання певних реалій, це творення нового типу мислення. Тому вербалізація думок Д. Донцова є ідейною поживою для суспільства та свідченням державотвірної функції мови.

Найважливішою для побудови самостійної держави була потреба сильної української влади в Україні, тому лексема *влада* червоною ниткою проходить крізь усі твори Д. Донцова. Мова як влада, її соціолінгвальна характеристика та прагматична складова

неодноразово була предметом розгляду науковців. Приміром, Л. Масенко подала діахронію мовного винародовлення від кінця XIX – поч. XX ст. («Мова і суспільство. Постколоніальний вимір»), О. Тихий ставив знак рівности між мовою та народом, тому його книжка так і називається «Мова – народ». Зв'язок мови та нації маємо в праці Я. Радевича-Винницького та В. Іванишина («Мова і нація»). Мовну свідомість, мовну дійсність та мовну перспективу проаналізовано в монографії І. Фаріон «Суспільний статус староукраїнської (руської) мови у XIV–XVII століттях». Для нас важливо, що в час Першої та Другої світових воєн та в міжвоєнний період Д. Донцов використав слово як зброю для утвердження своїх ідей. Його тексти стали владними над часом і були тієї владою, яка, залягаючи в суспільну свідомість, змінювала світ.

Основна мета текстів Д, Донцова – це антиросійська пропаганда, проти якої треба було вести ідеологічну війну як серед зовнішніх ворогів, так і серед начебто прихильників лояльного світогляду. Чи не найважливішим мовним вибухом для того часу було подати вади українців, які створювали передумови для руйнування української ідентичности. Вади українців випікав своїм словом Т. Шевченко («*наша правда п'яна спить*»), І. Франко у вірші «Сідоглавому» писав: «*Ти, брате, любиш Русь, / Як хліб і кусень сала, – / Я ж гавкаю раз в раз, / Щоби вона не спала*». Оце «гавкання», щоб не спали українці, було характерне для мовлення Д. Донцова. Слово великого журналіста було «розпеченим залізом», бо він вмів писати проникливо, метафорично, давав узагальнення, цитував неймовірну кількість авторів. Аргументаційним матеріалом Д. Донцова є інформація, а українська Україна можлива лише тоді, коли національний простір буде національним надбанням. Важливим також є вивчення української мови через реконструкцію властивостей національного характеру. Тому актуальним є мовний аналіз текстів Д. Донцова, який численними працями формує думку про силу нації та про дух давнини, що завжди був вольовий та

незламним. Ці ідеї він зцементовував як основу наступальної сили українців, а не сльозолийности та печальности.

Вади демократичної інтелігенції. Національний характер демократичної інтелігенції, за мислителем, має низку вад, які омовлено методом антитези. Взаємодію «автор – читач» відтворено через погляди Д. Донцова та уявного опонента, де протиставлено *прив'язаність до віри – байдужість*; *відданість Вітчизні – боротьбу з* «*шовінізмом*», *інтернаціоналізм і космополітизм*; *пошану до пам'яти предків – відразу до них як до* «*руїнників*» (*козаків*) і «*головорізів*» (*князів і гетьманів*); *войовничий дух – пацифізм і бажання пристосуватися до всякої сили*; *гордість й непокірливість – згідливість; потульність і крутійство*; *плямування зла – трусливе потурання йому*; *любов речей великих – любов до людини з усіма її слабостями*; *гордий спокій в нещастю – плебейський екстібіціонізм*; *невміння просити* «*опори у чужого*» *– запобігання його ласки, братання з ним* (*Драгоманов*), *уміння ховати таємниці, замкнутість, внутрішня моральна дисципліна – безвідповідальність і моральний анархізм* [1, с. 23]. Мовне вираження вад демократичної інтелігенції фактично стає звинувачувальним актом, який підсилений термінами *інтернаціоналізм, космополітизм, пацифізм, гуманність, анархізм*, вживанням слів у розмовному значенні (*руйнівники, головорізи, потульність, крутійство*), наповненням творів урочистою лексикою, здебільшого метафоричного спрямування, на зразок, *гордий спокій моральна дисципліна*. Показ морального виродження став етапом для творення донцовського типу характеру.

Шляхи відродження України. Д. Донцов омовлює думки, які були на той час у суспільстві. Чи не найбільше всіх цікавило відродження Української держави, яке було можливим через повернення до національних традицій, коли українці не були заражені «*духом вегетативної культури*» [1, с. 44]. Метафора *вегетативна культура* опускає людей до рівня тваринного чи рослинного світу, який позбавлений суспільної значущости, бо важливими є не духові потреби, а предмети матеріального лаштунку

(харчі, одяг, хати і т. д.). Мислитель вмотивовує потребу в героїчній культурі, до якої зараховує традиції старої України. «*Населення, не об'єднане поняттям отчизни, ставало погноєм у руках чужинців. Населення без культу предків легко давалося втягнути до возу чужих ідеологій*» [1, с. 126].

Формування провідної касти. Покоління вісниківства (за назвою журналу «Літературно-науковий вістник» та «Вістник») мало в собі безкомпромісову силу, яку пропагував мислитель. Вісниківською традицією було пам'ятати про сильних керівників минулого (князів та гетьманів). Відтак ще один вербалізований в Д. Донцова аспект політичного життя – це відродження провідної касти, яка має вартісні суспільні чесноти, себто державну мудрість, завзяття та шляхетність [1, с. 44].

Значущі складники сили. Актуалізація ідей Д. Донцова йде через всеохопні поняття «*Бог, своя правда, своя земля*» [2, с. 95]. За відсутности цих складників у характері українців неможливе відродження держави, бо народ стає підбитим птахом, який не зможе бути повноцінним. Мислитель наводить як приклад ідеї наших пращурів, які знали, що «*за* "*чуждими*" *йде і їх Бог, перед яким мусили б схиляти коліна*; *що* "*чуждиї*" *не приносять визволення, лише обертають підбитих у народ без свого Бога, без своєї правди, і без своєї землі*» [2, с. 95]. Д. Донцов наголошує, що розуміння Бога, своєї правди та своєї землі стало чужим для сучасних ідеологів космополітизму, які пропагували злиття народів, «всенацію» та «всеогортаючу» любов. Вживання займенника *свій* у мислителя стає ознакою українськости та національного поступу. Отож висновкує мислитель промовисто: «*До якої деґенерації допровадив здорову душу нашого народу проклятий вік нашого упадку*!» [2, с. 95].

Основна засада – бути сильним. Вагомим для психічного здоров'я нації бути сильним у боротьбі, у діях, у вихованні характеру [3]. Відтак Д. Донцов підкріплює потребу бути сильним діахронією. Він цитує Платона, який вважав, що «*ні багацтво, ні культура, ні мистецтво, ні яке інше благо на ніщо нам не здадуться, коли не*

будемо найсильнішими в війні» [1, с. 86]. Сильна держава – це держава незламна, що підтверджує сьогоднішня російсько-українська війна, тому суспільність має ставити собі за правило бути сильною [1, с. 86–87].

Отож завдання Д. Донцова – виховати провідну верству, показати незнищенний дух українців, сформувати державотвірний світогляд, що підкріплено численними мовними засобами. Автор доречно та вміло вплітає в канву тексту власні дефініції, антитези, аргументації, увиразнює сказане атрибутивами та апелює до авторитетів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донцов Д. Дух нашої давнини. Львів–Київ : Накладом Юрія Криворучка, 2011. 160 с.

2. Донцов Д. Хрестом і мечем. Тернопіль : Рада, 2010. 316 с.

3. Микитюк О., автор ідеї та укладач. Щастя – бути сильним. Афоризми та сентенції Дмитра Донцова. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2021. 392 с.

УДК 811.161

ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У XX СТОЛІТТІ

кандидат історичних наук, доцент Михайло НАГІРНЯК
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

«Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості… Мова – душа кожної національності, її святощі, найцінніший скарб… І поки живе мова – житиме й народ, як і національність. Не стане мови – не стане і національності: вона розпорошиться поміж дужчим народом» [4]. Ці слова були сказані ще на початку XX століття визначним українським вченим І. Огієнком, палким поборником самобутності і самостійності української мови. Але й нині вони звучать дуже актуально.

Як і чому могло статись, що виплекана, виспівана народом, гартована в борні за свою самобутність, вирятувана з утисків, заборон і асиміляційного пекла двох імперій – російської та австро – угорської, утверджена, як рівна серед рівних, українська мова раптом стає зайвою і непотрібною? Як і чому це відбувається в освіченому XX столітті, в час суцільної, обов'язкової грамотності, індустріального продукування книг і періодики, розповсюдження радіо і телебачення?

XIX – XX століття – епоха великого пробудження і самоусвідомлення народів. Новітня історія свідчить, що фундаментальні, доленосні проблеми свободи, незалежності, суверенітету, прав людини не можуть бути вирішені без укладання мовних питань. Мало того – саме з боротьби за мову здебільшого починається боротьба народів за свої права. Мова – це хоронителька історичної пам'яті народу. Позбавити мови – означає позбавити народ минулого, а тим самим і майбутнього. Мова – активна, діяльна сила, від якої значною мірою залежить вибір історичного шляху та успішне просування ним. Історія української мови завжди була не тільки об'єктом наукового дослідження, а й предметом різноманітних спекуляцій та політичної боротьби.

Наша мова в XX столітті здебільшого була під впливом «Радянської влади»(більшовизму), та Польщі. У 1920 році окуповану Західну Україну в Польщі офіційно почали називати «Малопольська Всходня», українців – «русинами», а їхню мову – «русинською». Можна сказати, що і в білій Росії законів ніколи не дотримувались у повному обсязі. Що ж до заборони української мови то вони навіть перевиконувалися. Цензурний режим «вільно міг переходити і на практиці постійно переходив указані правилами рамки» [2]. Так, наприклад, у 1908 році указом сенату російської імперії українськомовна культура і освітня діяльність оголошена шкідливою, бо «може викликати наслідки що загрожують спокоєві і безпеці». Бобринський – губернатор Галичини, зайнятої російськими військами, заповнив свою адміністрацію москвофілами і

«великополяками», що одержали директиви нищити українців, яких вони називали мазепинцями. Сам він дотримувався такої програми: «Східна Галичина і Лемківщина – давно невіддільна частина єдиної великої Росії… Я буду тут заводити російську мову, закон і порядки» [2].

Ідеологічну концепцію царського уряду про «єдинонедилимство» землі російської, сприйняла і Червона Москва. У складні 20-і роки, щоб якось зберегти єдність утримуваних раніше царською імперією земель, більшовицька партія на XII з'їзді РКП (б) вимушена була піти на деякі поступки національним меншостям. Особливо відзначалася хитрістю і підступністю політика щодо України. Після загарбання більшовицьким військом України, Ленін підготував резолюцію VIII Всесоюзної партійної конференції «Про радянську владу на Україні», у якій, зокрема, говорилося, що «члени РКП на території України повинні на ділі проводити право трудящих мас вчитися і говорити в усіх радянських установах рідною мовою, всіляко протидіючи русифікаторським спробам відтіснити українську мову на другий план...». Хитрий тактичний хід РКП (б) реалізувався на Україні у так званій українізації, хоч насправді це не був процес дерусифікації. Виникла парадоксальна ситуація: український народ у «власній державі», на власній землі отримав дозвіл з Москви розвивати свою мову, культуру, літературу… Червона Москва добре розуміла, що змінивши російсько-більшовицьку імперію під назвою «СРСР», можна у будь-яку хвилину перервати, зупинити, знищити «дозволену українізацію». Так і сталося. Постановою ЦК ВКП (б) та РНК СРСР «Про хід хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі та у Західних областях» від 14 грудня 1932 року припинено українізацію. 15 грудня 1932 року цю постанову Й. Сталін і В. Молотов продублювали у телеграмі ЦК республіканських партій, крайкомам обкомам, головам Раднаркомів, край– і облвиконкомів. Вимагалось припинити українізацію в Україні і в усіх районах СРСР, де компактно проживали українці. Українці та інші представники інших

національностей сприйняли українізацію як вияв історичної справедливості, котрий мав на меті реалізацію національно-мовних прав українського народу. Насправді за українізацією скривалось антинаціональні намагання більшовицького СРСР. Партійне керівництво цих регіонів було зобов'язане перевести всі україномовні видання на російську мову і до осені 1933 р. підготувати перехід шкіл до викладання на російську мову.

Почалося масове здійснення теорії колишнього секретаря ЦК КП (б) У Д. Лебедя про дві культури в Україні в якій він твердив, що міська культура – пролетарсько-московська, сільська – українська. Майбутнє за пролетаріатом – авангардом світової революції, тобто за пролетарсько-московською міською культурою і мовою. Тому, мовляв, об'єктивно українська (сільська) культура проковтнеться російською (пролетарською) культурою. Комуністична партія і повинна всю свою діяльність спрямувати на неминуче досягнення перемоги міської, пролетарсько-московської культури у всій більшовицькій імперії [5]. Розпочалася масова русифікація, яка здійснювалася всіма засобами, що має тоталітарна система: негайно було припинено видання всіх словників, «переглянуто» старі словники й всю термінологію, вилучено ряд українських підручників й наукових видань, проведено «уніфікацію» української термінології з російською, «перегляд» кадрів на мовному фронті й «вигнано з освітніх закладів буржуазно-націоналістичні елементи», «переглянуто» український правопис і «забезпечено цілковитий дальший розвиток української радянської культури на мовному фронті дійсно більшовицькими шляхами».

Слухняно виконуючи рішення РНК СРСР і ЦК ВКП (б) «Об обязательном изучении русского языка в школах национальных республик и областей», РНК УРСР і ЦК КП (б) України у цьому ж таки 1938 році ухвалили постанову «Про обов'язкове вивчення російської мови в неросійських школах України». З цього часу розпочалося активне згортання мережі шкіл не лише українських, а й

інших національних меншостей. Їх переводили на російську мову викладання.

Таким чином в Україні було створено «лінгвоцид». Лінгвоцид щодо української мови має довгу історію, сторінки якої рясніють підступом, нахабством, лицемірством поневолювачів та щедро политі сльозами і кров'ю їхньої жертви – нашого народу.

«Розвинутий соціалізм» створював усі матеріальні, соціальні, політичні передумови для русифікації. У жовтні 1978 р. ЦК КПРС і РМ СРСР видали постанову «О мерах по дальнейшему совершенствованию изучения и преподавания русского языка в союзных республиках». А вже у листопаді Рада Міністрів УРСР ухвалює постанову «Про заходи по дальшому удосконаленню вивчення і викладання російської мови в загальноосвітній школі УРСР». Колегія міністерства освіти УРСР, виконуючи постанови партії і уряду, наказу Мінвузу СРСР, розробила заходи, внаслідок здійснення яких з другого півріччя 1980-1981 навчального року почалося вивчення російської мови у перших класах загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання. При цьому класи, академічні групи з метою поглибленого вивчення російської мови ділили на дві групи.

Згідно з рекомендаціями Всесоюзної науково-теоретичної конференції «Русский язык – язык дружбы и содружества народов СССР», яка відбулася 22-24 травня 1979 р. у Ташкенті, було повсюдно введено проведення російською мовою позакласних і позашкільних заходів – піонерських і комсомольських зборів, тематичних вечорів і вікторин, читацьких конференцій і спектаклів. Розгорнувся перехід на викладання російською мовою всіх предметів у школах, профтехучилищах, технікумах, вузах. Під тиском політики КПРС російська мова ставала для багатьох другою, а потім і першою, рідною мовою, збільшувалась кількість людей неросійських національностей, для яких рідною мовою є російська мова – так званого російськомовного населення, а в Україні тим часом різко зменшувалась кількість українських шкіл, профтехучилищ,

технікумів, вузів з українською мовою викладання. Прикметно, що вперше українцеві було дозволено посісти посаду Першого секретаря ЦК Компартії України аж у 1953 році.

Зросійщені і збільшовичені українці, прихильники так званого «естевственного слияния родственных и близких между собой славян»намагалися «натхненно і організовано» виконувати постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «О дополнительных мерах по улучшению изучения русского языка в общеобразовательных школах и других учебных завидениях союзных республик», яка прийнята у травні 1983 року. Відповідну постанову, зрозуміло, прийняли ЦК КП України і РМ УРСР. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти УРСР у своїх листах ректорам вузів вимагало «ежегодно установлять перечень специальных дисциплин, которые целесообразно преподавать на русском языке», систематично інформувати про заходи щодо виконання названих вище постанов партії і Уряду, наказів Мінвузу СРСР і Мінвузу УРСР. А з вузів України у Міністерство освіти зліталися доповідні з «перечнем специальных дисциплин», котрі виходячи з примусової «целесообразности», уже перевели на викладання російською мовою, а також інформаційні листи «Об организации кабинетов русского языка и литературы».

Нині офіційний маховик русифікаторства зупинений. Однак чимало прихильників збереження «единой и неделимой» досі пропагують фальшиву тезу, що «злившись навіки з єдинокровною їй Росією, Малоросія відчинила двері цивілізації, освіті, мистецтву, науці».

Поворотним пунктом у долі української мови стало ухвалення 28 жовтня 1989 р. Закону УРСР «Про мови в Українській РСР». Згідно з ним українська мова з 1 січня 1990 р. дістала державний захист, тобто була офіційно визнана державною мовою України. Статус української мови визначає і Конституція України, ухвалена Верховною Радою 28 червня 1996 р. Стаття 10 Основного Закону держави проголошує: «Державною мовою в Україні є українська

мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [1]. Закон України від 25 квітня 2019 р. «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [3] підтверджує верховенство української мови як єдиної державної мови та гарантує додаткові заходи для зміцнення її ролі в українському суспільстві.

Таким чином ми повинні зрозуміти, що кожна імперія ведучи боротьбу із своїми меншостями, завжди використовувала різні методи боротьби, серед яких – приниження, утиски і навіть повне винищення мови. І виходячи з принципу – якщо є мова, то буде держава – ми повинні дбати про нашу рідну мову, а гарантом її безпеки повинна бути сама держава.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Лінгвоцид (мововбивство) [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://ukrlit.net/article/1083.html.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text.

4. Тишкевич Марися. Іван Огієнко: Мова – це форма нашого організування [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://uain.press/blogs/1150959-1150959.

5. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / Упорядн.: Л. Масенко, В. Кубайчук, О. Демська-Кульчицька; За ред. Л. Масенко. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.

УДК 811.161.2’373,46

МОВА – ЗАСІБ ВСТАНОВЛЕННЯ ДОБРИХ СТОСУНКІВ МІЖ ЛЮДЬМИ

кандидат філологічних наук, доцент Надія СТЕПАНЕЦЬ
Львівський університет бізнесу та права

Як відомо, одним із засобів спілкування є мова. Проте для налагодження доброго спілкування недостатньо добре знати рідну мову, і зокрема її граматику та словник. Необхідно оволодіти знанням мови з погляду того, щоб у спілкуванні дотримуватися завжди тактовності, вміти цікаво говорити, впливаючи на слухачів, переконуючи їх, у разі необхідності уміти вести розмову зі знайомими і з незнайомими людьми, з молодими й старшими, з рівними собі й високопоставленими особами, з людьми, які симпатизують нам, і з тими, хто проти нас, - словом, уміти своєю мовою завоювати прихильність, довіру людей [1, С. 58-93]. Щодня практично кожному доводиться протягом певного часу спілкуватися і з членами сім’ї, і з товаришами та приятелями, на підприємстві чи в установі і т. ін. Завдяки постійному, щоденному спілкування ми пристосовуємося до свого найближчого оточення, зміцнюємо суспільні зв'язки. За допомогою мови люди впливають одне на одного, на суспільні групи, до яких вони належать. З іншого боку, ці групи впливають на кожного свого члена. Отже, життя людини – це її постійне спілкування з оточенням і взаємним впливом один на одного.

Спілкування – це процес, який спрямований на задоволення однієї з первісних і найважливіших суспільних потреб - потреби людини в іншій людині. Це не просто міжособистісний, а й соціальний процес.

Кожен, хто відчуває самотність або вважає, що люди його не люблять, що він не користується такою популярністю, як інші, повинен глибоко усвідомлювати: людські стосунки – це обмін цінностями. Навіть у стосунках двох людей важливо, щоб подібний «обмін» існував. Ми далекі від думки, щоб розглядати його як вияв

матеріальної вигоди. З людьми нас пов'язує різне: один приваблює тим, що вміє цікаво говорити, інший – володіє важливою інформацією, третій – має приємну зовнішність і може передати «заряд» оптимізму; нарешті, нас приваблює тактовна поведінка і готовність дати необхідну пораду.

Проте є люди, які байдуже ставляться до інших, не переймаються тим, що хвилює інших. До речі саме такі особи часто дивуються, чому їх перестають поважати і припиняють з ними відносини. Не може викликати поваги той, хто тільки говорить про себе, не слухаючи іншого.

Людина - суспільна істота, вона живе в суспільстві, а якщо опиняється поза ним, то це може спричинити негативні психічні наслідки. Канадські психологи провели експеримент, метою якого було встановити, як впливає цілковите припинення сприйняття подразнень, що надходять з навколишнього середовища. Добровольці – студенти вищих навчальних закладів, які брали участь в експерименті, повинні були лежати на зручному ліжку в маленькій звукоізольованій кімнаті. На очах вони мали окуляри, які розсіювали світло і не давали змоги бачити форми предметів, на руках рукавички, що закривали руки від ліктів до кінчиків пальців, а у вухах – гумові подушечки. Вже через кілька годин вони не могли зосередитись. Нудьга зростала без упину. Вони почали просити, щоб їм дали розв'язувати якісь завдання. А коли одержали такі завдання, то вже не могли зібратися з силами, щоб ними займатися. Такі експерименти дають змогу переконатися, який вплив може мати на людину ізоляція [2, С.15-18].

Мова - один з найважливіших засобів, що є у розпорядженні людини, завдяки мові людство йшло у своєму розвитку шляхом прогресу. Мова – найміцніша зброя, якщо нею правильно володіти: може зближувати людей, забезпечувати обмін думками, сприяє мирному розв'язанню суперечностей і т. ін.. Проте, з другого боку, сказане слово може бути причиною незгод, сварок, засобом інтриг та

прокльонів. Мовою можна заподіяти і багато зла. Словом можна вбити.

У практиці спостерігаємо: деякі люди дуже полюбляють уживати в розмові іноземні слова, інші – віддають перевагу рідній мові. Звичайно, коли йде розмова про виробничі чи наукові справи, немає сенсу вишукувати слова й вирази рідної мови, замість поширених, усталених і зрозумілих іноземних термінів.

Володіти мовою - означає знати і поважати її, а це спонукає повністю прагнути до високого рівня культури мовлення.

Мова – невичерпна духовна скарбниця, невичерпний запас різноманітних засобів для вираження думки, здійснення комунікабельних актів, реалізації естетичних потреб і естетичних норм, якими людина повинна оволодівати впродовж всього свого життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Потебня О. Мова. Національність. Денаціональність. – Ньо-Йорк, 1997.-115 с.

2. Єрмоленко С.Я. Аспекти дослідження літературної мови // Мова і культура нації. – Львів, 1990. – С. 25.

МОВА ВОРОЖНЕЧІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Оксана ЧАГАН

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Проблема «мови ворожнечі» у світі була актуальною завжди. Про неї часто згадували в закордонних засобах масової інформації, але протягом останніх 8 років вона стала актуальною і в Україні. Після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 російська пропаганда значно збільшила використання мови ворожнечі щодо

України, що зумовило зростання агресії в соціальних мережах відповідно. Нестабільні стани та конфлікти в суспільстві є плодючим ґрунтом для висловлювання ненависті та ворожнечі. Нарощуванню такої соціальної напруженості сприяє активне використання «мови ворожнечі» в онлайн-комунікаціях в соціальних мережах. Це прояви вербальної дискримінації на дискурсивному рівні, рівні спілкування та ставлення до людини, яка належить до групи, яку вважають меншовартісною, негідною уваги та поваги, «іншою», «чужою» [1]. Соціальні мережі в сучасному суспільстві стали не тільки способом комунікації між людьми, які іноді перебувають на різних континентах, вони стали майданчиком для публічних дискусій на різні теми, які охоплюють велику кількість людей. Тому не дивно, що соціальні мережі відіграли значну роль у поширенні негативного контенту на початку російсько-українського протистояння ще в 2014 році з обох боків та стали інструментом гібридної війни росії проти України. Саме в соціальних мережах ми можемо спостерігати найбільше проявів «мови ворожнечі», адже якщо деякі незалежні ЗМІ все ж намагаються залишатися незаангажованими (не беремо до уваги багато ЗМІ країни-агресора), то особисті дописи приватних осіб на сторінках чи коментарі до онлайн-публікацій часто насичені емоціями і мають принизливий характер та негативне емоційне навантаження.

«Мовою ворожнечі» (*hate speech*) вважають вирази, що містять негативну оцінку всіх представників певної соціальної групи, об'єднаної за ознакою статі, раси, мови, етнічного походження, релігійної приналежності і т.п. [2, с. 47]. Найчастіше проявом «мови ворожнечі» в російсько-українських стосунках є ненависть на ґрунті національної мови чи національної приналежності.

На початку 2014 року український інформаційний простір активно поповнився пейоративами (слова та словосполучення, що виражають негативну оцінку чогось або когось, несхвалення, осуд, іронію чи презирство)**, що використовувалися для номінації представників протиборчих таборів. Зокрема, у 2015 році**

представники Центру контент-аналізу провів моніторинг українських ЗМІ на предмет мови ненависті [9] та виявив найбільш вживані пейоративи: *ватник*, *москаль*, *рашист*, *мордор*, *колорад*, *рашка*, *кацап* та ін [6, с. 103]. У 2017 році ГО «Донецький інститут інформації» виявила певні словесні вирази «мови ворожнечі» по обидва боки лінії розмежування. На тимчасово окупованій території Донецької області виявлено такі пейоративи: *окупанти, хунта, укрофашисти, бандерівці, укри*, *укрофашисти*, *укропи*, *Гейропа, вишивата, кати, каратели вбивці російськомовних тощо*, що складають 20% від дослідженого контенту [6, с. 104], формуючи з української держави в цілому та окремих її представників образ ворога. У ЗМІ та соціальних мережах на контрольованій Україною території тієї ж Донецької області, за даними ГО «Донецького інституту інформації» лексика ворожнечі склала 2% – переважно у цитатах речників та бійців АТО: *терористи, окупанти, ватники, сєпари, кремлівські маріонетки, рашисти, мордор, Лугандон, колорад, московіт, мавпи* [там само]. Це свідчить про те, що на окупованій території поширювався зумисно негативний контент, щоб сприяти підвищенню рівня агресії.

Після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, сприяла розширенню словника «мови ворожнечі» в медіа та коментарях до онлайн-публікацій. Так, в українських медіа та в коментарях до онлайн публікацій з'являються нові слова: *свинособаки, мокшани, макаки, орки, чмобіки*, *ваньки* та ін. У російських інтернет-виданнях та в обговореннях під ними ми можемо побачити такі словесні виразти, які висловлюють «мову ворожнечі№ стосовно українців: *усраінци*, *махрові русофоби*, *хохлосвині*, *Укрорейх* та ін. [7, 8]

З точки зору психології, словесні вирази принизливого характеру чи негативного емоційного навантаження є способом осмислення своєї ролі і ролі особи чи групи, на яку спрямована «мова ворожнечі» в певній ситуації, що склалася. «Принижуючи суперника, ми вивищуємося над ним, він зменшується в розмірі,

стає слабким, а ми відчуваємо владу і силу» [5]. Окрім того, словесні вирази з негативним навантаження дають змогу проживати травматичну ситуацію, пом'якшуючи її болючий вплив і допомагають впоратися з внутрішнім напруженням. Також прояви «мови ворожнечі» виконують певну символічну функцію і діють на колективну підсвідомість, тобто безпосередньо впливають на наші вчинки **[3, с. 94]. Такі вирази стають індикатором поділу на «свій-чужий», викликаючи негативне ставлення до «чужих» і гуртування зі «своїми».** «Мова ворожнечі» стала однією з технологій та лінгвістичним маркером так званої «гібридної війни», коли образ опонента позбавляється людських рис та наділяється абсолютно не властивою людині поведінкою, руйнуються способи ідентифікації особистості по відношенню до соціальної групи, які приводять до зміни самоідентифікації. Створюється уявлення про моральну неповноцінність, кримінальність та негативний вплив на суспільство, формуються певні лінгвокультурні, когнітивно прагматичні установки, спрямовані на очорнення культури та ідеалів учасника протилежного боку конфлікту [6, с. 102].

Можна звернути увагу на трактування походження деяких назв, які в сучасному російсько-українському військовому протистоянні мають негативну конотацію. Як пояснює походження деяких пейоративів український філолог, письменник Остап Українець. Так, назву *мокшани* він радить взагалі не використовувати для номінації росіян. Мокша, ерзя та інші численні племена колонізовані Росією, яка намагається їх (як і намагалася нас) століттями асимілювати. Зокрема ерзя воюють в українському війську проти Росії. Імовірно, що представники народу мокша теж боронять нашу країну. Відмовляти росіянам у слов'янськості, намагаючись образити їх ім'ям народу, який вони колонізували — це в першу чергу приниження для колонізованих [4].

Назва *орки* нагадує нам міфічних істот з твору Дж. Толкіна. Однак, на думку О. Українця, там *орки* колись були ельфами, але

потім їх захопили та катували сили зла, аж доки вони не втратили будь-якої людської подоби. Тому філолог вважає, що називаючи так росіян, ми ніби так прибираємо частину провини самих росіян. Це як аргумент «винен лише Путін», замаскований під багатьма культурними шарами. Назва *свинособаки* із німецької мови від терміну «Schweinhunden». Доволі давня образа, яка не містить в собі жодної додаткової інформації, крім асоціації одразу з двома тваринами зі зразковим покручем нечистих істот. В багатьох культурах свиня є брудною твариною, як і собака — як істота, яка їсть власні екскременти. Тому називати росіян свинособаками — теж саме, що називати їх гівноїдами. Цікаве пояснення походження слова *кацап*, що має тюркське походження, яке означає «м'ясник» або «різник» в дуже негативному сенсі. Це значення давно затерлося і слово «кацап» означає просто росіянина, але ця семантика, на жаль, знову стала нам надзвичайно близька. Щодо слова *рашизм* (*рашисти*), в цьому понятті слова «Раша» і «фашизм» просто злиті воєдино. Це по суті версія слова «ватник», але більш ідеологізована. Це людина, для якої російська національна ідея перетворилася на абсолютно фашистську концепцію об'єднання всіх в одній спільній державній в'язанці. Рашист сповідує фашистську ідеологію, вважаючи при цьому Росію вищою за всіх інших [4]

Отже, вживання словесних виразів, які мають негативне емоційне навантаження, що кваліфікуються як «мова ворожнечі» має цілком логічне пояснення з точки психології, адже намагаючись дати зневажливе прізвисько, ми принижуємо ворога, нехтуємо його значимість, знеособлюємо його. Так ми полегшуємо глибину травматичного впливу дій, які робить ворог.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н.Л. «Hatespeech» в соціальних мережах як показник соціальної напруженості. Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання: тези доповідей та виступів учасників ІІІ конгресу Соціологічної Асоціації України, (Харків, 12-13 жовтня 2017 р.). Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2017. С.58-59.

2. Гнатюк В. «Мова ворожнечі» в російсько-українській війні 2014–2015 років та національна самосвідомість українців. *Historical and Cultural Studies*. Vol. 2, No. 1, 2015. pp. 47–52.

3. Ісакова Т. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4 (41). С. 90–97.

4. Катустинська Т. Свинособаки, рашисти, кацапи: звідки взялися зневажливі прізвиська для для ворога. URL: https://platfor.ma/topic/svynosobaky-rashysty-katsapy-zvidky-vzyalysya-znevazhlyvi-prizvyska-dlya-voroga/ (дата звернення: 14.02.2023)

5. Карп'як О. Вата з укропом: мова політичних мемів. URL: http://discourse.in.ua/library/vata- z- ukropommova- politychnyh-memiv(дата звернення: 14.02.2023).

6. Прищепа Г. «Мова ненависті» як лінгвістичний маркер «гібридної війни». *Психолінгвістика. Психолингвистика. Psycholinguistics*. 2017. Вип. 22 (2). С. 98–112.

7. Нацистские хохлосвиньи в своем репертуаре.URL: LiveJornal. URL: https://ru-polit.livejournal.com/20940599.html. (дата звернення: 14.02.2023).

8. От Третьего рейха 1933 года — до «укрорейха» 2014-го: сравнение и анализ URL: https://eadaily.com/ru/news/2017/05/05/ot-tretego-reyha-1933-goda-do-ukroreyha-2014-goda-sravnenie-i-analiz. (дата звернення: 14.02.2023).

9. Уникання мови ворожнечі наблизить мир. Детектор Медіа: [Веб- сайт]. URL: https://ms.detector.media/profstandarti/post/14133/2015-09-07-unykannya-movy-vorozhnechi-nablyzyt-myr/ (дата звернення: 14.02.2023).

УДК 821.161.2

ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ У ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХПИСЬМЕННИКІВ

кандидат філологічних наук, доцент Тетяна ЧОНКА
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ

Актуальність дослідження даної теми обумовлена тим, що сучасна українська література допомагає осягнути нюанси свого часу, адже саме письменник, як ніхто інший, відчуває проблеми суспільства, сміливо дивиться в очі дійсності і не приховує правду. Питання моралі, духовності, культурного й освітнього рівня суспільства займають у досліджуваних текстах одне з чільних місць, особливо це стосується мовної культури, адже лексичний запас і етика мовного спілкування, рівень володіння рідною мовою є свідченням загальної культури людини. Об'єктом дослідження даної наукової розвідки є інтерпретація проблеми мовної культури в Україні у творах сучасних українських письменників, зокрема у таких різних її представників як класика української літератури Ліни Костенко (у її першому прозовому романі «Записки українського самашедшего») та постмодерного письменника Юрія Андруховича (у книзі есеїв «Тут похований Фантомас»).

Ліна Костенко – шістдесятниця, витончений естет, класика і традиція української літератури і Юрій Андрухович, постмодерний «бубабіст», який починав свою літературну кар'єру з епатажу. На перший погляд, що може об'єднувати такі різні постаті? Насамперед те, що вони – наші сучасники, хоча і репрезентують різні літературні покоління. Цікавий факт: Ю. Андрухович народився 13 березня 1960 року, а Ліна Костенко – 19 березня 1930. Їх об'єднало XXI століття, літописцями якого вони стали волею долі – жити в Україні сьогодні й не мати змоги залишатися байдужими до того, що тут відбувається (не дивно, що хтось заговорив прозою, а хтось і нецензурною лексикою). Якщо Ліна Костенко – неперевершена поетеса – перейшла на прозу, для цього були вагомі причини. У випадку з

романом «Записки українського самашедшего» – це біль за Україну і українців, сором і страх за людину і людськість, які сліпо котяться в прірву. Недаремно письменниця обрала форму блоґу. Юрій Андрухович під час презентації книги теж наголосив, що його ТСН-ки – це меседжи до читача. Можемо констатувати, що, обравши саме таку форму спілкування зі своїми читачами, письменники прагнуть, щоб принаймні читаючі люди, які презентують справжню еліту України, сприйняли ці меседжі й почали вголос говорити про нагальні проблеми свого суспільства. Таким чином Ліна Василівна пропонує своєрідний літопис перших чотирьох років XXI (з 2000 по 2004 роки) століття у вигляді щоденника 35-річного програміста, а Юрій Андрухович у збірці есеїв подає власні меседжі до українського суспільства, які містять рецепцію на події 2010 – 2014 років, зіставлення яких видається надзвичайно важливим, адже Ліна Костенко завершує свій роман оптимістичними сподіваннями щодо змін на краще, які були б природнім ходом розвитку подій після Майдану, а Юрій Андрухович констатує події, якими жила Україна через десять років потому.

Саме з проблеми мови і мовної культури починається роман Ліни Костенко: «Бо стільки вже наговорено, до цілковитої втрати смислу. Та ще й якоюсь мовою недолюдською, сурогатом української і російської, мішанкою, плебейським сленґом, спадком рабського духу і недолугих понять, від чого на обличчі суспільства лежить знак дебілізму... Якби такою мовою спілкувалися люмпени чи бомжі, а то ж по всій вертикалі, починаючи з президента» [2, с. 6]. Підсвідомо у читача виникає розуміння: якщо б при владі були люди, здатні говорити нормальною українською мовою, то не було б і «недолюдських» вчинків. Найстрашнішим є факт, що «інфекція», яка викликає «мовну хворобу», проникла у всі сфери функціонування українського суспільства, починаючи з Президента і закінчуючи дитячими садочками [2, с. 7 – 8]. Про свій колектив оповідач зауважує: «На роботі мене поважають, колектив нічого, спершу дивилися скоса думали, що я націоналіст, – у нас же так, якщо

говориш українською, то вже й націоналіст. А потім звикли, дехто й сам би вже перейшов, але ж це мало не акт громадянської мужності, як було за радянських часів, так і тепер» [2, с. 9]. Одразу наратор пояснює причини цього явища в суспільстві: «Але народ у нас витривалий, привчений завжди терпіти щось в ім'я чогось, – головне, щоб не було гірше» [2, с. 10]. Та, на жаль, це «гірше» вже неминуче настало: «Тільки наші життя, очевидно, нічого не варті» [2, с. 16 – 17]. Ліна Костенко з болем констатує: «У всіх країнах мови як мови, інструмент спілкування, у нас це фактор відчуження. Глуха ворожість оточує нашу мову, навіть тепер, у нашій власній державі... І хоч би ж російською говорили по-людськи, а то ж якийсь волапюк» [2, с. 22 – 23]. Причини такого стану авторка вбачає у таких факторах:

1) **Мовна безграмотність народу, яка починається з Президента:** [2, с. 268; 353]. «Атмосфера помітно міняється. На стінах з'являються метрові написи: «ВСБО БУДЕТ ДОНЕЦК!» В лексику міцно входять блатні слоґани» [2, с. 357]. 2) **Неповага до мови на рівні держави**: [2, с. 170; 178]. «Ходив з дітьми на Майдан Незалежності. .... Слова українського не почуєш, так, ніби це філіал столиці сусідньої держави [2, с. 290]. 3) **Безвідповідальність, низький рівень культури народних обранців**: «Ті ж самі нардепи просторікують тією ж мовою, від якої хочеться на Канари» [2, с. 49] «Затим поважно виступають перші особи держави, половина з яких того Кобзаря не читали і мова його їм до фєні» [2, с. 92]. 4) **Ігнорування владою науки й освіти**: «Дружина моя філолог, працює в академічному інституті. У них то скорочення, то їм не платять по кілька місяців, то здають вестибюль в оренду під якусь барахолку...» [2, с. 8]. 5) **Зневажливе ставлення до культурної традиції українців**: «…справді стаття так і називається: «Смерть шістдесятництва» [2, с. 52; 53]. «День у день, з року в рік, все життя одне й те ж – становище мови, яка гине, література, яка занепадає, історія, яку не можна читати без брому» [2, с. 66]. 6) **Вплив засобів масової комунікації**: «Газети забомбили свідомість. Нова форма

свободи слова – що хто хоче, те й лопоче. Або що замовляє хазяїн» [2, с. 29; 113; 156]. 7) **Зневага до літератури**: «Підручників не вистачає. Книжки шалено дорогі. Та тепер вже й не модно читати. Тепер модно ловити кайф» [2, с. 192]. 8) **Низькопробність чималого пласту сучасної української літератури та преси:** «Шизоїдний сель свідомості заливає суспільство. Слово знецінилось. Мова втрачає пульс. Виникають якісь культи й культики. Речники порожнечі приколюються в епатаж» [2, с. 105] …Це ж треба так скористатися свободою, щоб напродукувати стільки сміття! ...Література зробилася, як блошиний ринок – хто що має, несе на продаж» [2, с. 106; 129 – 130]. 9) **Пристосуванство, безхребетність й підлабузництво еліти** [2, с. 41]. 10) **Потреби соціуму**: «Тепер побільшости чутно лайку, дефективний суржик і мат» [2, с. 68]. 11) **Специфіка сімейного виховання**: «Діти ж акумулюють атмосферу своїх родин, а у нас тут українофобства вистачає» [2, с. 234 – 235]. 12) **Терплячість народу**: «Важко належати до такого народу. Націю запрограмували на безвихідь. А вона добра, вона терпляча» [2, с. 27; 55]. 13) **Нездатність до справжніх вчинків, відсутність волі до рішучих дій**: [2, с. 131; 145]. І, зрештою, авторський висновок «…І ось моє українське ноу-хау. Я хочу жити у повноцінній країні, розмовляти повноцінною мовою і гарантувати це моїй дитині на майбутнє» [2, с. 160].

У збірці Ю. Андруховича «Тут похований фантомас» проблемі культури української мови присвячені такі ТСН-ки: «Вабі-сабі», «Тут вам не Лондон», «Наша мова – вірші в диванах», «Геройки нашого часу», «Різдво із циганами», «Колишні дружини», «Мої», «Радощі нашого співіснування», «Мова і ненависть», «Від перекладача», «Перший національний порнограф», «Транзит». Автор з гіркотою підсумовує: «Це і є пояснення: «в облом» - і все... Усе, що вимагає зусиль. «В облом» навчатись, «в облом» розвиватись, «в облом» узяти й раз та назавжди покінчити з цим потворним «обломом» [1, с. 40-41].

Отже, засобами іронії, яка доходить до нищівного сарказму, автори наголошують, що при такому ставленні до мови неважко втратити свою національну ідентичність і людську гідність, адже те, як ми спілкуємося, є виявом моральності й культури людини або їх цілковитої відсутності. Письменники акцентують на тому, що зневажливе або байдуже ставлення до мови призводить до деградації суспільства: держава, в якій не помічають цих проблем, приречена. Для обох митців важливо, щоби кожен читач усвідомив: питання мови є не політичною проблемою, а справою честі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Юрій, Тут похований Фантомас, Брустурів: Дискурсус, 2015, 232 с.

2. Костенко Ліна, Записки українського самашедшого, Київ: «А-ба-ба-га-ла-ма-га», 2011, 416с.

УДК 323.269

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

кандидат психологічних наук Роман ЯРЕМКО, Анастасія ПЕХ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Питання мовної ідентичності є особливо чутливим для національної рефлексії: Незалежно від того на чому акцентувати увагу, можна спостерігати амбівалентну картину взаємодії мовної спадщини та нації, набуте значення мови залежить від поширення та способу розкриття її індивідуальності, а світоглядна система людини – від понять, що були закладені особливостями народної творчості, контекстами та їхнім походженням відповідно. Наприклад, українська ідіома може мати семантичний аналог у сусідніх народів, але при тому мати цілковиту синтаксичну відмінність та, що є найголовніше, тільки властиві їй умови виникнення.

«Мова формує особистість людини, носія мови, через нав’язані йому мовою і закладені в мові бачення світу та формування менталітету, ставлення до людей, а саме через культуру народу, що користується цією мовою як засобом спілкування» [5, с. 119]. Як зазначав письменник та мовознавець Б. Антоненко-Давидович у своїй праці «Як ми говоримо»: Отак специфічні обставини життя народу створюють свої, характерні тільки для однієї мови, вислови, приказки, прислів'я, що разом з іншими нормативними чинниками зумовлюють дух цієї мови, її національну оригінальність [1, с. 17].

Мова – це дзеркало навколишнього світу, яке відображає дійсність створює свою картину світу, специфіку й унікальну для кожної мови, і, відповідно, народу, етнічної групи, мовного колективу, що користується цією мовою як засобом спілкування [5, с. 119].

Актуальність мовного питання встановлюється цілісністю ідентифікації народу як повноцінно розвиненої нації з усвідомленням власних культурних витоків (українська ідентичність тісно пов'язана з європейську ментальністю, та культурним надбанням Європи). Коли ж цей ланцюжок розірвано та нація втрачає почуття гідності через зовнішнє втручання авторитарних держав (або імперій) – виникає культурна маргіналізація, спадщина поділяється на дрібні частинки, які не можуть прижитися у інформаційному просторі через внутрішнє ідейне розділення.

Яскраво описують це міркування Л. Костенко: Що ж до поняття нація, то лише на перший погляд здається, що це таке чітке і всім зрозуміле поняття. Саме в це поняття останнім часом, уже в умовах, здавалось би, незалежної України, внесено стільки плутанини, що пересічний громадянин може вкрай розгубитися, начитавшись нашої преси, де українців то пропонують вважати етносом, що й досі ще не відбувся як нація, то вже аж політичною нацією, що містить у собі весь наш поліетнічний конгломерат, то народом України, то, як у Конституції сказано, - українським народом. У паспорті графу національності скасовано. Відсутність

зацікавленості у національній ідеї серед певних прошарків суспільства та спільнот призводить до вагомих наслідків у масах. Л. Костенко підводить такий висновок: Проблема тут навіть не в ідентифікації нації, а в кризі самоідентифікації національно дезорієнтованої частини суспільства [2, с. 3].

Виникають гурти населення, що ведуть або захисну позицію та переймають чужу ідентичність західних країн, або піддаються тиску та приймають на віру штучний та нав'язаний код, обидва варіанти призводять до відсутності критичного аналізу власних

можливостей та перспектив актуальності культурного та мовного надбання.

У процесі інтеграції до європейського стилю життя і мислення важливо не лише перейняти найкращі здобутки народів, які проживають на її території, а й не втратити власної національної унікальності. При цьому зростає роль сучасних мас-медіа: з одного боку, у формуванні репутації українського суспільства у світовому інформаційному просторі, а з іншого боку, у пропагуванні демократичних принципів життя, оскільки не всі наші співвітчизники вважають їх пріоритетними у розвитку нашої держави. Таке ставлення спричинене багатовіковою бездержавною історією України, що не могло не відбитись на свідомості сучасних українців [3, с. 1].

Закладений у мову код визначає її готовність бути відкритою для світу, якщо не піклуватися про оновлення понять та недостатньо критично ставитись до спадщини минулого та її місця у сучасності – мова стає закритою до прогресу та створенню нових цінностей, які могли б знайти себе серед цінностей європейських. Водночас варто наголосити на впливі національної літератури як на одному з провідних факторів становлення національної свідомості та самосвідомості. Беручи до уваги актуальність проблеми, в українській психологічній науці активно напрацьовують методологічну базу. У цьому контексті особливо перспективним постає ще не досліджене питання впливу іноземної літератури на

формування національної свідомості та самосвідомості особистості. Залишати поза увагою цей фактор ніяк не можна, з огляду на тенденції глобалізації. Активізація процесів культурного обміну як одного з провідних чинників становлення особистості сучасної молодої людини є ще одним вагомим аргументом на користь перспективності дослідження [4, с. 156].

Вирішальну роль для нації грає мова, її фільтрація від штучного заселеного коду, який деформує національну пам'ять (Наприклад, штучно вигадані слова за часів УРСР), та готовність продемонструвати свою сформованість, позицію та гідність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо: Видавництво Знання, 4-те видання, 1970. 17 с.

2. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала. 1999. 3 с.

3. Ничик Л.А. Проблема національної свідомості в сучасних педагогічних журналах (за період з 1991 до 2004 рр.) Вісник Київського міжнародного університету. Серія журналістика. Медіалінгвістика. Кіномистецтво. – 2005. – Вип 4.– 113-119 с.

4. Савчук В.А. Національна самосвідомість: огляд психологічних концепцій. Наукові записи Національного університету «Острозька академія». Серія психологія, випуск 5. 156 с.

5. Шумейко О.А. Проблеми розвитку особистості в сучасному українському соціумі. 2019. 119 с.

СЕКЦІЯ 2

НАЦІОНАЛЬНІ МОВИ І КУЛЬТУРИ В ЇХ СПЕЦИФІЦІ ТА ВЗАЄМОДІЇ. УКРАЇНСЬКА МОВА У СВІТІ

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНІСТИКИ В НІРЕДЬГАЗЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

кандидат філологічних наук, доцент Евеліна БАЛЛА
Ніредьгазький університет (Угорщина), ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Україна)
доктор філософії, доцент Єлизавета БАРАНЬ
Закарпатський Угорський Інститут ім. Ференца Ракоці ІІ (Україна), Ніредьгазький університет (Угорщина)
доктор філософії, доцент Вікторія ШТЕФУЦА
Ніредьгазький університет (Угорщина)

Місто Ніредьгаза знаходиться в північно-східній частині Угорщини, на помежів'ї з українською етнічною територією. Створення в 1992 році кафедри української та русинської філології у Ніредьгазькій вищій школі (попередник Педагогічна вища школа ім. Дьєрдя Бешеньеї) мало як державне, так і регіональне значення. Ініціатором, засновником та першим завідувачем кафедри став доктор Угорської академії наук, професор Іштван Удварі. У лютому 1992 року була створена кафедра, де через рік, у 1993 році, розпочалася підготовка угорських студентів-україністів.

Професор Іштван Удварі був здібним організатором навчального процесу. Його заслуги Василь Німчук назвав історичними у зв'язку із заснуванням «чи не першої в повоєнній Угорщині вишівської кафедри, де українській мові відведено належне місце» [2, с. 40]. До того ж, професор Удварі був ще й відомим у славістичному світі науковцем. Як слушно зазначила Леся Мушкетик, «Іштван Удварі підтримував наукове співробітництво з ученими-славістами багатьох країн, залучаючи їх до наукової та ін.

роботи кафедри, брав участь у багатьох міжнародних конференціях, зокрема усіх Міжнародних конгресах славістів» [1, с. 278]. Його внесок у дослідження історії української мови, української історичної діалектології, угорської україністики, українсько-угорських міжмовних контактів, виявлення, дослідження та видання давніх східно- та південнослов'янських писемних пам'яток неоціненний; саме він повернув науці імена та творчі здобутки забутих мовознавців, істориків, діячів культури тощо.

За редакцією Іштвана Удварі видана шеститомна база даних українсько-угорського словника (Ніредьгаза, 2000–2003) та двотомний угорсько-український словник (Ніредьгаза, 2005–2006). «Мусимо згадати, – наголосив Василь Німчук, – що І. Удварі, як ніхто більше в Угорщині в той час, інформував широко угорську наукову громадськість про новини в українській науці (і не тільки в лінгвістичній)» [2, с. 40].

Професор Удварі був завідувачем кафедри до 2005 року, до часу, поки смерть не обірвала його життя саме в розквіті творчих сил. До п'ятої річниці пам'яті вченого колегами було зібрано повну бібліографію його наукового доробку і видано біобібліографічний покажчик Іштвана Удварі, який разом із рецензіями на праці науковця нараховує більш ніж 1500 позицій (Бібліографія наукових праць професора Удварі (Udvari István élete és munkássága – Иштван Удвари: Биобиблиографический указатель. – Под редакцией Андраша Золтана. Nyíregyháza: Kiadja a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, 2010. 238 p. (= Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 26.).

Кафедра уможливлювала ведення наукових досліджень з україністики. За роки існування кафедри викладачами підготовлено понад 60 окремих наукових праць. Серед них варто виділити посібники для студентів-україністів (напр., Капраль Михайло, Beszéljünk ukránul! Főiskolai jegyzet ukrainista hallgatók számára. // Розмовляймо українською! Посібник для угорських україністів. Nyíregyháza, 1998. Друге доповнене видання, Nyíregyháza, 2000.

Третє видання, Nyíregyháza, 2002; Мельник Світлана, Az ukrán morfológia alapjai // Початки української морфології. Посібник для угорських україністів. Nyíregyháza, 1999; Софілканич Юдіта, Tanuljunk ukránul! // Вивчаймо українську мову! Автор передмови і редактор Іштван Удварі. Nyíregyháza, 2004. Книга 2. Nyíregyháza, 2009).

З 2006 по 2011 рік кафедру очолював доктор Угорської академії наук, професор Будапештського університету Андраш Золтан. Ім'я Андраша Золтана відоме не лише в слов'янському світі. За роки наукової діяльності він регулярно виступає на з'їздах славістів, був учасником міжнародних конференцій майже в 20 країнах світу. Неодноразово брав участь і в конгресах україністів. Серед загальнослов'янських важливою частиною творчого доробку вченого є і українознавчі дослідження. Частково вони віддзеркалюються в кандидатській дисертації на тему «Західнорусько-великоруські мовні контакти в галузі лексики в XV столітті» (До питання про західну традицію у діловому письменстві Московської Русі) (наук. керівник докт. філол. наук, проф. Б. А. Успенський). Андраш Золтан редагував і написав передмови до перевидання першої писемної пам'ятки Закарпаття (Нягівські повчання. Факсимільне перевидання тексту за виданням А. Л. Петрова зі вступною статтею Ласло Деже) (Ніредьгаза, 2006), а також до монографії Іштвана Ковтюка «Українські запозичення в ужанській угорській говірці» (Ніредьгаза, 2007). Науковець був співредактором бібліографії угорської мовознавчої славістики до 1985 року (Будапешт, 1990); у наукових та науково-популярних виданнях написав низку статей угорською мовою про українську мову (соціолінгвістичний та історичний аспекти), українську мовну культуру, історію українського правопису, розвиток україністики за межами України. У журналах різних славістичних шкіл опублікував десятки рецензій, присвячених українознавчим працям.

У 2011 році на базі Ніредьгазької вищої школи створено Інститут славістики, підрозділами якого стали кафедра української та

русинської філології і кафедра російської мови та літератури. Науково-дослідний інститут очолювала доктор Угорської академії, професор Ержебет Ч. Йонаш. У 2013 році Науково-дослідний інститут реорганізовано у зв'язку зі зменшенням кількості здобувачів вищої освіти.

Завдяки угорсько-українським дипломатичним стосункам у 2018 році відновлено роботу кафедри, яка названа кафедрою української мови та культури. Її завідувачкою обрано доктора філософії, доцента Вікторію Штефуцу. Зараз на кафедрі працює троє викладачів: кандидат філологічних наук, доцент Евеліна Балла, доктори філософії, доценти Вікторія Штефуца та Єлизавета Барань. Кафедра кожний другий рік організовує міжнародну наукову конференцію, темою якої є україністика в Угорщині та поза її межами, видано два збірники матеріалів цих конференцій («Україністика в Угорщині та поза її межами» (Nyíregyháza, 2019) та «Україністика в Угорщині та поза її межами II» (Будапешт, 2022)).

Здобувачі вищої освіти мають змогу одержати диплом бакалавра. Варто наголосити на тому, що останнім часом зацікавлення україністичними студіями серед студентів зросло. Молодь сусідньої держави хоче ознайомитися з мовою, літературою та культурою українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мушкетик Леся, Славістичні студії в Угорщині: історія та сучасний стан. – К. : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2014. – 400 с.

2. Німчук Василь, Іштван Удварі – історик української мови // Збірник присвячений 60-літтю Іштвана Удварі // In memoriam István Udvari (1950–2005). A 2010. május 25–26-i nyíregyházi emlékkonferencia anyaga – Материалы конференции памяти Иштвана Удвари (Ниредьхаза, 25–26 мая 2010 г.). Szerkesztette Zoltán András – Под редакцией Андраша Золтана. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, 2011. — 405, [3] p. (= Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 28.). С. 39–44.

УДК 316.7:316.728

ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВОЄННИХ РЕАЛІЙ

доктор філософії Тетяна БОТВИН, Оксана ПИЛИПЕЦЬ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
кандидат педагогічних наук Оксана МУСІЙОВСЬКА
Українська академія друкарства

Історично склалося, що періоди становлення національних культур вкрай рідко проходять безболісно. Як правило, становлення культурної ідентичності супроводжується соціокультурними потрясіннями, які переживає нація в боротьбі за своє існування. Війни, революції, соціально-економічні потрясіння – все це далеко неповний перелік факторів, які постають на шляху культурної ідентифікації держави. За умови успішного проходження шляху становлення, національна культура трансформує аксіологічні досягнення в екзистенційні виміри. Водночас, народна культура набуває геополітичного статусу і посідає своє місце в системі культурно-історичного розвитку цивілізації.

Культура – сукупність досягнень суспільства в галузі освіти, науки, мистецтва та в інших сферах духовного життя. Мова і культура взаємопов'язані. Загальновизнаним є твердження, що культурні процеси впливають на мову, а мова на культуру. Складним є питання впливу мови на культуру [1, с. 368]

Культура країни має сильний вплив на її народ. З одного боку, культура виробляється спільністю і відбиває її дух; з іншого, на кожному члені такої спільності, навпаки, позначається культура навколишнього світу. Жодна культура не є винятковим надбанням одного народу, вона звичайно належить тій чи іншій культурній над області, хоча кожна культурна спадщина несе відбитки звичаїв і передань свого народу [7, с. 946-953].

Кожен народ, створюючи власну національну культуру, тим самим робить внесок у світову культуру, здійснюючи за її допомогою зв'язок з навколишньою природою та іншими народами. В результаті такого спілкування відбувається взаємне культурне збагачення. І як наслідок – різні культури розвиваються, ускладняються, стають набагато різноманітнішими.

Те, що іноді називають «душею народу», формується протягом віків під дією найрізноманітніших чинників і обставин. Досліджуючи їхню природу, можна певною мірою осягнути «дух нації», але й такий розбір відкриє тільки деякі зі сторін народного характеру [7, с. 946-953].

Одним з показників народної культури є менталітет, риси характеру людини. За дослідженнями, проведеними різними вченими, експериментально виділились типові риси українського національного характеру. Такими є: доброта, приязнь, дружелюбність, жадібність, щирість, відкритість, відособленість, егоїзм, працьовитість, заощадливість, бережливість, гостинність, толерантність, демократичність, волелюбство, емоційність, що виявляють у музичності наближеності українців до природи, культі жінки і родини, релігійності [2, с. 174-175].

Важливим методологічним підходом щодо культурного розвитку в умовах війни є аналіз асоціацій з поняттями «мир» та «війна». Доцільність такої методики зумовлена тим, що асоціація постає постійним процесом встановлення зв’язків між явищами культурного, соціального та фізичного оточення та виявляє деякі приховані процедури мислення [12, с. 110-116].

Як стверджує Кравченко, разом з бойовим протистоянням наразі відбувається символічна війна ідентичностей між Україною та Росією. Українська культура історично стала заручником «фатальної географії», коли геополітичні інтереси зовнішнього світу визначали внутрішні трансформації національного та народного кластерів [6, с. 201-208].

Відзначимо інтенсивність руйнувань культурних пам'яток російськими військами, для яких абсолютно не важлива їхня матеріальна чи духовна цінність . Зважаючи на масштабність воєнних злочинів, пов'язаних з культурною сферою, можна порушувати питання про культурний геноцид, який реалізує російський агресор в ході повномасштабного вторгнення в Україну [10].

Красівський і Підбережник, аналізуючи стан та проблеми забезпечення культурної безпеки України, висунули гіпотезу про те, що «забезпечення розвитку та сталості сфери культури, формування єдиного українського соціокультурного простору на основі української мови, історичної пам'яті, духовних цінностей, культурних традицій є одним із пріоритетних національних інтересів Української держави на сучасному етапі» [5, с. 471-488].

Культурно-історичні потрясіння є періодом актуалізації як буттєвих так і ціннісних елементів культури. Війни традиційно супроводжують буття народів, націй чи цивілізації в цілому. Українська культура пройшла чимало періодів військових протистоянь в регіонах свого становлення та розвитку. З 1991 року, зі здобуттям Україною незалежності, українська культура отримала шанс розвиватися в умовах державності.

Поняття культурної боротьби активувалося в Україні після подій 2014 року з початком агресії російської сторони [11]. Українська культура пройшла еволюційний шлях, утвердившись як самобутній кластер світової культури. Важливим аспектом геополітичного характеру є питання кореляції національної культури з народною та регіональною. Щодо узгодження світоглядних принципів української народної та національної культури, то в цьому контексті маємо домінуючу спільність. Українська національна культура стала логічним продовженням народного кластеру культури.

Однак, повномасштабне вторгнення російських військ в Україну в 2022 році стало каталізатором процесу тотального

несприйняття російської культури. Російське стало асоціюватися зі стражданнями та руйнуваннями. Українська культура стала елементом боротьби з російським агресором.

В соціокультурному дискурсі побутує ідея того, що кожне покоління переживає особливі та надзвичайні часи, сповнені унікальними змінами та прогресивними елементами. Так склалося, що на сучасне українське покоління випали випробовування війною. Українська культура перебуває в стані боротьби, зіткнувшись з неспроможністю досягати безпеки завдяки геополітичним принципам. Проте, це не призвело до розчарування (принаймні екзистенційного) в принципах західного світу [8, с. 176-183].

«Ідея сучасної України має базуватися на процесі позбавлення від «постколоніального синдрому» та формування української культури на основі традицій та настроїв національної культури. Позиція держави в цьому плані повинна бути сумісна і відповідати спільній меті реальної незалежності» [9, с. 43-51].

Актуалізація категорії ідентичності є доволі складною проблемою в науковому дискурсі. При розгляді культурної ідентичності варто відокремлювати два фундаментальні аспекти: формат культури, який констатує її здобутки та ціннісні принципи; зміст культури, який визначає роль та місце культури в системі глобальної культури та цивілізаційного розвитку. [3, с. 45-71]. Адже від того, наскільки міцною буде всеосяжна національна ідентичність українців, буде залежати чи вистоїть Україна перед агресією окупантів. Роль етнічної, мовної та релігійної змінної багато в чому є визначальною в оцінці спроможності протистояти ворогу на культурно-ментальному рівні. Подекуди, така протидія є не менш важливою, ніж озброєння чи військова міць [4, с. 360-381]. Водночас, процес інтеграції української культури до цивілізованої світової спільноти не припиняється, що свідчить про мету боротьби українців за свою незалежність, свободу та культурну ідентичність. Наразі актуалізується «подвійна роль» української культури: самозбереження та інтеграція.

Можемо стверджувати, що культурно-історичні настанови українського суспільства відіграють активну, практично-орієнтовану роль в формуванні дієвої та ефективної світоглядної парадигми української нації та культури. Відбувається процес національного погодження розвитку суспільства та культури. Суспільство формує ціннісні культурні орієнтири, які, в свою чергу, трансформуються в екзистенційний вимір, який є життєво необхідною умовою для існування суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: підручник. 2-ге вид. – Київ: ВЦ «Академія», 2008. С. 368.

2. Тугова М.А. Особливості українського національного характеру. Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях студентської молоді «Ізюминка – 2008»: матеріали X Всеукр. студ. наук. конф., м. Черкаси, 24-26 кв. 2008 р,. Серія Психолого-педагогічні науки / МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького [і ін.]. Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. С. 174-175.

3. Averianova, N., Voropaieva, T. Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 7, 2020. С. 45-71.

4. Barrington, L. A New Look at Region, Language, Ethnicity and Civic National Identity in Ukraine. *Europe-Asia Studies*, 74(3), 2022. С. 360-381.

5. Krasivskyy, O., Pidberezhnyk, N. Cultural Security of Ukraine. *Strategic Review*, 14, 2019. С. 471-488.

6. Kravchenko, V. The Russian War against Ukraine: Cyclic History vs Fatal Geography. East/West: *Journal of Ukrainian Studies*, 9(1), 2022. С. 201-208.

7. Kultchytsky A. National Characteristics Of The Ukrainian People. Ukraine: A Concise Encyclopedia. Vol. 1. Toronto, 1963. P. 946-953.

8. Levyk, B. National Security Transformation in the Context of Postmodernism as Modern Cultural, Social, and Political Reality. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(4), 2020. С. 176-183.

9. Svyrydenko, D., Możgin, W. The Condition of Contemporary Ukrainian Culture: The Postcolonial Retrospective and Perspective. Ukrainian Policymaker, 4, 2019. С. 43-51.

10. Tkachenko, O. Russia destroyed over 370 cultural heritage sites after 100 days of war. *Ukrinform.* 2022.

11. Zhurzhenko, T. Fighting Empire, Weaponising Culture: The Conflict with Russia and the Restrictions on Russian Mass Culture in Post-Maidan Ukraine. *Europe-Asia Studies*, 73(8), 2021. С. 1441-1466.

12. Vasianovych, Y. Peace and war associations of Ukrainian humanities students. *Scientific Journal of Polonia University*, 38(1-2), 2020. С. 110-116.

УДК 82-5

КУЛЬТУРНО - ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГОМІЛЕТИЧНОЇ ШКОЛИ XVII – XVIII ст.

доктор філософії, доцент Роман ВЕЛИКИЙ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Поява на теренах Руси християнства спричинила хвилю переосмислення візантійської культури – йдеться не лише про переклади, перекази творів, а й про оригінальні зразки певних жанрів, зокрема церковних проповідей, повчань, коментарів – невід'ємної частини тлумачення Святого Письма. Найбільший вплив на творення руської проповідницької школи мала така література, як зразок для опанування риторичних прийомів «класиків візантійської проповіді» IV – IX ст.: свят. Василія Великого, Григорія Назіянина (Богослова), Іоана Золотоуста, Єфрема Сирина, Кирила

Єрусалимського, Андрія Критського, Феодора Студита, Іоана Дамаскина [6]. Найпершим відомим слов'янським зразком гомілетичного жанру стало «Учительне євангеліє», що його 898 року уклав учень святого Мефодія, болгарський єпископ Костянтин. Ця книга була перекладом грецького збірника уривків із творів отців Церкви, містила 51 бесіду.

Від початків ораторського мистецтва помітні ті жанрові риси, що стали визначальними для структури учительних євангелій: по-перше, подібні збірники були систематичними, тобто мали чітку традиційну структуру, сюжетною підставою для якої була стійка сюжетна схема церковного року. По-друге, незмінна протягом століть джерельна база спричинила і змістову схожість творів, і вплинула на форму повчань, яка практично до початку XVII століття залишалася консервативно-традиційною, типологічно близькою до візантійської традиції. По-третє – будову проповіді як окремого твору в межах збірника визначала будова літургії, час та послідовність прочитань частин повчання синкретично «вбудовували» його у Богослужбовий текст. Літургія як драматичний і містичний спосіб актуалізації біблійної історії про жертву Христа лише підкреслювалася, увиразнювалася психологічним кодом повчання, котре не лише переказувало біблійний сюжет, а й «згущувало атмосферу» близькості, гостроти переживання, коли все відбувається «десь» і має безпосередній стосунок до кожного [4, с. 178].

В Україні – Русі була створена оригінальна проповідницька література. Учені-богослови виділяють у ній такі жанри: агіографічну, ораторську, паломницьку, повчальну та аскетичну. Саме в межах ораторської літератури, відбувається становлення сучасної церковної проповіді, формуються її визначальні мовні риси [1, с. 184]. Ораторська література, як і агіографічна, паломницька, повчальна та аскетична, на думку сучасних богословів, формувала погляди тодішнього населення нашої країни, та належала до високого стилю. На думку Л. Полюги, підвалини проповіді слід

шукати у Святому Письмі. А національну релігійну проповідь, на думку вченого, розпочав митрополит Іларіон, який утвердив її на україно-руській національній основі [2, с. 445].

У XVII – XVIII ст. в Україні формується особлива філософська думка, яка була в центрі духовно-культурного процесу, що обумовлювалося її високим рівнем, пов'язаністю світоглядних концепцій з актуальними проблемами тогочасного соціального буття. Твори наставників церкви читало рядове духовенство й несло ці світоглядні ідеї прихожанам.

Здобутком українських філософів можна вважати і раціональне розуміння суспільства як системи зв'язків між людьми. В основу цих стосунків покладалися релігійні відносини, але при цьому вони не поглинають усіх інших соціальних зв'язків, а лише є їх центральною ланкою. Релігію та її організаційну ланку – Церкву, в умовах слабкості гетьманської влади висували на перший план як своєрідну державу, здатну відіграти вирішальну роль в оновленні людини й суспільства.

У середині XVII ст. значної ваги в духовному житті українського народу набрала полемічно-публіцистична проповідь, яка переросла релігійні рамки і мала загальнокультурну та політичну цінність Вона стала активним засобом впливу на населення. Найвідомішими представниками ораторського стилю цього часу були спудеї Києво-Могилянської академії, а потім її викладачі Лазар Баранович та Іоаникій Галятовський і проповідник Києво-Печерської лаври Антоній Радивиловський. Вихованців одного з кращих вищих навчальних закладів об'єднувала спільна мета – досягти престижності й самобутності рідного колегіуму і виправдати його надію особисто.

Досить слушно про це висловився М. Сумцов: «Що особливо мало викликати духовну єдність між українськими письменниками… Це поки що незначна іскра національної української самосвідомості. Вони відрізнялися від великоруських людей того часу досить відчутною рисою самобутності. В духовному відношенні вони нічого

не запозичували від них, навпаки, з причини крайнього культурного їхнього убозтва, самі виділяли їм частину знань і були для них учителями. Природно, вони мали привід і основу пишатися своєю українською наукою і літературою, і кожний із них зобов'язаний був цінувати представників цієї науки, якщо сам причисляв себе до таких; звідки, головним чином, виходила моральна солідарність українських письменників, обмін думками і взаємна підтримка» [5, с. 20].

Проповідництво XVII ст. пройшло значні еволюційні зміни і не обмежилося первинними варіантами. Наталія Поплавська пропонує розглядати проповідницькі твори XVII ст. у межах блоку полемічно-публіцистичної прози і наголошує на їх первинному походженні у порівнянні з іншими жанрами того часу: «Полемічно - публіцистична проза характеризувалася відносно стійкою структурно-жанровою системою… Перші зразки цих жанрів проглядаються в різних формах проповідницької прози, особливо фіксації усного проповідування» [3, с. 281].

В розробці форм і напрямів православної полемічної стратегії мав неабияке значення Острозький культурний осередок, де об'єдналися високоосвічені полемісти-публіцисти, які зверталися до свого слухача друкованими полемічними текстами. В них кристалізувалася відповідна щодо міжконфесійних суперечок система цінностей, орієнтована на смаки й запити різних прошарків суспільства, обґрунтовувалися погляди з догматичних, філософських, політичних та етичних проблем, формувалася власна полемічна стратегія.

За орієнтир духовного та творчого пошуку острозьким полемістам була вітчизняна духовна спадщина, твори ранньої патристики. Тодішні діячі також адекватно осмислювали західноєвропейську традицію, близьку їм за методами критики текстів, вона сприяла усвідомленню ними унікальності й неповторності різних історичних епох. Опинившись в екстремальній ситуації впровадження інославних інтенцій, острозькі книжники

орієнтувалися на духовні здобутки епохи Київської Русі, намагалися піднести їх значення, використовуючи у полемічній творчості, заглиблювалися у вивчення рукописів, шукали в них відповідей на болючі релігійні питання, прагнули на їх основі оновити Православну Церкву.

Полемічні трактати XVII – XVIII ст. містили чітку аргументацію ідей, які хотів проголосити автор. Завдяки частій апеляції до авторитетів отців церкви, безперечній логіці полеміст висвітлювали актуальні проблеми, безпосередньо впливали на їх плин та вирішення. Поява цього жанру була спровокована посиленням ренесансно-реформаційних рухів у Речі Посполитій. Найактивніші та найавторитетніші апологети у трактатних формах виражали свої релігійні та соціально-політичні погляди. Автори вносили у свої оповіді різні інновації щодо трактування важливих соціально-релігійних проблем та переконання опонентів, акцентування їхньої уваги на позиції автора. Це давало можливість розглядати будь-яку проблему крізь призму діаметрально протилежних поглядів на неї.

Проповідь повинна виконувати виховну, пізнавальну та естетичну функції. І. Галятовський, намагаючись використати виховний і пізнавальний потенціали проповідника, вважав, що просвітитель повинен володіти не лише переконуючим словом, культурою спілкування, відповідно до чинних християнсько-етичних норм життя, а й дарувати слухачам насолоду від проповіді, зосереджуватись на її красі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куньч З. До історії термінів «казання» і «проповідь» //Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Львів, 1998. – 184-190 с.

2. Полюга Л.М. До джерел українського красномовства в релігійній проповіді (Іларіон-Галятовський-сучасність) //

Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції. – К., 2000. – 444 448 с.

3. Поплавська Н. Полемісти. Риторика. Переконування. Українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI – початку XVII століття / Н. Поплавська. – Т. : ТНПУ, 2007. – 379 с.

4. Сироїд Д. Різдвяні проповіді Кирила Транквіліона Ставровецького: досвід прочитання / Д. Сироїд // Біля джерел українського бароко : Збірник наукових праць. [У надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 3]. – Львів : Свічадо, 2010. – 178-188 с.

5. Сумцов Н.Ф. Иннокентий Гизель. / Н.Ф. Сумцов. – К., 1884. – 20–21 с.

6. Чепіга І. П. Учительні євангелія як жанр ораторсько-проповідницького письменства / І. П. Чепіга. Мовознавство. № 6.– 1995 – 183 с.

УДК 81’373.611:811

ОСОБЛИВОСТІ АБРЕВІАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

кандидат філологічних наук, доцент Марія ІВАНЧЕНКО,
студентка магістратури Софія ЧИР
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Вивчення термінології надзвичайних ситуацій з метою виявлення її специфічних семантичних, структурних та концептуальних показників є актуальним і перспективним у науковому плані.

Кияк Т. говорить про термінологію як про стихійно складене об'єднання спеціальних слів в результаті накопичення і осмислення знань у певній галузі діяльності. Термінологія доростає до рівня терміносистеми тоді, коли складається несуперечлива наукова теорія, а в метамові її описи експлікують основні поняття та зв'язки між ними [1, с. 14-21].

Скорочування виразів і їх поєднань таке ж давнє, як і письмо, оскільки люди завжди враховували принцип економії мовних засобів. Звичай скорочування виразів і назв почав поширюватися в Європі і на початку XX століття, особливо під час Першої світової війни – під впливом преси й воєнних комюніке. В українській мові бурхливий розвиток абревіації почався після революції 1917 р. Подальше поширення скорочень і абревіатур зареєстровано в цілому світі після 1945 року. Серед різних причин такого стану справ можна між іншими назвати темп життя й перегони з часом, господарські, суспільні та політичні зміни, розбудову державного адміністративного апарату, політичних партій і різних організацій, утворення нових закладів праці й місць торгівлі, потік наукових і технічних термінів. Це пов'язано з інтенсивним розвитком засобів масової інформації, розширенням інформації й одночасно з тенденцією до стислості. Скорочення й абревіатури стають зручним засобом пропаганди й реклами; полегшують запам'ятовування довгих назв (мнемотехнічна функція) й одночасно функціювання в українській мові чужих назв без потреби їх розгортання й пояснення [3, ст. 52].

Оскільки термінологічні системи є живими гілками загальномовного дерева, вони постійно еволюціонують. Однією з форм мовного розвитку спеціальної лексики є абревіація - вторинне скорочене найменування деяких реалій. «З точки зору механізмів функціонування мови, вчені говорять про абревіацію як про вияв закону мовної економії, суть якого полягає в прагненні того, хто говорить, означити деякий зміст мінімумом матеріальних форм вираження», – пише Р. Микульчик [2, с.13].

Терміносистема надзвичайних ситуацій рясніє абревіатурами та скороченнями. За своєю структурою тут представлені аббревіатури ініціального типу (наприклад, літерна абревіатура MSF, Medicines Sans Frontiers – МСФ, організація «Лікарі без кордонів») та абревіатури – складно скорочені слова (наприклад, абревіатура

EMERCOM, що складається з початкових частин слів emergency та committee, позначає два поняття російською мовою – ЕМЕРКОМ,

Агентство із забезпечення та координації участі у міжнародних гуманітарних операціях ДСНС України, надзвичайних ситуаціях та ліквідації наслідків стихійних лих, англ. State Emergency Service.

Області застосування абревіатур у термінології НС представлені:

– назвами організацій, наприклад, FEMA (Federal Emergency Management Agency – ФЕМА або ФАУНС, Федеральне агентство з управлінню в надзвичайних ситуаціях), UNISDR (United Nations Office for Disaster Risk Reduction – ЮНІСДР, Управління Організації Об'єднаних Націй щодо зменшення небезпеки лих);

– назвами посад, службових позицій (функцій), наприклад, Cat 1 (Category 1 Responder – рятівник першої категорії), EC (Emergency Coordinator – координатор екстреного реагування);

– назви обладнання, наприклад PPE (Personal Protective Equipment – засоби індивідуального захисту);

– метеорологічними термінами, наприклад PW (precipitable water - Вода опадів);

– законодавчими актами, нормативними документами, стандартами, наприклад FEPA (Food and Environment Protection Act) із захисту продовольства та навколишнього середовища), NFIP (National Flood Insurance Program – Національна програма зі страхування від повені);

– канцелярськими термінами, наприклад TBA (to be agreed – вимагає узгодження), NTR (nothing to report – нічого повідомити), NYK (not yet known – поки не відомо), ALARP (As Low As Reasonably Practicable - Мінімальний практично досяжний рівень, наприклад ризику);

– загальновживаними технічними термінами Vol. (volume – обсяг, розмір), м (meter – метр) тощо.

Отже, використання абревіації в українській термінології надзвичайних ситуацій сприяє компактності та цільності оформлення

термінів, виразнішого їх мотивування та яскравості внутрішньої форми. Використання абревіатур у науково-технічній термінології мотивується їхньою компактністю, лаконічністю та сприяє здійсненню закону мовної економії, подальшій кодифікації, стандартизації української термінології надзвичайних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти: [монографія]. Київ: КМ Academia, 2000. 216 с.

2. Микульчик Р. Сучасні українські абревіатури: перспективи і стан дослідження. *Вісник: Проблеми української термінології.* Львів: Національний університет «Львівська політехніка». 2005. № 538. С. 12-15.

3. Туровська Л. В. Абревіатури-неологізми в сучасній українській термінології. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: V Міжвуз. наук.-практ. конф. з проблем розвитку та функціонування державної мови, присвяченої Дню української писемності та мови*, 6 лист. 2009 р.: тези доп. К., 2009. С. 51–52.

УДК: 81:791.4

МОВНІ КОДИ УКРАЇНСЬКОГО КІНО

кандидат педагогічних наук Тетяна КОНІВІЦЬКА
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Ми живемо в матеріалізованому світі, де часто значення мови звужується до потреби переказувати інформацію, обмінюватись знаннями, тобто розуміння мови лише як засобу спілкування, визначення найважливішої комунікативну функцію мови. Мова – це не просто поєднання букв у слова, слів у вислови, вислови у тексти…

В основі є щось більше. Страшно недооцінювати значення мови, оскільки вона має сутність, акумулювала в себе ментальність і психологічні особливості нації. В ній захований інший, енергетичний, духовний світ як вищий рівень свідомості та гармонії суспільства. Мова – це код нації.

У чому код української мови для українців? Як ми маємо його зберегти? Як зазначає Михайло Іллєнко, це не робота політиків. Це чотири рядки Ліни Костенко, кілька нот від Володимира Губи, кілька рядків із повісті Євгена Гуцала, промінь сонця з полотна Івана Марчука, слова Івана Миколайчука з фільму Сергія Параджанова. Це код, який встановлює зв'язки. Коди можуть бути музичними, поетичними, будь-якими… і це справа художників, поетів, журналістів. Вони щодня мають розповсюджувати такі коди [2].

Отже, мова творить національні культурні коди у літературі, музиці, мистецтві театру й кіно. У кіно навіть під час перекладу чи дубляжу. На жаль, різні мовні коди звучали в українському кінематографі, адже від часів зародження кіномистецтва була русифікаторська політика кінематографу, і, на жаль, збереглися і звучали за часів незалежності України. Під час аналізування українського кінематографу низка дослідників у своїх розвідках виділять різні мовні коди українського кіно [1, 3].

Зокрема, на основі фільмографії студії імені Олександра Довженка від 1930 до 1991 року було проаналізовано мову фільмів цієї студії [1]. Щоб визначити мову фільму, дослідникам достатньо було подивитися кілька хвилин цього фільму. На основі аналізу було згруповано фільми у три групи, тобто три мовних коди:

– перша – найбільша, це фільми абсолютно російськомовні (такі фільми видно відразу за тематикою, за режисером, за складом акторів) чи основною мовою є російська, а українська може епізодично звучати в окремих репліках чи піснях;

– друга група – це фільми україномовні;

– третя група – українська і російська мови звучать приблизно однаково.

Вражають результати проведеного аналізу мови фільмів кіностудії ім. Довженка за 1930-1991 роки. Всього кількість проаналізованих стрічок склала 378 фільмів. З них російськомовних – 336 (88.89%), україномовних – 22 (5.82%), двомовних – 6 (1.59%). Мову 14 (3.70%) стрічок визначити не вдалося [1]. Варто зазначити, що до групи фільмів українською мовою належить лише фільм «Іван» Олександра Довженка, «Наталка Полтавка» Івана Кавалерідзе та «Сорочинський ярмарок» Миколи Екка тощо[1].

Ґрунтовне дослідження українського кінематографу провів Юрій Шевчук, який у своєму дослідженні «Мова в українському кінематографі» дуже влучно виділяє три мовних коди у кіномистецтві України, які були ще до повномасштабного вторгнення:

– український;

– український у поєднанні з російським;

– суржик замість української мови, тобто макаронічну суміш цих двох мов, оскільки заміна української мови суржиком в кінематографі стала державною політикою [3].

На жаль, позитивні тенденції щодо української мови в кіно почали відбуватися лише у зв'язку із введенням закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який у сфері регулювання демонстрації фільмів запрацював «через два роки з дня набрання чинності», а отже 16 липня 2021 року. Проте, режисери сприйняли його по-різному, виникала низка питань, зокрема, як знімати документальне кіно, питання дубляжу.

Якщо після повномасштабного вторгнення питання використання російської мови в українській кіноіндустрії, очевидно, зрозуміле, то важливо, щоб в сучасному кіномистецтві не виправдовували суржик, оскільки це тавро колоніяльної меншовартости й культурного зубожіння, щоб не оголошували «новою українською», а літературну норму в її діялоговому різновиді – мертвою, штучною, архаїчною [3]. Сучасний кінематограф України мусить активно поширювати в глядацькому середовищі літературну

мову, нею знімати фільми, незалежно про який період ці «фільми говорять».

ЛІТЕРАТУРА

1. Кіностудія імені Довженка як дзеркало русифікаторської політики в СРСР. «Українська правда, Історична правда». 17.07.2013. URL: https://www.istpravda.com.ua/blogs/2013/07/17/130811/view_print/.

2. Царук Діана. Михайло Іллєнко про українське кіно: Головне, щоб знову не було павзи. «Український інтерес». 10.02.2020. URL: https://uain.press/interview/myhajlo-illyenko-pro-ukrayinske-kino-golovne-shhob-znovu-ne-bulo-pavzy-1170317

3. Шевчук Юрій. Мова в сучасному кінематографі України. «Збруч». 26.01.2021. URL: https://zbruc.eu/node/102930.

УДК: 008:791.4

УКРАЇНОМОВНІ ЗМІ ТА КІНЕМАТОГРАФ ЯК ЧИННИКИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

кандидат психологічних наук Олег ЛОЗИНСЬКИЙ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Утвердження української культури в актуальних соціальних умовах зустрічається з новими обставинами і можливостями. Ці обставини пов’язані з активним залученням громадян в інформаційний простір соціальних мереж, масової та популярної культури, кіноіндустрії, реклами, онлайн-освіти і т.п. Ці соціальні інноваційні обставини започатковані у першій половині ХХ сторіччя з винайденням кінематографії, аудіо запису і технологій поширення інформації.

Громадяни у сучасному інформаційному суспільстві перебувають в смисловому середовищі, витвореному радіо-, телетрансляцією, Інтернет-мережами, і навіть попри значні

обмеження, що наклав військовий стан на телевізійне мовлення все ж таки знаходять канали інформації для комунікації та власного інформування. Специфічний медіа-контекст підштовхує враховувати наявну інформаційну реальність, що може відкрити значні можливості для популяризації українського мовлення серед громадян України, а також громадян інших країн.

Ми звернемо увагу на трансляцію україномовного кінематографу, україномовної популярної культури, україномовних політичних експертів - як чинників, що позитивно впливають на набуття «живої» україномовності тих українських громадян центральних та східних областей України, де «нормою» в спілкуванні була російська мова.

1. ***Україномовний кінематограф*** – є найвпливовішим чинником освоєння особистістю мовного середовища, мовленнєвої гнучкості, занурення у «тканину» мовлення в усій її різноманітності. Саме якісні кінофільми усесвітньо відомих кіностудій різноманітних жанрів розкривають глядачеві широкий спектр мовленнєвого досвіду. Тому на даний час кіномистецтво є лідером «м'якого» культурного впливу на особистість, жоден інший вид соціального впливу (як от освіта, книгодрукування, пропаганда, інформновини, чи примус і т.п.) не здатний надати людині більш якісну інформаційну пропозицію. Людина-глядач «занурюється» в сюжет кінотвору, і якщо її «зачепила» інтрига, то надалі її контакт з кінореальністю стає найбільш інтимним, глибоким і емоційно яскравим. Тому важливо щоб якісні кінотвори транслювались в українському дубляжі. Слід зазначити, що рівень вітчизняного кінодубляжу перебуває на дуже високому професійному рівні. Незважаючи на те, що в Україні у ВНЗ не здійснюють навчання за цією спеціалізацією, а існують лише курси кінодубляжу, рівень акторської майстерності вітчизняних озвучувачів іноземних мультфільмів та фільмів для дорослих є часто на рівень вищим, ніж це є у закордонних дублерів. Кожен з нас може самостійно в Інтернет подивитись той самий кінофільм українською та іншими мовами і

пересвідчитись, що саме український дубляж нерідко перевершує не лише російські версії, але й нерідко перевершує артистизм акторів в оригіналі кінотвору. Успішних прикладів є достатньо, наведемо один з них – чудовий дубляж українською мультфільму «Коко», створеного у 2017 р. на кіностудії «Walt Disney Pictures Pixar Animation Studios». Подаємо Інтернет посилання української та російської версії цього твору [1]. Важливо, щоб така позитивна тенденція збереглася і в майбутньому.

2. Дещо менш оптимістичним є мовленнєвий ряд так званих політичних, військових експертів у соціальних мережах, які в минулому, і сьогодні під час військових подій переважно послуговуються російською мовою. Не називаючи їх поіменно, все ж доводиться констатувати, що російськомовність в експертному середовищі ще зберігається. Часто розмову з експертами здійснюють ведучі-репортери українською мовою, задають їм запитання українською без перекладу, але відповідають експерти російською.

Тішить факт, що російськомовні експерти (росіяни, азербайджанці, білоруси, поляки чи представники інших країн) часто розуміють українську мову, не потребуючи перекладу. Деякі в минулому російськомовні експерти намагаються переходити на українську і публічно спілкуються уже тривалий час українською. Прикладом є колишній депутат Держдуми Ілля Пономарьов, який доволі успішно оволодів українською мовою, говорить майже без акценту і нерідко веде українською ютуб-репортажі [2].

Висновок. Героїчна військова відсіч російським окупантам-мародерам здійснила нечувану досі рекламу Україні. У багатьох країнах громадяни та політичні кола уже розуміють знакові українські слова та фрази – «Слава Україні !», «Героям слава !» За останній рік нарешті сформувалось у світової громадськості доволі чітке розуміння, що Україна – не Росія. Таке ж розуміння міцнішатиме також і в українців, які досі розмовляли російською, а українська мова сьогодні остаточно ідентифікується з мовою Свободи, Гідності, Культури та Європейського майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Коко». Український дубляж: https://uakino.club/cartoon/5738-koko.html; Російський дубляж: https://kinostar.me/380-tajna-koko-2017.html

2. Партизанам у Росії дуже потрібна зброя – Ілля Пономарьов. https://www.youtube.com/watch?v=JLFG_GbYbps

3. Лозинський О., Кожушко-Лозинська І.. Кінематограф як об'єкт психологічного дослідження. https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/2d8b12a0-e375-4a9f-ae7b-079202d4d236/content

УДК 811.111

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

кандидат економічних наук, доцент Ольга МАРТИН
Львівський державноий університет безпеки життєдіяльності

Українська мова, як і будь-яка мова, є складною динамічною системою, яка розвивається, адаптується до ринкових умов за допомогою використання нових економічних термінів. В сучасній українській мові нові економічні терміни – це велика кількість запозичень – англізмів та американізмів. Загалом іншомовні слова в українській мові становлять близько десяти відсотків. Переважна кількість новітніх запозичень – англізми (70-80%) [5, с. 121].

Процес використання англомовних запозичень як один зі способів розвитку мови і розширення її лексичного запасу характерний для всіх сьогоднішніх мов світу. Англомовні запозичення пов'язані не тільки з економічною, фінансово-комерційною і підприємницькою діяльністю, вони використовуються

у виробничо-технічній і науково-технічній галузях, побуті, шоу-бізнесі, спортивній галузі тощо.

Причини використання англомовних запозичень в сучасній українській мові такі: міжнародний статус англійської мови як мови міжнародного наукового спілкування, економічні та наукові досягнення англомовних держав, зростання динаміки політичної та соціально-економічної взаємодії українського народу з народами світу, соціально-психологічний аспект: надання переваги іншомовним словам як "модним", більш престижним, більш компактним [1, с. 28], розвиток економічних, культурних і політичних зв'язків, кількісне та якісне ускладнення різних сфер мовної комунікації, наслідування моди [5, с. 119], поширення впливу інформаційних технологій, збільшення інформаційних потоків та розвиток глобальної мережі Інтернет, загальні глобалізаційні та інтеграційні процеси, розширення міждержавних та міжнародних відносин, розвиток світового ринку.

Вагомими причинами поширення англомовних економічних запозичень є такі:

1) Інтернаціональний характер термінів (аваль, авізо, трансферт).

2) Тенденція до лаконізму (тендери – міжнародні торги; девальвація – зниження курсу; гудвіл – нематеріальні активи).

3) Однозначність запозиченого терміна (менеджмент замість управління, яке може мати декілька значень).

4) Престижність слів-запозичень, які здаються сучаснішими, ніж їхні українські відповідники (провайдер – постачальник; дистриб'ютор – посередник; трейдер або мерчандайзер – гуртовик; маркетолог – товарознавець) [3, с. 14].

5) Створення міжнародної, в тому числі, й економічної термінології.

Англомовні економічні запозичення, що сьогодні використовуються в українській мові, можна поділити на дві групи.

До першої належать давно запозичені слова, які використовуються і є зрозумілими. До них відносять такі: бюджет, аванс, кредит, дефіцит, актив, маркетолог, менеджер, банк, фірма, фінанси, бартер, сервіс, реклама. Ці слова, адаптуючись до норм української мови, стали частиною загальновживаної української лексики.

Друга група – це слова, запозичені зовсім недавно. Такими є терміни: аутсорсинг, промоція, інжиніринг, кліринг, дефолт, дисконт, логістична компанія, дистриб'ютор, санація, джокер, дилер, консигнатор, комівояжер, трейдер, дисконт, лізинг, трансферт, прайс, індосамент, мерчандайзер тощо. Більшість цих термінів досить складні у вимові, потребують додаткових тлумачень. Процес запозичення з англійської мови цих слів характеризується високою інтенсивністю, глобалізацією і динамізмом, кількість цих запозичень нині зростає дуже швидко.

Висока інтенсивність використання англомовних запозичень у сучасній економічній термінології не стільки збагачує українську мову, скільки шкодить розвитку мови, порушує її унікальність і мовні норми, оскільки українські економічні терміни просто замінюються подібними значеннями і не сприяють заповненню понятійних прогалин у мові. На наш погляд, важливими причинами інтенсивності цього процесу є, по-перше, їх використання в засобах масової інформації, які мають реальний вплив на широкий загал, а по-друге, використання різних способів перекладу економічних термінів, зокрема:

1) транслітерування, найпоширеніший спосіб, коли літери іншомовного слова передаються за допомогою літер алфавіту мови перекладу; наприклад, бренд (brand), грант (grand), овердрафт (overdraft);

2) пряме запозичення з метою економії мовних засобів; наприклад, офшор (територія, що забезпечує пільговий фінансовий режим із закордонними партнерами), бренд (відома торгова марка певного товару);

3) пряме запозичення з використанням вітчизняних термінів; наприклад, PR-відділ (відділ, працівники якого відповідають за зв'язки компанії із зовнішнім середовищем), HR-відділ (відділ, працівники якого відповідають за розвиток персоналу та підвищення рівня ефективності його роботи);

4) калькування, тобто заміна складових частин їх лексичними відповідниками в українській мові, наприклад: маркетинговий аналіз (marketing analysis), демпінгові ціни (dumping prices) [2, с. 243].

Використання англомовних економічних запозичень в українській мові, звичайно, розширює термінологічний апарат, сприяє міжнародній уніфікації економічних термінів, проте при запровадженні цих запозичень необхідно, в першу чергу, знайти в українській мові відповідні терміни, які б правильно відобразили зміст нового запозичення, або ж утворити синонім із національного мовного ресурсу і такий термін використовувати як нормативний. Уживати англомовні економічні запозичення варто лише тоді, коли жоден із варіантів не підходить. Разом із тим, «добір іншомовного терміна (слова) щоразу повинен бути регульований конкретною ситуацією мовлення, добрим знанням його значення та чіткими критеріями доречності його застосування» [4, с. 47].

Отже, соціально-політичні процеси, що відбуваються в Україні, реформування економічної сфери нині тісно пов'язані із поповненням економічної термінології англомовними запозиченнями, що відображає сучасний етап розвитку мови, культурні та соціальні процеси в розвитку суспільства. Проте цей процес запозичення англомовних економічних термінів потребує контролю та регулювання, оскільки ринкова стихійність процесу цих запозичень, попри збагачення мови, спричинює реальне її нівелювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудима Г.Б., Слодиницька Ю.Р. Англомовні запозичення в сучасній українській мові. *Молодий вчений.* 2021. № 6(1). С. 26-29.

2. Дуднік Г. Англомовні запозичення в українській фінансово-економічній термінології та особливості їх перекладу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Лінгвістика.* 2013. Вип. 20. С. 241-244.

3. Дьолог О.С. Англомовні запозичення в сучасній українській економічній термінології. *Закарпатські філологічні студії.* 2019. Вип. 8(1). С. 12-17.

4. Ковальчук Ю.П. Специфіка запозичення англомовних термінів як засобу підвищення якості навчального процесу фахівців економічного напряму. *Інноваційна педагогіка.* 2019. Вип. 12(1). С. 45-48.

5. Опанасенко В. Значення і адаптація англомовних запозичень в українській мові. *Лінгвістика.* 2022. № 1. С. 119-127.

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АЛЮЗІЙ В АНГЛОМОВНИХ СЛОГАНАХ У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧГОМУ АСПЕКТІ

Тетяна ПУНДИК, Станіслав КОВАЛЬ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Явище алюзії завжди було об’єктом дослідження в таких напрямках як стилістика, риторика, літературознавство, перекладознавство тощо.

Алюзія – стилістичний прийом, в якому за допомогою відомих виразів звертають увагу на відомі соціокультурні, побутові чи політичні факти. [2]

Застосування алюзивних засобів у рекламних текстах привертає увагу потенційних реципієнтів, сприяє встановленню контакту з ними. Тому лінгвісти активно використовують алюзії у рекламних слоганах через стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Це дозволяє чітко передати зміст та задум авторів, оскільки алюзії позначають об’єкти, явища і реалії,

надають їм характеристики, виражають різноманітні культурологічні значення.

Досліджували алюзивні засоби такі мовознавці та лінгвісти: А. Б. Кам'янець, Л. В. Грек, О. М. Копильна, Т. Є. Некряч, Ю. В. Караулова, Р. Леппігальм тощо.

Щоб ефективно передати алюзивні засоби варто звернути увагу на соціокультурні особливості та уміння правильно підібрати вид перекладу. Важливо не порушити міжкультурних цінностей так як це являється елементом комунікації між носіями культури. Якщо в рекламному слогані присутні специфічні алюзивні засоби, то перекладачеві слід на це звернути особливу увагу, щоб не викликати непорозуміння.

Одним зі способів перекладу алюзій є дослівний переклад: *"Paradise has an address" – «Рай має адресу»* (рекламний слоган готелю в Маямі - Continuun II). Такий вид перекладу слід застосовувати якщо у рекламному слогані немає соціокультурних специфічних алюзивних засобів. [3]

Ще одним прикладом дослівного перекладу є слоган компанія з виробництва побутової хімії: *"All you need is Dove" – «Все що вам потрібно – Dove»*. Проаналізуємо цей приклад.У цьому випадку відбувається посилання на фразу Дж. Ленона *"All you need is Love"– «Все що вам потрібно – кохання»!* Таким чином, це підсвідомо впливає на покупців, тобто *"Dove"* прирівнюють до *"love" – «любові, що є найважливішим в житті людини».* Тут переклад не порушує ні змісту, ні задуму автора. Водночас слоган є зрозумілим для іншомовних читачів. Лексему *"dove"* доцільно залишити без перекладу, оскільки це власна назва.

Проаналізуємо вживання алюзії на прикладі рекламного слогану іспанської компанії, що надає консультаційні послуги *Accenture*: *"There comes a time when execution is more important than theory. Go on. Be a Tiger" – «Настає час, коли практика важливіша ніж теорія. Продовжуй! Будь тигром!* Алюзія *tiger - тигр* символізує силу та впевненість, здатність впоратися з усіма

невдачами. Однак, в цьому алюзивному засобі приховане зовсім інше значення. Тут основний задум автора – звернути увагу на відомого гравця з гольфу *Тайгера Вуду (Tiger Wood).* Тобто, якщо ви хочете бути досконалими та успішними, вам слід брати приклад з Тайгера Вуда. Такий переклад є доцільним, оскільки основна мета алюзії – прихований задум автора. Однак, вважаємо, що такий переклад є адекватним лише для мови оригіналу, а для іншомовних читачів – незрозумілим. Тому цей слоган варто було передати шляхом підбору відповідника в мові оригіналу або шляхом пояснення. [4]

Отже, при перекладі алюзивних засобів на мову оригіналу, перед перекладачем постає досить багато специфічних проблем. По-перше, це знайти та визначити алюзювний засіб. Щоб розпізнати алюзію в рекламному тексті, слід бути добре обізнаним в соціокультурних питаннях. По-друге, дослідити її прихований контекст. По- третє, вдало підібрати прийом перекладу.

Проаналізувавши специфіку перекладу алюзій з англійської на українську мову, ми дійшли висновку, що найчастіше вдаються до буквального перекладу в мові оригіналу. На нашу думку, такий вид перекладу є найадекватнішим.

ЛІТЕРАТУРА

1 .Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення,словотворення та слововживання / За ред. С. Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с. (Бібліотека державної мови).

2. Городецька І. В. Рекламний заголовок та стилістичні засоби в ньому. Нова Філологія: збірник наукових праць. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. № 62. С. 144–148

3. Cuddon, J. A. The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory. London:Penguin Books Ltd. 2013.

4. Expressive means of speech in advertising. Language advertising media Kulchitskaya Anastasia. [Електронний ресурс]: URL: https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-2/45

УДК 811.161.2:34(=111)

МОВНІ ВИКЛИКИ: ЗАКОНОДАВЧЕ ТЛО АНГЛІЇЗАЦІЇ

доктор філологічних наук, професор Ірина ФАРІОН
Національний університет «Львівська політехніка»

Проблема функціювання чужої мови в національній державі, зокрема англійської, – це синтез етнопсихологічної та суспільно-політичної проблематики. За предмет аналізу маємо законодавче поле України, що сприяє навальним освітньо-науковим процесам заміни державної української мови англійською. Натомість жодної підтримки в науково-освітній царині для державної української мови не спостерігаємо, через що українська мова перестає бути основним інструментом творення наукового стилю, а отже, операційною системою думання нації. Таким способом питомий науковий потенціал нації переривають у час її найбільших потреб і можливостей.

1. Події Майдану 2014 року, а відтак широкомасштабного вторгнення Московії 24 лютого 2022 року в Україну мимоволі запустили процеси некерованої, а відтак системно запроваджуваної *англіїзації.* Міністр освіти і науки С. Квіт Наказом N1392 від 25 листопада 2014 року скасував обов'язковість української мови та історії України у вишах, що була визначена наказом № 642 «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» від 9 липня 2009 року. Проте про англійську мову міністр не забув: «*Створити умови для вивчення англійської мови, як мови міжнародного академічного спілкування, задля досягнення випускниками ВНЗ рівня В2 відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти*» (7).

Відтак вийшов наказ «Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам» (від 14.01.2016) з особливими перевагами для англійської мови. Зокрема,

вчене звання професора і доцента присвоюють працівникам закладів вищої освіти та працівникам наукових установ, які серед низки інших вимог «*мають сертифікат відповідно до Загальноєвропейської рекомендації з мовної освіти (на рівні не нижче В2) з мов країн Європейського Союзу, або кваліфікаційні документи (диплом про вищу освіту, науковий ступінь), пов'язані з використанням іноземної мови, або не менш як 10 праць, які опубліковані англійською мовою у виданнях, включених до наукометричних баз «Scopus» або «Web of Science» та які мають ISSN-номер, підтверджений на вебсайті Міжнародного центру реєстрації періодичних видань (крім осіб з інвалідністю I групи)* (6).

Крім того, відповідно до зазначеного вище наказу С. Квіта, почалося масове скорочення годин викладання предмета *українська мова (за професійним спрямуванням)* у вишах разом із закриттям відповідних катедр, а також з наказу міністра освіти Л. Гриневич (№ 949 від 9 липня 2019 р.) вилучено українську літературу із ЗНО для абсолютної більшости вступних спеціальностей.

2. Водночас в Україні ухвалюють протекціоністські базові й профільні закони, що не розв’язують питання утверджавлення статусу української мови, а натомість розширюють функції англійської мови: «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (25.04.2019) і закон «Про освіту» (09.08.2019) (2; 3).

У ст. 21 («Державна мова у сфері освіти») мовного закону і ст. 7 («Мова освіти») освітнього закону виписано тотожні формулювання: «*держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти*» (ст. 21, п. 4; ст. 7, п. 3), а також «*у закладах освіти відповідно до освітньої програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу*» (ст. 21, п. 5; ст. 7, п. 4).

Ще далі в просуванні англійської мови йдеться у ст. 22 мовного закону («Державна мова у сфері науки»), де наукові видання можна публікувати державною мовою, англійською мовою та / або мовами Європейського Союзу (п. 2), захищати дисертації державною мовою або англійською (п. 3, 4) – себто в науці український закон пропонує українсько-англійську двомовність, що не працюватиме на зміцнення українськомовного наукового дискурсу. Від 2016 року в Законі України «Про державну службу» (ст. 20, п. 2.1.) поряд із державною мовою для посад категорії А державних службовців обов'язковим є «*володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи*», що цілком вмотивовано і доречно (1).

Проте саме дисбаланс між державною українською мовою та засиллям як не московської, то англійської викликає обґрунтовану тривогу про самостійність нашої української перспективи й місце України на світовій політичній шахівниці.

3. Влада на чолі з президентом Володимиром Зеленським виступила з особливою новацією законодавчого посилення статусу англійської мови в України. На урядовій нараді 27 травня 2022 року голова уряду Д. Шмигаль доручив вивчити можливість використання в Україні досвіду «*офіційної багатомовності*», що насправді є просуванням ідеї особливих переваг саме для англійської мови (4).

Кабінет міністрів розробив законопроєкт про встановлення **особливого статусу англійської мови в Україні як мови міжнародного спілкування.** Про це повідомив перший заступник міністра культури та інформаційної політики України Р. Карандєєв, наголосивши, що Україна за світовим рейтингом посідає лише 40 позицію зі 112-х країн світу за рівнем володіння громадян англійською мовою і вмотивував потребу підвищення статусу англійської мови в Україні прогнозованим вступом України до Європейської унії, з якої англомовна країна Велика Британія вмотивовано вийшла: «*Трансформація статусу англійської мови має розв'язати цю проблему. Це стратегічний курс України до членства в ЄС. У проекті закону передбачається врегулювання*

використання англійської мови ***в окремих публічних сферах суспільного життя****. У першу чергу,* ***це стосується міжнародних комунікацій***» (5).

Отже, теперішня тенденція *англіїзації* на рівні законодавчого врегулювання не має під собою жодних підстав, позаяк потреба вивчати англійську мову як засобу міжнародного спілкування – аксіоматична, і сповна відображена в наших законах**.** *Поширення англійської мови аж ніяк не має звузити сферу застосування української мови у власній державі і не тільки тому, що українській мові більше ніде розвиватися. Сила мови – це насправді сила нації, що гарантує суспільству безпеку і процвітання. Жодною іншою мовою, крім української, України як національної держави не збудуємо. Це довела історія.*

Водночас належне знання англійської забезпечить нам спілкування зі світом, а не між собою. Саме переломові історичні події є найвищою пробою нації, щоб захистити та утвердити питомі цінності і набути чужого досвіду не коштом нехтування та применшення свого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про державну службу». Доступ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19 (дата звернення 15.04.2020).

2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (№ 5670-д), 2019. Доступ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення 23.04.2020).

3. Закон України «Про освіту». Доступ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення 20.04.2019).

4. Кабмін вивчає можливість застосування в Україні досвіду «офіційної багатомовності». Доступ: https://espreso.tv/kabmin-vivchae-mozhlivist-zastosuvannya-v-ukraini-dosvidu-ofitsiynoi-bagatomovnosti-nardep-knyazhitskiy (дата звернення 23.10.2022).

5. Лещенко Леся. В Україні хочуть надати особливого статусу англійській мові і зробити обов'язковою в деяких сферах. Доступ: https://www.unian.ua/society/u-kabmini-rozrobili-zakonoproekt-pro-vstanovlennya-osoblivogo-statusu-angliyskoji-movi-v-ukrajini-novini-ukrajini-11938539.html (дата звернення 12.08.2022).

6. Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам. Доступ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16/paran69 (дата звернення 11.01.2020).

7. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін. Доступ: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/46343/

СЕКЦІЯ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

УДК 378.013

ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА ТА ЇЇ РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ

Оксана ДУБОВИК
УДУ імені М. Драгоманова

У сучасному світі в умовах економічної й політичної інтеграції, інформаційного та культурного обміну особливої актуальності набувають проблеми толерантного співіснування й взаємодії з різними етнічними й національними групами, тобто пріоритетного значення набувають проблеми полікультурної освіти.

Кожен народ входить в історію людства зі своєю національною ідеєю, але мононаціональні країни є рідкісним винятком, як й не просто знайти мононаціональні регіони в межах однієї держави, тому основою взаємодії народів і націй стає єдність і різноманітність культур – мешкаючи у певному середовищі, людина належить одночасно до різних культур (М. Гольберг, Е. Семенюк).

Полікультурна освіта акцентує на важливості врахування етнічних і національних особливостей у навчальному процесі. Префікс "*полі-*" в слові "полікультурний" походить від грецького "*polýs*" та вказує на численність, всебічність і різноманітний склад. У науковій літературі зустрічаються також терміни – багатокультурна освіта (Н. Тарроу, В. Міттер та ін.) та мультикультурна освіта (З. Шнекендорф). Ці терміни є перекладами англійського слова "*multicultural*" (від латинського "*multum*", що означає "*багато*").

Взагалі, полікультурна освіта розглядається різними вченими по-різному. Одні виходять з того, що полікультурна освіта акцентує

увагу на взаємозв'язку культур, одна з яких є, як правило, домінуючою (А. Джуринський). Полікультурна освіта спрямована на засвоєння культурно-освітніх цінностей, на взаємодію різноманітних культур у плюралістичному культурному середовищі, на адаптацію до інших культурних цінностей.

Інші розглядають полікультурну освіту як міжособистісні відносини, тобто як мережу освітніх процесів, які характеризуються співіснуванням представників різних культурних поколінь і середовищ (В. Міттер). Водночас полікультурна освіта – це процес, що спричиняє великий вплив на індивідуальний розвиток особистості, тобто це процес, викликаний міжособистісним співіснуванням двох або декількох культур (К. Леві-Стросс).

Серед західних вчених поширений також термін "крос-культурна освіта" (*cross-cultural education*), тобто освіта, яка розширює можливості й рамки освітньої політики від групи меншин до усієї спільноти в цілому, оскільки базується на знаннях і переконаннях (традиції, мови, цінності, моральні норми) різних культур, які складають суспільство, виходячи на рівень взаємодії та обміну між цими культурами.

Серед численних теорій та концепцій полікультурної освіти цікавою видається концепція Дж. Бенкса, яка ґрунтується на розумінні культури і ролі, яку етнічна належність відіграє в американському суспільстві. Культура, на його думку, це універсальна основа, що охоплює всіх американців, незалежно від їх походження. У той же час кожна культура вміщує значну кількість елементів, які не стали універсальними і належать тільки певній етнічній групі. Тобто соціокультурне середовище для більшості американців є бікультурним, вважає вчений [1, с. 84].

Як зазначають Н. Тарроу та М. А. Хепберн, реалії полікультурного суспільства зустрічаються з підходами, які базуються на трьох ідеологіях: асиміляції (представники однієї етнічної групи втрачають свою культуру і засвоюють культуру іншої етнічної групи, з якою вони тісно контактують; у чистому вигляді –

це монокультурне суспільство, яке не визнає плюралізму культур); акомодації (процес взаємодії культур, під час якої відбуваються зміни, засвоєння нових культурних елементів, передбачається введення компенсаційних програм, проводяться етнічні дослідження, розповсюджуються програми вивчення мови та культури меншин, популярною стає двомовна освіта); інтеркультурації (вільна взаємодія та взаємозбагачення різних культур, усвідомлення їх взаємності та взаємозалежності).

Серед основних підходів полікультурного спрямування виділяють два напрями – "Полікультурне суспільство: розширення основ", "Полікультурне суспільство: заперечення західних основ". Прихильники першого напряму Дж. Бенкс, Є. Боткін, Р. Хенві та багато інших учених, педагогів, культурологів закликають до оновлення змісту навчальних програм згідно тенденцій полікультурної та крос-культурної освіти – введення навчальних курсів, що вмістять знання про різні культури з урахуванням їх загальнолюдських і специфічних рис, розвивають навички критичного аналізу й розуміння характеру та наслідків глобальних загальносвітових подій.

Прихильники другого радикального напряму (М. К. Ейсант, К. Слітер, П. Грей та ін.) впевнені, що навчальні програми повинні більше відображати думки представників етнічних груп і закликають, щоб західна філософія, історія, література поступилися своїм центральним місцем у гуманітарній освіті та науці. На думку цих вчених, історію та літературу слід переосмислити та переписати з того погляду, що неєвропейські меншини весь час були жертвами інтелектуального та освітнього пригнічення. Цей радикальний підхід поки що не знайшов значного поширення у практиці роботи американських закладів вищої освіти.

Особливо сприятливі умови для полікультурної освіти створює оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією. Вивчення культури засобами мови – ідея не нова, про це говорили Е. Бартміньський, А. Брюкнер, В. Іванов, В. Топоров та ін. Мова й

культура взаємозв'язані в комунікативних процесах, в онтогенезі (формування мовленнєвих здібностей людини), в філогенезі (формування суспільної особистості) (В. Маслова). Змінюється дійсність, культурно-національні стереотипи, змінюється й мова. Мова – це складова частина культури, основний засіб засвоєння культури, самобутня система, яка накладає відбиток на свідомість її носіїв та формує їх картину світу.

Шляхи й засоби організації полікультурної освіти у кожній країні світу мають свої особливості. У США полікультурне навчання пов'язане з проблемами створення єдиного громадянського суспільства, формування американської нації та забезпечення культурно-освітніх інтересів і потреб малих етнічних груп. Постійно розробляється і впроваджується безліч програм і курсів, спрямованих на вивчення різних регіонів нашої планети, закордонної політики та міжнаціональних відносин, у школах популярними стають освіта в дусі миру та освіта в дусі світової культури.

Сьогодні значно зросла популярність двомовного викладання окремих предметів у країнах Європи. Використання іноземної мови для вивчення таких шкільних предметів, як географія, історія, рідше хімія та біологія, успішно поширюється в Німеччині, Польщі, Румунії, Латвії. Для кожної з національних мов країн-членів Європейського союзу створюється новий тип міжнародних шкіл – європейські, де кожен учень навчається рідною мовою і контактує з дітьми та вчителями різних національностей. Ці школи покликані створити позитивну психологічну атмосферу для кращої адаптації до життя у багатомовному середовищі.

Проблеми полікультурної освіти цікавлять й педагогічну громадськість Японії – одну з небагатьох великих країн світу, яка є гомогенною у етнічному відношенні. Але така гомогенність не є абсолютною – на острові Хоккайдо мешкають понад 20 тисяч айнів, у всіх великих містах країни існують так звані "китайські квартали", в країні працюють або навчаються мешканці із різних куточків Азії, Європи, Америки. Педагоги Японії розглядають перебування

іноземців у школі як важливий мотиваційний поштовх до вивчення інших культур і мов, як цікавий досвід спілкування з представниками інших етнічних груп.

Сьогодні завдяки глобалізаційним процесам практично неможливо залишатися поза спілкуванням з іншими культурами, національностями. Саме тому актуалізуються питання полікультурної освіти як можливості пізнання й сприйняття іншої культури, а також аналізу власної культури.

ДОДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ КУРСАНТАМИ - ШЛЯХ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ МОВИ ЯК НАЦІОЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ЧИННИКА

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Наталія ЛОГВІНЕНКО
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Сьогодні незаперечною є теза про те, що мова відіграє вирішальну роль у творенні націй, які у свою чергу розвиваються з розвитком національних культур. М. Грушевський у свій час зауважував, що немає старих універсальних культурних мов, кожен народ «розвиває своєю рідною мовою культурну працю; весь культурний запас зберігається рідною мовою; культурна мова стає питанням життя і смерті, «бути чи не бути» національного існування. Від вирішення цього завдання залежить, чи перейде даний народ до культурних націй, чи залишиться на становищі нижчих…». Про це свідчить і світовий суспільно-історичний досвід.

Проблема української мови як знаряддя національного поступу, як носія культурних надбань нації була у колі наукових зацікавлень, теоретичного осмислення і практичного мовотворення талановитих словесників, письменників, діячів культури,

сподвижників української ідеї (Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш, М. Драгоманов, Б. Грінченко, М. Грушевський, Леся Українка, І Франко, М. Коцюбинський та ін.). Від кінця XIX до початку XX століття їхня титанічна праця залишила знаковий слід в історії розвитку української літературної мови як самобутньої, самодостатньої мови українського народу, її значення для сучасного розвитку української нації.

Безцінними для нас є праці видатних учених того часу, у яких гостро ставилися питання про правописне унормування української мови, оскільки у процесі викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» у військовому виші виникала потреба наголошувати на змінах у новому Правописі, який набрав чинності з 2019 року. Обговорення нововведень, повернень українських форм, які були змінені або вилучені через політичні погляди, викликало незадоволення без явних на те причин у слухачів – вчорашніх випускників. І тоді виникла ідея провести круглий стіл *«Український правопис : історія в персоналіях»* з метою досконалого вивчення правописних норм через долі тих, хто упродовж століть працював над такими граматичними нормами письма, які б відповідали природі української мови.

Алгоритм пошукових дій спонукав здійснити відбір критичних праць про історію правописного унормування української мови, їх аналіз з подальшим обговоренням.

У багатьох наукових розвідках курсанти знаходили свідчення про те, що створений найкращими фахівцями Український правопис 1928 року був знищений, його творців засудили, а їхні праці заборонили як такі, що *«не відповідають русифікаційній політиці влади, одначе для вільного українського слова вони й надалі лишаються найвищим авторитетом у справі норм української літературної мови».* Так писав про книжку Олекси Синявського «Норми української літературної мови»(1941) та академічний Російсько-український словник (1924-33) Юрій Шевельов, який входив до складу Української національної комісії з питань

правопису, що була заснована ще в 1994 році. Ці роботи він визнавав за найвищий авторитет у справах української фонетики, граматики і лексики. Живучи в еміграції, Ю. Шевельов визнавав правопис 1928 року. Він писав: *«Прийнятий тепер правопис 1928 р., хоч він і заборонений більшовиками на Україні, освячений національною традицією і має справді всеукраїнський характер»* [2, с.301].

Обговорюючи статтю А. Климчука «Правопис у кокошнику або УРСРська мова», курсанти наголошували, що єдиного правопису української мови довго не існувало за умов відсутності української держави. Лише 1929 року світ побачив «скрипниківський» («харківський») правопис – Перший соборний академічний український правопис, що за словами «*надхненника» (*від слова *«надихати»)* *українізації,* Наркома освіти М. Скрипника, був визнаний *«фактом величезної культурної ваги».* На жаль, 1933 року «Кремль остаточно розчавив автономістські випади українських комуністів, а з ними і «націоналістичний» правопис. За кілька місяців українську зґвалтували так, що Леся Українка, яка померла за якихось 20 років до цього, навряд чи зрозуміла би її»[1] .

У становленні українського правопису брали участь науковці й культурні діячі і східних, і західних українських земель: П. Житецький, С. Смаль-Стоцький, В. Сімович, Б. Грінченко, І. Огієнко, А. Кримський, Є. Тимченко, М. Скрипник, П. Куліш, В. Ганцов, О. Курило, О. Синявський, М. Сулима, О. Пономарів, І. Ющук та ін. Їхня подвижницька праця, яка стала предметом досліджень молодих науковців ВІТІ, переконувала, що «за мовну Конституцію упродовж усього XIX і XX століть заплачено найвищу ціну: людське життя й понівечені долі». На цьому наголошували учасники круглого столу, усвідомлюючи, що радянська система, знищивши всіх мовознавців-укладачів українського правопису 1929 року, встановлює контроль над структурою української мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні й орфоепічні правила; а натомість пропагує інші, ближчі до російських або й живцем перенесені з російської мови. За А. Кримським, у

мовознавстві «безшабашно гарцюють усякі мовокалічники та мовозасмітники».

Відтак презентуючи свої напрацювання з проблеми «людиноцентричності в українській правописній проблематиці», за І. Фаріон, курсанти робили висновок: «<…> боротьба за мовну норму отримала ціну само́го людського життя, що є найпереконливішим доказом націєтвірної та державотвірної ролі унормованої літературної мови самодостатньої нації<…>» [3].

Наступним кроком у дослідженні історії українського правопису має стати порівняльний аналіз правописних норм *Найголовніших правил українського правопису (1921р.*) і нової редакції *Правопису української мови (2019 р.),* щоб переконатися у прагненні сучасних учених «повернути мову до питомих національних джерел».

ЛІТЕРАТУРА

1. Климчук А. Правопис у кокошнику або УРСРська мова /Андрій Климчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uchoose.info/pravopys-u-kokoshnyku-abo-ursrska-mova/

2. Одарченко П. Про культуру української мови. Збірник статей / Петро Одарченко. – К. : Смолоскип, 1997. 320 с.

3. Фаріон І. Мовна норма: пошук істини (навчальне видання): [посібник]. /Ірина Фаріон. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2017. 256 с.

УДК 323.269

МОВНА СКЛАДОВА НОВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В НАВЧАННІ

доктор технічних наук, доцент Анатолій НЕСТЕР
Хмельницький національний університет

Державна мовна політика України у сфері освіти проводилася відповідно до застарілих норм Закону України «Про освіту», ухваленого 23 травня 1991 року. З липня 2012 р з порушенням Конституції України та Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» було ухвалено Закон України «Про засади державної мовної політики», відомий як закон Ка-Ка за прізвищами нібито його авторів Ківалова й Колесніченка. Відповідно до цього, по суті, антиконституційного акту ст. 7 Закону «Про освіту» 1991 року було сформульовано так: «Мова освіти визначається ст. 20 Закону України «Про засади державної мовної політики». Запроваджена за президентства Януковича антиукраїнська модель мовного регулювання в системі освіти була скасована новим Законом України № 2145-VIII «Про освіту», який був ухвалений Верховною Радою 5 вересня 2017 року та набрав чинності 27 вересня 2017-го після підписання його президентом України [1].

Новий освітній закон має на меті забезпечити відмову від негативних елементів радянських та пострадянських практик побудови освіти в Україні, ліквідувати руйнівні наслідки шкідницької діяльності Дмитра Табачника, міністра освіти України часів режиму Януковича, і сприяти подоланню згубних результатів русифікації освіти в Україні.

Закон запроваджує прогресивні принципи формування сучасної національної освітньої системи, існування та належне функціонування якої неможливі без утвердження в навчальному процесі української мови.

Відповідно до приписів Конституції України ст. 7 Закону «Про освіту» встановила, що мовою освіти в навчальних закладах всіх рівнів на всій території України є державна мова і що держава

гарантує кожному громадянину України право на здобуття освіти державною мовою. Разом із тим у цій статті передбачено, що особам, які належать до національних меншин, гарантується право на навчання в комунальних закладах для здобуття дошкільної та початкової освіти поряд із державною мовою мовою відповідної національної меншини, а особам, які належать до корінних народів України, — право на навчання в комунальних закладах дошкільної та загальної середньої освіти поряд із державною мовою мовою відповідного корінного народу [1].

Але чи все зроблено українською державою для вивчення мов національних меншин. На жаль не можна цього стверджувати. А що з російською мовою, чи стала вона мовою тільки національної меншини. На жаль, ні. Наряду з впровадженням української мови в навчальних закладах російська мова через русифікацію протягом десятиліть діє достатньо широко по всій території України, особливо на її східних теренах.

Що ж потрібно робити для розвитку української мови та витіснення з нашого вжитку російської? Тут важлива роль держави для законодавчого забезпечення процесів українізації. Разом з тим повинна бути підвищена роль вчителя у сучасній школі. Проблема професійної підготовки вчителя є однією з основних у розв'язанні комплексу проблем інформатизації освіти. Перед системою вищої професійної освіти нині головними завданнями є готувати фахівців високого гатунку, творчих особистостей, які б відповідали інтересам і запитам учнів і водночас потребам суспільства. А це можливо лише за умови кардинального перегляду змісту педагогічної освіти, розробки принципово нової її моделі. Молодий учитель має прийти в школу з глибокими знаннями останніх досягнень вітчизняної й зарубіжної науки і техніки. Він повинен бути знавцем сучасних педагогічних технологій, здатним самостійно здобувати та поглиблювати знання, вміння й навички, одержані під час навчання у вищих навчальних закладах. Тому першочерговим завданням вищої педагогічної школи має стати впровадження в практику навчально-

виховного процесу саме форм і методів активного навчання студентів, а також опора на самостійну діяльність студентів, їхнє самовизначення та прагнення здобути та закріпити необхідні знання, вміння й навички.

Культурний та інформаційний простори України до війни з Російською Федерацією окуповані виданнями, телерадіоканалами та шоу-бізнесом іноземних держав. За підсумком всеукраїнського перепису населення 2001 року, 67% громадян України визнали своєю рідною мовою українську, але вся система засобів масової інформації, культурних і розважальних установ, книговидання збудована так, ніби 67% і більше населення України становлять російськомовні [1].

Бібліотеки наших вищих навчальних закладів і на сьогодні переповнені російськомовною літературою, в тому числі технічною, яка використовується для навчання хоча і з деякими обмеженнями. За період незалежності держава нічого не зробила для видання, перевидання сучасної технічної літератури державною українською мовою. Окремі вищі навчальні заклади та українські журнали вимагають використання підручників в списках використаної літератури українських аналогів, виданих не пізніше 10-15 років тому. Де ж їх взяти, якщо держава не сприяла появі такої літератури-не виділялись кошти вищим навчальним закладам для друкування книжок, посібників. Часто викладачі змушені шукати різні шляхи видачі літератури за свої кошти, спонсорську оплату (не завжди правомірну). Та й якість виданої літератури бажає бути кращою, що свідчить про зниження професійності учасників видавничого процесу. Перелік наших журналів, які мають статус Scopus та web of science досить невеликий і кожен з них вимагає плати за публікацію наукових статей, яку мають внести автори з своїх особистих заощаджень і плата ця достатньо велика, досягає значень, що перевищує заробітну платню викладача. Яка ж тут роль держави та конкретного вищого навчального закладу, який представляє викладач. Можна зробити висновок-ніяка.

Візьмемо за взірець розповсюдження української польський досвід поширення польської мови. Повертаючись до феномену відродження польської мови за кордоном Польської держави, слід звернути увагу, що саме в Україні спостерігається особливе явище – повернення до польської самоідентифікації та до польської мови осіб, які дотепер не плекали свого польського походження. Ці люди (дуже широкого вікового діапазону) почали «вишукувати» своє польське коріння, бачачи не лише економічні успіхи Польщі, але й її зростаючу роль у ЄС. Тобто, тут можемо говорити про пряму залежність і взаємозв'язок економічного, політичного і культурного розвитку держави зі зростанням популярности її мови на світі. У випадку України дослідники відзначають ще один факт: популярність Польщі (а отже і польської мови) різко зростає також у свідомості українців непольського походження. Сусідня держава постає привабливим освітнім ринком і ринком праці, що є частиною відповідних європейських ринків. Згідно фізичного закону сполучених посудин, зацікавлення українських абітурієнтів польським освітнім, а відтак і ринком праці, означає відплив потенційних студентів українських вищих навчальних закладів і, відповідно, кваліфікованих фахівців на українському ринку праці. Наслідки цих процесів видно вже сьогодні, коли українські університети змушені звільняти професорсько-викладацький склад, закривати кафедри і навіть цілі факультети в умовах значного скорочення кількості абітурієнтів [2].

Чим же може заінтересувати українська держава громадян України та її діаспору в розповсюдженні української мови. На жаль навести таких прикладів не можна навіть з довоєнних умов. В умовах війни зрозуміло цього зробити не можна. Але ж і в мирний час ми не могли похвалитись розвитком економіки, розширенням ринку праці, що дало б новий імпульс розвитку держави в тому числі і української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко В.А. Мова освіти – ключовий фактор єдності та безпеки держави. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://tyzhden.ua/mova-osvity-kliuchovyj-faktor-iednosti-ta-bezpeky-derzhavy/.
2. Людмила Бублик. Мовна політика як складова національної політики держави: міжнародний аспект. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Bublyk_Movna_polityka.htm.

СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ УЧНЯМ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ З МОВАМИ НАВЧАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

кандидат педагогічних наук, доцент Андрея ПЕВСЕ, магістр філології, доцент Наталка ЛІБАК
Закарпатський Угорський Інститут ім. Ференца Ракоці ІІ

Мова є надбанням певного народу. Сьогодні суспільство потребує вчителя, який є компетентним, вмотивованим, ІКТ-грамотним, здатним до професійної рефлексії, відкритим до змін та новацій освітнього процесу, готовим допомагати учням розвивати життєві уміння. Наша держава, як і інші держави світу, дійшла висновку про необхідність формування особистості, яка володіє рідною, державною та іншими мовами, що свідчить про її полікультурну спрямованість. Завдяки цьому, вивчення мов і є актуальним завданням сьогодення. Україна відкриває простори для іноземних громадян для пізнання і вивчення її культури, історії, літератури і мови. Викладачі-філологи намагаються швидше, ефективніше, різноманітніше та цікавіше вчити українську мову. Викладання української мови не є легким завданням. Саме тому

постійно розробляють нові методи, прийоми, форми навчання української мови як державної, створюють нові концепції.

В України живе понад 130 національних меншин. Чимало з них на Закарпатті. Представники національних меншин розмовляють рідною мовою, але знають державну українську мову.

Українська й угорська мови не є близькоспорідненими мовами. За типологічною класифікацією українська мова належить до групи флективних мов, а угорська – до аглютинативних [1, с. 324]; за генеалогічною класифікацією східнослов'янські мови (зокрема й українська) належать до індоєвропейської мовної сім'ї, а угорська – до фінно-угорської групи уральських мов [1, с. 69]. Тому угорцям деколи важче вивчати українську мову мову, аніж словакам чи полякам.

Є чимало досліджень стосовно основних методів навчання української мови як державної представниками національних меншин. Вчити українську мову нелегко, особливо для тих, хто не володіє іншою слов'янською мовою. А методика навчання української мови як іноземної великою мірою відрізняється від методики навчання української мови як рідної.

У процесі викладацької діяльності ми завжди намагаємося мотивувати учнів, наголошуючи, що державною мовою повинен володіти кожен на належному рівні.

Ми не можемо зупинитися на досягнутому, шукаємо нові шляхи, методи, форми і засоби для розвитку мовної компетентності з української мови, йдемо вперед, беручи до свого багажу найкращі напрацювання попередніх поколінь вітчизняних педагогів і закордонних колег і сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ: Видавничий центр «Академія». 2001. С. 69–324.

УДК 378.1

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Світлана ВДОВИЧ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
кандидат педагогічних наук Леся ЗЕЛЬМАН
Львівський університет бізнесу та права

Діяльність практичного психолога неможлива без спілкування та постійної взаємодії з людьми. Щоб ефективно виконувати свої обовязки, психолог повинен уміти налагоджувати контакти, доступно викладати свої думки та пояснювати клієнтам психологічні поняття, психічні явища та механізми психіки, грамотно вести необхідну документацію. Отже, формування мовної особистості майбутнього психолога в системі його професійної підготовки посідає важливе місце. Особливо актуальною є ця проблема в умовах війни, коли кожному українцю доводиться визначатися, якою мовою слід розмовляти.

Питання формування мовної особистості вивчали Л. Барановська, Ф. Бацевич, І. Білодід, М. Вашуленко, Г. Войтенко, Л. Груба, С. Карсканова, Т. Магдич, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилюк, В. Пушко, Р. Пушко, Є. Тягнирядно, Н. Юрійчук та ін.). Проблеми національної та мовної самоідентифікації особистості в умовах війни нині розглядають Н. Дудник, С. Караванський, Л. Кубська, О. Матвієнко, П. Мирний, К. Полянська, Г. Степанівна, Н. Хамська, В. Черевко та ін.

Мета статті – розглянути особливості формування мовної особистості майбутнього психолога у закладі вищої освіти в умовах російсько-української війни.

Мовна особистість – це носій мови, який добре знає мову, мовленнєво активний, вміє працювати зі словом, береже чистоту та сприяє розвитку мови.

Кожна особистість формується в соціумі, її мовна самоідентифікація та рівень культури мовлення залежать від багатьох факторів: середовища, в якому вона зростає, виховання, освіти, медіапростору, а також державної політики щодо мовного питання. Формування мовної особистості неможливе без активного залучення уваги, пам'яті, мислення та мовлення, велике значення мають її інтелектуальні здібності, здатність до критичного мислення, світоглядні орієнтири, ціннісна сфера особистості тощо. На формування типу мовної особистості впливають такі фактори, як темперамент, характер, домінуючі почуття та визначальні мотиви діяльності, а також її національна самоідентифікація. Оцінити мовну особистість можна у процесі спілкування за рівнем оволодіння мовними знаннями, навичками та результатами спілкування.

Дослідники визначають такі рівні мовних особистостей: вербально-семантичний, тезаурусний (лінгво-когнітивний) та мотиваційно-прагматичний [Гаценко, с. 57]. Про сформованість мовної особистості свідчить наявність мовної, мовленнєвої, соціокультурної та функціонально-комунікативної компетенцій [Караванський С. Й. Пошук українського слова, або боротьба за національне «я». К.: Академія, 2001. 240 с.].

Підготовка майбутнього практичного психолога до професійної діяльності передбачає формування мовної особистості, адже без уміння спілкуватися державною мовою, взаємодіяти з клієнтом у його складних життєвих ситуаціях професійна практика просто неможлива. У закладах вищої освіти вивчаються психологія спілкування, українська мова, риторика, ділове мовлення. Ефективними також є різноманітні психологічні тренінги, які дозволяють апробувати здобуті теоретичні знання на практиці.

Навчаючись у закладі вищої освіти, студенти повинні вдосконалити здобуті у школі знання щодо культури, норм та стилістики української літературної мови, сформувати власний світогляд і ціннісні орієнтації, де значну роль відіграє національна та мовна самоідентифікація, а також, усвідомлюючи свої професійні

інтереси, мотиви та потреби, прагнути до постійного самовдосконалення і розвитку, у тому числі – до вільного володіння мовою у будь-яких ситуаціях особистісного та професійного спілкування.

В умовах війни, прямої загрози державній незалежності українське суспільство переосмислює підходи до виховання молодого покоління, зокрема студентської молоді, професійної підготовки та формування свідомих громадян України. Так, О. Матвієнко виокремлює такі напрями, на яких має бути зосереджена увага сучасних педагогів та науковців: формування нового українця має відбуватися на основі національних та європейських цінностей; впровадження нової стратегії цілеспрямованого і ефективного процесу виховання суб'єкта громадянського суспільства, громадянина-патріота України, становлення самодостатнього громадянина-патріота України; поглиблення українознавчих студій, дослідження історичної правди, з'ясування ролі української спільноти в світі, утвердження в свідомості студентської молоді вагомості захисту своєї Батьківщини як в минулому, так і в сучасності; поєднання іноземного досвіду і національних традицій у галузі гуманітарної освіти; оновлення змісту, форм і методів формування національно-культурної ідентичності студентської молоді [Матвієнко О., с. 113].

Отже, вважаємо формування мовної особистості майбутнього психолога важливою складовою професійної підготовки у закладі вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаценко І.О. Особливості формування мовної особистості майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. 2013. Вип. 111. С. 56–60.

2. Караванський С. Й. Пошук українського слова, або боротьба за національне «я». К.: Академія, 2001. 240 с.

3. Матвієнко О. Актуальні проблеми формування національно-культурної ідентичності студентської молоді України в умовах воєннополітичних та інформаційних викликів XXI століття. Післявоєнний світ : люди, проблеми, цінності : зб. матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Київ, 15 квітня 2022 р. / Редколегія: В. П. Андрущенко (голова), І. Г. Вєтров (заст. голови, відп. ред.), Г. М. Торбін (заст. голови), О. В. Потильчак (упорядн.). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. С. 112–114.

УДК 378.03:34

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Катерина САВОСТІКОВА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова – це здатність людини говорити, висловлювати свої думки [4]. Вміння адекватно і доречно це робити, використовуючи мовні та позамовні засоби, завжди приваблювало співрозмовників. Важливо розвивати в собі мовленнєву компетентність, оскільки вона сприяє успішному життю в суспільстві. В професійній діяльності вміння красиво і правильно висловлювати думки є одним з показників професіоналізму та способом налагодження будь-яких зв’язків.

Компетентність, за визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти, – це спроможність кваліфіковано виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності передбачає знання, вміння та навички і ставлення, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні

функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності [3].

Соціальна робота – вид фахової діяльності, де мовленнєва компетентність відіграє одну із ключових ролей, оскільки успіх соціального працівника при наданні допомоги соціально незахищеним верствам населення напряму залежить від уміння налагодити комунікацію з клієнтом. Така компетентність розвивається в процесі навчання протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства, проте чи не найбільшу роль в її формуванні відіграє вища школа.

Мовленнєва компетенція – це вміння говорити, слухати, читати, писати, тобто вміння, пов'язані з мовленнєвою діяльністю, з побудовою діалогічних і монологічних висловлювань у конкретній ситуації, відповідно до рівнів мовної компетенції учасників спілкування [2, с. 146].

Мовленнєва компетентність – це не лише знання, вміння та навички, а й готовність адекватно та ефективно використовувати їх у професійній діяльності. При формуванні мовленнєвої компетентності майбутніх соціальних працівників слід враховувати не тільки комунікативні вміння незалежно від професії, а і специфіку його професійної діяльності. Оскільки соціальному працівнику доводиться працювати з різними категоріями клієнтів (діти, позбавлені батьківського піклування, люди похилого віку, особи з інвалідністю, залежні люди тощо), здобувач освіти повинен вміти встановлювати контакт з клієнтами, знаходити індивідуальний підхід до кожного, співпрацювати та створювати комфортну, доброзичливу атмосферу. Більшість непорозумінь, що виникають в професійній діяльності, пов'язані з невмінням слухати, говорити та налагоджувати контакт. Саме тому заклади освіти мають приділяти особливу увагу розвитку мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців.

Формування мовленнєвої компетентності майбутніх соціальних працівників залежить від форм та методів навчання.

Навчальні плани спеціальності в цикл загальної підготовки включають українську мову, проте цього не достатньо. Недарма здобувачам освіти, у більшості своїй, подобаються інтерактивні форми проведення аудиторних занять, оскільки вони є цікавими та, головне, на них можна вільно висловлюватись. Підтвердженням тому є дослідження Людмили Березовської, кандидата педагогічних наук, доцента кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, в якому під час анкетування 37,3% студентів найбільш цікавим зазначили «застосування ігрових технологій навчання, спрямованих на засвоєння структурних елементів проведення ділової бесіди»; 24,7% – «вирішення професійно-спрямованих комунікативно-мовленнєвих ситуацій»; 18,3% вказали на те, що потрібно постійно готуватися до практичних занять, щоб не підводити інших, що є свідченням усвідомленої мотивації студентів до процесу навчання; 14,6% – «позитивна атмосфера на занятті», «велика продуктивність праці»; 12,4% – «можливість використовувати підручники, посібники, Інтернет для пошуку інформації»; 6,2% – «детальний аналіз відповідей студентів, спільний пошук ідей» [1, с. 139–145].

Таким чином, в ході опитування не було виявлено жодної негативної відповіді, яка б виступала проти використання інтерактивних технологій на парах. В ході занять здобувачі оволодівають практичними навичками міжособистісної взаємодії, ведення діалогу, що є основою професійної діяльності соціального працівника.

Розвиток мовлення відбувається протягом усього життя, що безумовно духовно збагачує людину. Мовлення – це показник професійної культури, засіб самовираження і самоутвердження особистості. Цілеспрямовані і різноманітні заходи на лекціях і практичних заняттях формують мовленнєву компетентність майбутнього соціального працівника.

Професійна мовленнєва компетенція включає професійні знання, а також загальну гуманітарну культуру людини, її вміння орієнтуватися в навколишньому світі, вміння і навички спілкування. Тобто її основою є мовленнєва компетенція.

Сформувати професійну мовленнєву компетенцію майбутнього соціального працівника покликана сучасна система освіти.

Отже, мовленнєва компетентність – невід'ємна частина професійної компетентності соціального працівника. Закладам вищої освіти слід включати в навчальні плани підготовки фахівців не тільки курс української мови (за професійним спрямуванням), а і курси практичного спрямування (практикум, тренінг тощо), що дозволятимуть освоїти навик ефективної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березовська, Л. Формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій / Людмила Березовська. // Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. №27. С. 139–145.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВГФ: „Перун", 2001. 1440 с.

3. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Випуск 1 (126). Серія: Педагогіка. Одеса, 2019.

4. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. 768 с.

УДК 378.4.016:811.161.2'366

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ВИКЛАДАННІ МОРФОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

кандидат філологічних наук, доцент Олеся СКОЛОЗДРА-ШЕПІТКО
Львівський національний університет імені Івана Франка

Підходи до викладання української мови у вищій школі вже були об'єктом багатьох мовознавчих студій З. Бакум, О. Біляєва, Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Карамана, М. Пентилюк, М. Шкільника та ін. На думку С. Омельчука, підхід до навчання є базовою категорією сучасної лінгводидактичної науки [3]. Як слушно зауважує С. Караман, «розвиток національної школи, становлення критеріїв державних освітніх стандартів, оновлення змісту навчальних курсів вимагають нових ефективних підходів до визначення та організації структури освіти» [2, с. 87]. З. Бакум, проаналізувавши концепції багатьох учених, пропонує всі підходи класифікувати з погляду змісту (основним є набір знаннєвих можливостей студента), з позиції процесу навчання (взаємодія викладача та студентів в авдиторії) та з погляду результатів (формування ключових компетентностей) [1, с. 35]. Л. Пашко пише про важливу роль впровадження технологічного підходу для підготовки вчителів-словесників [4, с. 313].

До традиційних підходів у викладанні морфології належать: загальнодидактичний, соціокультурний та особистісно зорієнтований. Інноваційними є підходи: когнітивний, проблемний, компетентнісний, синергетичний та комунікативно-діяльнісний. Спробуємо розглянути всі ці підходи на прикладі першої теми «Морфологія як наука. Принципи поділу слів на частини мови» основної дисципліни «Сучасна українська літературна мова» (спеціальність «Східні мови та літератури»).

Загальнодидактичний підхід передбачає реалізацію основних загальнодидактичних принципів викладання. Особливу увагу варто звернути на принципи науковости, наступности, перспективности та наочности. Для реалізації принципу науковости потрібно зробити акцент на тому, що в українському мовознавстві на сьогодні маємо 5 основних поглядів на кількість частин мови: традиційна школа (10 частин мови), школа І. Кучеренка (7), класифікація частин мови І. Вихованця та К. Городенської (5), концепція частин мови В. Горпинича (12) та класифікація частин мови у підручнику «Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія» за редакцією О. Лаврінець (11). Оскільки працюємо в авдиторії зі студентами-сходознавцями, то доречно зробити опитування про кількість частин мови в арабській, перській, японській, китайській та турецькій мовах. Під час очного навчання застосовуємо метод бесіди або мікрофон, а під час онлайн-лекцій – бесіду, опитування в чаті або опитування в застосунку Mentimetr, яке згодом демонструємо на екрані. Відтак доречно порівняти частини мови в українській та східних мовах, презентуючи відповідні слайди.

Крім загальнодидактичного підходу у викладанні морфології, варто застосовувати й ***соціокультурний***. Цей підхід найдоречніший на практичних заняттях. Для ілюстрації мовних явищ потрібно підбирати тексти, які, з одного боку, містять відомості про матеріальну й духовну культуру українського народу, соціокультурні стереотипи мовленнєвого спілкування; а з іншого, перекладні та оригінальні тексти, що ілюструють духовні надбання Сходу. Для визначення частин мови пропонуємо тексти Т. Шевченка, Лесі Українки, Л. Костенко (уривки з «Берестечка»), уривки праць Д. Донцова.

Особистісний підхід передбачає тісну взаємодію між викладачем та студентом на основі рівности та партнерства. Студент має право презентувати власний погляд на проблему, може обрати ту класифікацію частин мови, яка для нього є найпереконливішою. Особистісний підхід пропонує також розроблення для кожного

студента індивідуальної траєкторії навчання, уміння організовувати навчання на різних рівнях складності. Наприклад: високий рівень – аналіз частин мови за всіма граматичними школами, середній – за традиційною школою.

Когнітивний підхід допомагає сформувати пізнавальні і творчі знання, вміння й навички учасників навчального процесу. Він сприяє осмисленню наукових концепцій, допомагає зануритись у суть проблеми та презентувати її, використовуючи комунікативні вміння.

Доречним під час аналізу класифікацій частин мови в концепціях українських мовознавців є застосування ***проблемного підходу***. Про важливість цього підходу у викладанні морфології неодноразово писав М. Шкільник [5]. Для реалізації підходу варто підготувати кілька проблемних питань, які змусять студентів думати, аналізувати, пропонувати відповіді, дискутувати і, зрештою, обрати правильну позицію. Найкращою формою заняття буде лекція-дискусія з використанням інтерактивного методу «Обери позицію». Можна запропонувати такі питання для дискусії: 1. Дієприкметники та дієприслівники – це форми дієслова чи прикметники і прислівники? 2. Чи варто виділяти займенник як окрему частину мови? 3. Другий, третій, десятий – це порядкові прикметники чи порядкові числівники? Одразу зазначимо, що цей підхід доречно застосувати вже тоді, коли студенти ознайомилися зі всіма класифікаціями частин мови. Інший варіант презентації проблемного підходу – лекція з елементами «круглого столу» або лекція-конференція (обговорення актуальности класифікацій частин мови в українському мовознавстві від найдавніших часів до сьогодення).

Компетентнісний підхід передбачає інтеграцію змісту навчальних курсів з українського мовознавства та ґрунтується на міждисциплінарних вимогах до освітнього процесу. Презентація цього підходу передбачає не лише розвиток мовної, комунікативної та педагогічної компетенцій, але й залучення інших (математичної, інформаційно-цифрової, громадянської). Наведемо приклад реалізації математичної компетентности. Як відомо, вона пропонує

перетворення текстової інформації у формули, рівняння, таблиці. Щоб студенти добре запам'ятали поділ слів на частини мови в концепціях різних дослідників, пропонуємо їм зведену таблицю «Частини мови в концепціях українських учених» та окремі рівняння. Наприклад: прикметник у вченні І. Кучеренка = традиційний прикметник + дієприкметник + займенник прикметникового типу відмінювання + порядковий числівник; прислівник у вченні І. Кучеренка = традиційний прислівник + дієприслівник + прийменник; прислівник у В. Горпинича = традиційний прислівник – модальні прислівники – предикативні прислівники. Інформаційно-цифрову компетентність використовуємо для створення презентацій та проєктів у різних онлайн-застосунках.

Синергетичний підхід сприяє осмисленню суті різних явищ і предметів у їхній внутрішній цілісності. Ключовими поняттями синергетичного підходу є нетрадиційність, відкритість, цілісність, поліаспектність та інноваційність. Власне розгляд частин мови в концепціях різних дослідників (традиційна школа і вчення І. Кучеренка, К. Городенської та І. Вихованця, В. Горпинича), визначення спільного і відмінного репрезентує синергетичний підхід. Варто також зауважити, що одним із принципів синергетичного підходу є принцип «ціле – частина», реалізацію якого вбачаємо в лінгводидактичному принципі вивчення морфології на синтаксичній основі (від речення до слова).

Комунікативно-діяльнісний підхід передбачає формування комунікативно компетентної особистості, яка може легко висловлюватися з будь-яких питань. Власне вибір формату заняття комбінована лекція (традиційна лекція + лекція-дискусія) забезпечить удосконалення навичок дискутування.

Отже, ефективне заняття з морфології передбачає використання традиційних та інноваційних підходів, які доповнюють один одного, сприяють кращому засвоєнню складних питань, удосконалюють комунікативні навички студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакум З. Унесок М. Шкільника в розроблення підходів до викладання української мови у вищій школі. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 50. 2010. С. 35-41.

2. Караман С. Упровадження педагогічних інновацій у теорію і практику професійної підготовки вчителя-словесника. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 50. 2010. С. 87-97.

3. Омельчук С. «Підхід до навчання» як базова категорія сучасної лінгводидактичної науки. Українська мова та література в школі. 2013. №2. С.2-7.

4. Пашко Л. Впровадження технологічного підходу в мовну підготовку вчителів-словесників. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 50. 2010. С. 313-318.

5. Шкільник М.М. Проблемний підхід до вивчення частин мови. Михайло Шкільник. З методичної спадщини. Львів. 2011. С.255-304.

АКТУАЛІЗАЦІЯ МОТИВАЦІЙНОГО РЕСУРСУ КУРСАНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

кандидат філологічних наук Олеся ЦЕРКОВНЯК-ГОРОДЕЦЬКА
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

У складному і тривалому процесі сучасної модернізації освіти українська філологія, словесність, література та культура загалом вирішують надскладні завдання. Саме ці науки вимагають пильної уваги, поєднання різноманітних начал, вузол, яких є умовою та вимогою сучасного рівня підготовки не просто нового фахівця, а громадянина надто, коли йдеться про підготовку військовослужбовця, громадянина України.

Відомо, коли народ хочуть денаціоналізувати і асимілювати мовно, намагаються насамперед знищити національну еліту. Війна та окупація окремих регіонів України – це чітко продемонструвала. Гітлерівці так само як і росіяни в першу чергу ліквідовували чотири верстви населення, а саме священників, офіцерів, учителів та митців. Ці категорії людей створювали національну еліту, бо несли дух, мову, освіту та культуру. Через це і нації новонароджені, наприклад євреї доклали всіх зусиль, творячи навчально-виховні заклади з національною мовою – від дитячих садків до університетів, інститутів. Унаслідок цього мова стає загальнонаціональною, загальнодержавною, універсальною, усталеною у своїй самобутності.

Для Росії мова – це засіб агресії. Лише на носіїв російської мови можуть подіяти інші інструменти російської «м'якої сили» – культура та пропаганда. Лише після ідеологічної і психологічної обробки населення можна здійснювати фактичну окупацію, як мінімум не чекаючи суттєвого опору з боку місцевого населення (Донбас), як максимум – отримуючи від нього сприяння (Крим). Так, і в Криму, і на Донбасі, і на інших окупованих територіях окупація здійснювалася російськими збройними силами.

У ті регіони, де були сильні націоналістичні настрої, повноцінна війна не прийшла. І доки решта русифікованих українців не зрозуміє залежності між мовою і війною, доти і триватиме війна, у якій страждають передусім ті, хто говорить російською. Але я їх не звинувачую, вони – лише жертви успішної багаторічної російської спецопераці. Бо не існує ніяких «російськомовних українців», є лише русифіковані.

Звинувачувати потрібно не українців, а тих, хто це допустив. Тих політиків і чиновників, які всі ці роки дозволяли діяти в Україні російській агентурі, дозволяли й навіть допомагали знищувати армію, просувати російську мову, російську культуру, російські маркери – у мас-медіа, в освіті, в політиці, у топоніміці, в історії, зрештою – всюди. У процесі повернення до своєї мови та культури денаціоналізованим народам доводилося не просто навчати мови

практично, а й будувати національну свідомість, без якої незрозумілий сенс цього повернення. Отже, все це надзвичайно важливо знати, розуміти і продукувати в освіті, бо мова йде про майбутнє держави Україна.

Виховати українця, а саме військового українця – це надважливе завдання для педагога, викладача словесника. Прищепити, передати, поглибити, зацікавити, пишатися мовою, літературою свого народу ось першочергові завдання для сучасного викладача у військовому виші.

Актуалізація мотивації курсантів на уроках української мови відбувається через бесіду, мовний матеріал, диспути, подачу культурно-історичного контексту, залучення до майстер-класів, вивчення та читання українських книжок, словників, символіки і остаточним вагомим аргументом щодо повного переходу на українську мову і збереження українців як нації стала війна. Зазначу, що якщо до війни серед російськомовних курсантів ще була думка, проте, що російська мова має право на життя, то після вторгнення – це категорично змінилось. «У перші дні повномасштабної війни слово «паляниця» стало індикатором для своїх та чужих. Лишень у нашій мові є слово «добродій». А ще, коли говорять, що розставимо «крапки над і», то ми точно знаємо, що вийде наша «Ї». І ми точно знаємо, в чому різниця між «кохати» та «любити», «у нашому словнику є слова «побратим» та «посестра», і тільки ми, українці, розуміємо всю глибину їхнього сенсу».

Національно-патріотичне виховання поруч з вивченням мови дає у комплексі надзвичайний результат. Кафедра військово-гуманітарних дисциплін Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені героїв Крут співпрацює з такими установами Національним музеєм історії України, Українським інститутом національної пам'яті, Національним музеєм літератури України, Національним музеєм Тараса Шевченка, Музеєм «Становлення української нації», меморіальним комплексом «Биківня». Кафедру відвідали та провели наукові, творчі та мистецькі зустрічі з

курсантами: Олександр Денисенко актор, режисер, автор теле- і радіопередач, член Спілки кінематографістів України, Заслужений діяч мистецтв України (фільм «Тарас. Повернення»); Алла Бондаренко екскурсовод, лектор лекція-екскурсія «Кохання Великих українців»;Сергій Кримський український режисер (фільм «Соловей співає»); Олександр Хоменко (кандидат історичних наук, співробітник Національного музею історії України); Владислав Верстюк (доктор історичних наук, професор Інституту історії НАН України); Павло Подобєд (науковий експерт, Українського Інституту національної пам'яті); Ірина Фаріон доцент, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Національного університету «Львівська політехніка» (лист-привітання курсантам); Оксана Білоус українська майстриня писанкарка, заслужений майстер народної творчості України, член Спілки майстрів народного мистецтва України; Олексій Гаврись колишній військовослужбовець, ветеран АТО, засновник студії «Abrazo total» («Повні обійми») провів майстер-клас з танго. Євгенія Подобна – журналістка, воєнна кореспондентка, Лауреатка Шевченківської премії 2020 року за книгу «Дівчата зрізають коси». Сеннікова Раїса Павлівна заступник директора з науково-освітньої роботи Національного музею літератури України прочитала онлайн-лекцію «На шлях я вийшла ранньою весною...» та показала експозицію музею. До дня Добровольця було проведено творчу зустріч з актором театру та кіно Дмитром Лінартовичем. Кожна подія, кожен гість виконав свою роль, зробив свій внесок у виховання майбутніх захисників та патріотів України.

Тому сьогодні ми дякуємо ЗСУ України, тому сьогодні як заявив головнокомандувач Збройних сил України Валерій Залужний, українська мова — це мова Перемоги над росією. «Ціною життів кращих ми виборюємо право говорити рідною мовою, бути українцями, визначати своє майбутнє», — підкреслив В. Залужний у Телеграмі.

Він також наголосив, що українська мова — це мова «наших батьків і дітей, мова нашої Перемоги».

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція національно-патріотичного виховання 6.06.2022,№527

2. Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада: колективна монографія / за заг. ред. О. А. Івакіна, І. В. Шамши, Д. В. Яковлева. - Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2015. - 468 с.

УДК 81’24

МОВА Й ІДЕНТИЧНІСТЬ (ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ)

кандидат філологічних наук, доцент Ольга ШЕЛЮХ
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

Перед українською військовою освітою стоїть проблема формування національної самосвідомості майбутнього офіцера. І вона є вирішальним чинником впливу держави на цей процес. І відповідно до норм Закону «Про вищу освіту» навчальні заклади, отримавши автономію, повинні впроваджувати й підтримувати політику ідентичності в освітянській галузі, а міністерства, що відповідають за освітню діяльність й уособлюють державу, повинні їм сприяти. Передаючи права на самоврядування навчальним закладам, держава повинна вимагати від них не лише підготовки професіоналів, а й патріотів. У законі читаємо, що у процесі навчальної діяльності потрібно забезпечити виховання гармонійно розвинутої людини, а завданням вишу є «формувати особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей,

соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності…» й «збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства» [1].

У 2015 році Президент України підписав Указ «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» [3]. Оскільки стратегія має на меті найперше патріотичне виховання громадянина зі стійкою національною ідентичністю, то її положення є актуальними не лише для сфери виховання й навчання а й для всіх державних органів, інституцій громадянського суспільства. Гармонійний розвиток студента як особистості та формування його національної самосвідомості становить головну мету концепції сучасної освіти. Тому перед викладачами сучасної вищої школи, а військової й поготів, стоїть важливе завдання – не тільки дати ґрунтовні знання, а й виховати покоління патріотів своєї держави, спадкоємців і продовжувачів національно-патріотичних традицій.

Студент/курсант і викладач – дві сторони педагогічної взаємодії. І надзвичайно важливо знати, що обидві сторони однаково розуміють поняття «національна ідентичність, свідомість». Звісно, для курсантів і студентів у наш глобалізаційний час найбільш доступним і бажаним джерелом інформації є Інтернет. Тому «Вікіпедія» – джерело, до якого зазвичай звертаються найперше, термін «національна ідентичність» подає, так: «Національна ідентичність – це самовизначення особи в національному контексті. Усвідомлення власної причетності до певної нації та її системи цінностей: мови, релігії, етичних норм, культурної спадщини тощо» [2].

Якщо звернути увагу на поняття «самовизначення», то треба усвідомлювати, що, на відміну від етнічної ідентичності, коли людина не має вибору нації, бо це вже сформований для неї факт, і вона абсолютно свідомо, з власної волі, ідентифікує себе з тією чи іншою нацією. Безумовно, часто ці два параметри – «етнічна ідентичність» і «національна ідентичність» – збігаються. Від чого це

залежить? Очевидно, від національної свідомості, що є «сукупністю соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів» [2].

Отже, загалом у військовій вищій школі маємо справу зі сформованими особистостями, на світогляд яких уплинула сім'я, школа, оточення, засоби масової інформації, але водночас є й чимало засобів впливу, що їх молода людина сприймає, навчаючись у стінах вищого військового навчального закладу, зокрема. У процесі спілкування на рівні курсант–викладач, здобуваючи щоденний досвід пізнання нового, відбувається інтенсивне збагачення, розширення світоглядних меж курсанта. І часто в цих межах виникає певна розбіжність між комплексом знань «старих» і «нових». Причини зрозумілі. Оскільки у військових вишах навчаються курсанти з різних регіонів України, з інформаційним простором, у якому ведеться справжнє протиборство націєтворчих та імперських ідей. Це й певною мірою негативно впливає на молоду людину, яка вступила на навчання, змінила середовище, а відтак і питання щодо національної ідентичності та національної свідомості часто трактувалися як другорядні або й зовсім не розглядалися. Тому й виникає ця розбіжність, або так званий когнітивний дисонанс. Це стає своєрідним бар'єром у взаємодії, проте лише на спочатку спілкування.

Цьогоріч ми вирішили провести опитування першокурсників, майбутніх фахівців морально-психологічного забезпечення сухопутних військ. Своїм 110 респондентам запропонували пояснити, як вони розуміють поняття національна ідентичність, національна свідомість. Результати показали, що майбутні захисники держави так чи інакше розуміють основоположні поняття, такі важливі для національної свідомості. Приємно вразило, що у формуванні національної свідомості саме мові вони віддають першочерговість.

На думку уже згадуваного мовознавця І. Ющука [4; с. 11-12], надзвичайно важливим чинником формування національної ідентичності особистості є мова. Тому сьогодні мусимо враховувати, що комунікативна функція мови не найголовніша, що мова, слово є потужною зброєю – інформаційна війна набула нечуваної сили і впливає негативно не лише на мирне населення. Отже, виняткову увагу у військових закладах вищої освіти, де навчаються курсанти з різних регіонів України (і багато з них схильні вважати, що «мовне питання» стало причиною ескалації не лише суспільно-політичного, а й військового конфлікту в Україні), потрібно приділяти мовному середовищу як потужному вектору у формуванні національної ідентичності. Зважаючи на те, що саме у військовому закладі вищої освіти формується національно-патріотичний дух, науковий інтелект нації, а відтак і сучасної військової еліти, найбільш успішними в науковому, професійному вимірі стають ті, у кого високий рівень мовної компетентності, хто через мову усвідомив свою самодостатність, своє призначення, місію.

Командир будь-якої військової ланки має вміти обрати й підтримати для досягнення професійної мети найбільш адекватний у конкретній ситуації стиль спілкування. Тобто бути не просто мовцем, а володіти належною мовною та мовленнєвою культурою. Ці компетенції здобувають майбутні офіцери під час навчання у своїй alma-mater – військовій академії. І, у першу чергу, на заняттях з навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямування». Саме їй серед інших гуманітарних предметів належить пріоритетна роль. Адже вона, як жодна з-поміж інших, сприяє засвоєнню та виявленню знань, а пізніше доведенню цих знань до підлеглих уже в практичній сфері. Одним із розділів навчальної дисципліни є «Військова риторика». Відповідно курс охоплює своїм змістом усі вагомі аспекти загальної й прикладної риторики – науки про красномовство. Для формування й розвитку практичних навичок розроблено різні за рівнем складності практичні вправи й завдання. Вони сприяють оволодінню методами

риторичного аналізу текстів різних типів, використовуючи досвід відомих промовців. Це дає змогу тим, хто навчається виробити уважне і критичне ставлення до свого мовлення та сучасної суспільної національно зорієнтованої мовної практики.

Тому, у цьому контексті про роль і силу слова як одного із чинників формування національно свідомої особистості офіцера, захисника своєї держави, не має права забувати науково-педагогічний персонал військових закладів вищої освіти – інша й дуже важлива сторона педагогічної взаємодії. Саме вони є основою того мовного середовища, що формує «гуманітарну ауру» захисника державних і національних інтересів, захисника свого народу, з мовою, історією, релігією і культурою якого він себе ідентифікує.

Переконані, що комплекс гуманітарних дисциплін, визначений навчальним планом начального закладу, комплекс організаційно-виховних заходів і, найголовніше, морально-психологічне, духовне наповнення «гуманітарної аури», його мовне середовище допоможуть усуненню когнітивного ди11сонансу й сприятимуть потужній розбудові національної свідомості кожного учасника процесу педагогічної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 201437–38, 2004. Електронний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 29 вересня 2022 р.)

2. Національна ідентичність // Вікіпедія. Електронний ресурс: http://uk.wikipedia.org/wiki). (дата звернення: 29 вересня 2022 р.)

3. Указ Президента України № 580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» Електронний ресурс: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#n16. (дата звернення: 29 вересня 2022 р.)

4. Ющук І. Рідна мова й інтелект // Слово просвіти. № 43. 2012. – С. 11-12.

З М І С Т

СЛОВО ДО ЧИТАЧА.....3

СЕКЦІЯ 1

**МОВА І НАЦІОНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ.
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**

Ірина БАБІЙ
СУЧАСНИЙ МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ УКРАЇНЦІВ ……...… 3

Лідія ВЕРБИЦЬКА
СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНО-ЗАКОНОДАВЧИЙ МОВНИЙ ФРОНТ ……. 6

Тетяна ВИСОЦЬКА
ПОДВІЙНІ ФОРМИ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ……...12

Мар'яна ГДАКОВИЧ
МОВА МІСТА – ЯК СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ МАРКЕР МОВНОЇ ПОЛІТИКИ …….. 17

Зоряна ГОНТАР
РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ ВОЄННИЙ ТА ВІЙСЬКОВИЙ ЗЛОЧИН ……22

Соломія КОВАЛІВ
МОВА УКРАЇНСЬКОЇ БЛОГОСФЕРИ НА БАЗІ ВІРТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА МЕРЕЖІ ІНСТАГРАМ ……... 25

Оксана ЛИТВИН
«ІДЕОЛОГІЧНЕ ШКІДНИЦТВО» В ТЕРМІНОГРАФІЧНИХ ПРАЦЯХ ПОЧАТКУ ХХ СТ. ……..…… 29

Світлана ЛИТВИНСЬКА, Галина ЗЕМЛЯНА
ПАТРІОТИЧНІ СЛОГАНИ Й АФОРИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ПОЧ. ХХІ СТ. …….. 33

Оксана МИКИТЮК
ОМОВЛЕННЯ ІДЕЙ Д. ДОНЦОВА ЯК СИЛА ДЛЯ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА ……...…… 36

Михайло НАГІРНЯК
ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ХХ СТОЛІТТІ ……..… 40

Надія СТЕПАНЕЦЬ
МОВА – ЗАСІБ ВСТАНОВЛЕННЯ ДОБРИХ СТОСУНКІВ МІЖ ЛЮДЬМИ ……..…. 46

Оксана ЧАГАН
МОВА ВОРОЖНЕЧІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ……..…. 49

Тетяна ЧОНКА
ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ У ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХПИСЬМЕННИКІВ ……...…. 55

Роман ЯРЕМКО, Анастасія ПЕХ
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ……... 59

СЕКЦІЯ 2

НАЦІОНАЛЬНІ МОВИ І КУЛЬТУРИ В ЇХ СПЕЦИФІЦІ ТА ВЗАЄМОДІЇ. УКРАЇНСЬКА МОВА У СВІТІ

Евеліна БАЛЛА, Єлизавета БАРАНЬ, Вікторія ШТЕФУЦА
ВИВЧЕННЯ УКРАЇНІСТИКИ В НІРЕДЬГАЗЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ …….. 63

Тетяна БОТВИН, Оксана ПИЛИПЕЦЬ
ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВОЄННИХ РЕАЛІЙ …… 67

Роман ВЕЛИКИЙ
КУЛЬТУРНО - ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГОМІЛЕТИЧНОЇ ШКОЛИ XVII – XVIII ст. ……...…… 72

Марія ІВАНЧЕНКО, Софія ЧИР
ОСОБЛИВОСТІ АБРЕВІАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ……..… 77

Тетяна КОНІВІЦЬКА
МОВНІ КОДИ УКРАЇНСЬКОГО КІНО ……..….. 80

Олег ЛОЗИНСЬКИЙ
УКРАЇНОМОВНІ ЗМІ ТА КІНЕМАТОГРАФ ЯК ЧИННИКИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ……. 83

Ольга МАРТИН
ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ …..… 86

Тетяна ПУНДИК, Станіслав КОВАЛЬ
СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АЛЮЗІЙ В АНГЛОМОВНИХ СЛОГАНАХ У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧГОМУ АСПЕКТІ ……. 90

Ірина ФАРІОН
МОВНІ ВИКЛИКИ: ЗАКОНОДАВЧЕ ТЛО АНГЛІЇЗАЦІЇ ……93

СЕКЦІЯ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Оксана ДУБОВИК
ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА ТА ЇЇ РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ ……..… 98

Наталія ЛОГВІНЕНКО
ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ КУРСАНТАМИ - ШЛЯХ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ МОВИ ЯК НАЦІОЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ЧИННИКА ……. 102

Анатолій НЕСТЕР
МОВНА СКЛАДОВА НОВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В НАВЧАННІ …… 106

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Андрея ПЕВСЕ, Наталка ЛІБАК
СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ УЧНЯМ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ З МОВАМИ НАВЧАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ……110

Світлана ВДОВИЧ Леся ЗЕЛЬМАН
ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ……112

Катерина САВОСТІКОВА
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ……...115

Олеся СКОЛОЗДРА-ШЕПІТКО
ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ВИКЛАДАННІ МОРФОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ …….. 119

Олеся ЦЕРКОВНЯК-ГОРОДЕЦЬКА
АКТУАЛІЗАЦІЯ МОТИВАЦІЙНОГО РЕСУРСУ КУРСАНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ……... 123

Ольга ШЕЛЮХ
МОВА Й ІДЕНТИЧНІСТЬ (ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ) ……...127